

Stockholms stads reviderade program för kvinnofrid

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms stads reviderade program för kvinnofrid för perioden 2006 – 2010 fastställs i enlighet med *bilaga 2*.
2. Socialtjänstnämnden ges i uppdrag att göra en stadsövergripande kartläggning av det hedersrelaterade våldets omfattning och karaktär i Stockholm, samt av sådana hedersrelaterade inskränkningar som begränsar barns, ungdomars och kvinnors personliga rörelsefrihet. Denna kartläggning ska återrapporteras till fullmäktige.
3. Socialtjänstnämnden ska samtidigt återkomma till fullmäktige med förslag om former för hur kunskap om barns, ungdomars och kvinnors rättigheter enligt svensk lagstiftning effektivast ska överföras till människor som har flyttat till Sverige, men som kan antas ha bristande kunskaper och erfarenheter av sådan rättighetslagstiftning.

Föredragande borgarrådet Ulf Kristersson anför följande.

Ärendet

Kommunfullmäktige fastställde den 6 september 1999 Stockholms stads handlingsprogram för Operation Kvinnofrid. Socialtjänstnämnden fick i uppdrag att revidera programmet i samband med kommunfullmäktiges beslut om budget för 2005. Socialtjänstnämnden beslutade den 18 april 2006 att för egen del godkänna det reviderade förslaget till Stockholms stads program för kvinnofrid.

Kvinnofrid handlar ytterst om mänskliga rättigheter och frihet från könsrelaterat våld, om alla människors rätt till kroppslig integritet och hälsa oavsett kön, ålder, funktionshinder eller social situation. Stockholms stads program för

kvinnofrid syftar till att minska mäns våld mot kvinnor i nära relationer och öka kvinnors trygghet och säkerhet i staden.

Programmet är ett styrdokument som utgör grunden för stadens nämnder och bolag i arbetet för att förebygga, upptäcka och erbjuda stöd och hjälp till kvinnor och barn som utsätts för våld eller hot om våld.

Beredning

Ärendet har remitterats till kommunstyrelsens handikappråd, brand- och räddningsnämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, stadsmuseinämnden, Stockholms Stadshus AB, Enskede-Årsta stadsdelsnämnd, Bromma stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Maria-Gamla stans stadsdelsnämnd, Rinkeby stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Spånga-Tensta stadsdelsnämnd, Vantörs stadsdelsnämnd, Älvsjö stadsdelsnämnd, Barnombudsmanen, Polismyndigheten i Stockholms län, Stockholms läns landsting, fastighets- och saluhallsnämnden, konsumentnämnden, kyrkogårdsnämnden, marknämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, renhållningsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden samt stadsdelsnämnderna Hägersten, Hässelby-Vällingby, Katarina-Sofia, Kista, Kungsholmen, Liljeholmen, Norrmalm, Skarpnäck, Östermalm och överförmyndarnämnden.

Kommunstyrelsens handikappråd tillstyrker förslaget till program för kvinnofrid och ser det som tillfredsställande att kvinnor med funktionshinder särskilt uppmärksammas. Rådet anser att det är viktigt att handikappomsorgen blir delaktig i det förebyggande arbetet. Rådet yrkar att programmet kompletteras med att skolans förebyggande arbete även ska innefatta särskolan och gymnasiesärskolan.

Brand- och räddningsnämnden anser att mäns våld mot kvinnor i hög grad handlar om attityder. Nämndens jämställdhets- och mångfaldsplan behandlar bl.a. attityder i arbetslivet och en särskild policy finns för att förebygga sexuella trakasserier. Nämnden framhåller att brandförsvarets uppgift i första hand är att förebygga olyckor och rädda människors liv, oberoende av kön.

Idrottsnämnden anser att det är av yttersta vikt att bekämpa alla former av våld. Idrottsförvaltningens personal spelar tillsammans med idrottsledare en viktig roll för att upptäcka missförhållanden i hemmen. Nämnden anser att ett program för kvinnofrid bör vara könsneutralt och även i övrigt icke diskriminerande. Åtgärderna måste följa respektive nämnds kompetensområde och anges strukturerat, enligt nämnden.

Kulturnämnden ställer sig bakom programmet. I ungdomsverksamheten är det en viktig säkerhetsfråga att förebygga sexuella trakasserier. I kulturnämndens verksamheter är det genom att belysa frågor om jämställdhet som nämnden kan bidra till att stärka kvinnor, sprida kunskap och insikter för att därigenom förebygga kvinnofridsbrott.

Stadsmuseinämnden anser att det i programmet finns viktiga fakta och många goda förslag till hur stadens verksamheter ska förebygga och stödja våldsutsatta kvinnor och barn. Det är också angeläget att verka för att det finns kunskap och metoder på arbetsplatserna för att stödja och skydda anställda som utsatts för kvinnofridsbrott och våld i sina nära relationer. Stadsmuseet förmedlar kunskap om Stockholm och livsbetingelserna genom utställningar och program.

Stockholms Stadshus AB anser att programmets syfte och ändamål är mycket viktigt. Programmet saknar dock konkreta och uppföljningsbara mål. Koncernledningen anser att kommunstyrelsen snarast bör inleda den av kommunfullmäktige beslutade översynen av stadens styrdokument.

Bromma stadsdelsnämnd anser att programmet är ett bra underlag för det pågående arbetet med den lokala handlingsplanen. Ansvaret inom äldreomsorgen och förskolan bör uppmärksammas liksom att de lokala planerna även ska omfatta insatser för våldsutsatta medarbetare. Nämnden är positiv till att programmet följs upp inom ramen för stadens integrerade ledningssystem (ILS).

Enskede-Årsta stadsdelsnämnd anser att programmet ger en bra överblick över problematiken och de åtgärder som olika aktörer ansvarar för. Ett övergripande mål i form av en vision för arbetet skulle ytterligare förstärka programmets intention. Nämnden efterlyser en struktur och ansvarsfördelning för information och utbildning. En rimlig modell är att stärka Precens ansvar för satsningar på utbildning. Nämnden efterlyser en struktur och ett ansvar för att informera allmänheten om kvinnofridskränkningar.

Farsta stadsdelsnämnd är positiv till att ambitionen höjs och att området prioriteras. Detta förutsätter dock en motsvarande ökning av resurser. Nämnden framhåller att barnens behov bör lyftas fram i programmet. Särskilt utsatta grupper bör uppmärksammas, bl.a. funktionshindrade och missbrukande kvinnor samt kvinnor som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld. Ansvaret som arbetsgivare med stöd till anställda är ett viktigt påpekande som socialtjänstnämnden gjort. Nämnden konstaterar att fortsatt utbildning behövs och att det är viktigt att Precens kompetens kommer stadsdelsförvaltningarna till godo.

Maria-Gamla stans stadsdelsnämnd är positiv till förslaget till reviderat program. Nämnden anser att det är viktigt att programmet uppmärksammar våld i homosexuella relationer. Programmet bör även beröra sambandet mellan alkoholkonsumtion och våld. Nämnden föreslår förtydligande för stödet till bl.a. äldre kvinnor och kvinnor med funktionshinder.

Rinkeby stadsdelsnämnd är positiv till att staden med programmet lagt grunden för det fortsatta utvecklingsarbetet med att minska mäns våld mot kvinnor. Det är angeläget att kartlägga ärenden där det förekommer våld mot kvinnan/modern av närstående. Förtydligande om bl.a. utbildning, samordning av resurser, säkerheten för kvinnor och barn föreslås. Nämnden påtalar vikten av

att de lokala brottsförebyggande råden behandlar rutiner för samverkan i kvinnofridsfrågorna.

Skärholmens stadsdelsnämnd är positiv till förslaget som ger goda förutsättningar för ett likvärdigt arbete med kvinnofridsfrågorna i staden.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd anser att programmet ger ett värdefullt stöd för det lokala kvinnofridsarbetet.

Vantörs stadsdelsnämnd är positiv till förslaget, dock saknas den samhällsliga aspekten. Våld är komplext och bör kopplas samman till attityder i samhället. Ett ständigt arbete för att påverka opinionen bör pågå. Nämnden påtalar vikten av samverkan, såväl intern som extern.

Älvsjö stadsdelsnämnd stöder förslaget som är ambitiöst. Det är bra att programmet betonar alla nämnders och förvaltningars ansvar för genomförandet. Skolan har ett särskilt viktigt ansvar, både för att förebygga sexuella trakasserier och annat sexuellt våld samt en nyckelroll för att upptäcka och hjälpa barn och ungdomar som lever i hem där mamman utsätts för våld. Nämnden anser att det är värdefullt om Precens får i uppdrag att kartlägga omfattningen, följa upp insatser samt beräkna samhällets kostnader för våldet.

Barnombudsmannen (BO) är i stort positiv till förslaget som är välgenomtänkt och ambitiöst. BO anser att det är glädjande att programmet lyfter fram de opinionsskapande och kompetenshöjande uppgifterna. Enligt BO är det alltid nödvändigt att genomgående tydliggöra barnets egna rättigheter, varför vissa tillägg för att ytterligare belysa barnperspektivet föreslås. BO påpekar elevhälsans viktiga roll och utmaningen för staden att se till att den fungerar i alla skolor. Vem som har ansvar att agera i en viss situation är också viktigt att klargöra i programmet. Särskilda rutiner för att hantera anmälningar om hindersrelaterat våld behövs, då det många gånger kan vara fara för barnets liv. Frågor om boende och umgänge vid besöksförbud och de problem som kan uppstå vid gemensam vårdnad är viktiga att behandla, enligt BO.

Polismyndigheten i Stockholms län anser att programmet är välstrukturerat och omfångsrikt. Vissa tillrättalägganden om besöksförbud bör dock göras.

Stockholms läns landsting tillstyrker programmet som ligger väl i linje med det utvecklingsarbete som pågår inom landstinget för våldsutsatta kvinnor. Landstinget ser fram emot fortsatt och fördjupad samverkan på såväl strategisk som lokal nivå i arbetet med omhändertagandet av våldsutsatta kvinnor.

Fastighets- och saluhallsnämnden, konsumentnämnden, kyrkogårdsnämnden, marknämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, renhållningsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafiknämnden, utbildningsnämnden samt stadsdelsnämnderna Hägersten, Hässelby-Vällingby, Katarina-Sofia, Kista, Kungsholmen, Liljeholmen, Norrmalm, Skarpnäck och Östermalm har överlämnat respektive förvaltnings tjänsteutlåtande utan eget ställningstagande. *Överförmyndarnämnden* har meddelat att den inte avser yttra sig över remissen.

Mina synpunkter

I Stockholm ska alla kunna känna sig trygga, både i sitt hem och i det offentliga rummet. För att detta ska bli verklighet måste många olika aktörer arbeta mot gemensamma och uppföljningsbara mål.

I detta arbete utgör både förebyggande och direkta insatser mot kränkningar och våld mot kvinnor en särskilt viktig del. Brott mot kvinnofriden är ett omfattande och allvarligt samhällsproblem som inte bara utgör ett hot mot kvinnors hälsa, välbefinnande och liv, det drabbar också i mycket hög utsträckning barnen. Enligt åklagarämbetets årsredovisning för 2005 ökade antalet inkomna brottsmisstankar gällande våld i form av grov kvinnofridskränkning samt misshandel av någon som den drabbade har en relation till med 2,5 procent jämfört med 2004. Ökningen mellan 2003 och 2004 var 1,5 procent. Inte minst mot bakgrund av detta är det program för Stockholms stads kvinnofridsarbete som nu läggs fram särskilt viktigt. Dels för att motverka alla tendenser till ökningar, men på sikt naturligtvis för att förhindra alla typer av kvinnofridsbrott samt för att skydda de kvinnor, barn och anhöriga som drabbas så långt det bara är möjligt.

För att öka kunskapen inom staden i frågor rörande kvinnofrid ska socialtjänstnämnden samordna och erbjuda utbildning i frågor om kvinnofrid. Enligt stadsledningskontoret behövs bättre kunskap om omfattningen av kvinnofridsbrotten och det våld och hot om våld som inte anmäls samt om socialtjänstens insatser. En sådan kartläggning kan ge ett bra underlag för planering och beslut om fortsatta insatser. Socialtjänsten ska ha kapacitet för att möta de kvinnor och barn som utsatts för våld eller hot om våld. Insatserna ska vara av god kvalitet, evidensbaserade och de ska följas upp. Säkerheten och tryggheten måste särskilt bedömas.

Jag anser likt stadsledningskontoret att många av remissinstanserna bidrar i sina yttranden med många värdefulla synpunkter som kan utveckla stadens arbete med kvinnofrid. Jag vill också peka på Barnombudsmannens yttrande som lyfter fram barnperspektivet och i övrigt ger goda kunskaper om hur barns behov och rättigheter bäst kan tillgodoses.

I enlighet med DO:s yttrande vill jag att särskild vikt ska läggas vid hedersrelaterat våld och hot om våld. Inom det området har staden goda kunskaper om det förebyggande arbetet som bedrivs och exakt kunskap om insatser som görs i form av skyddat boende när det har gått riktigt illa.

Men mellan det förebyggande arbetet, som ofta utförs av ideella organisationer, och de skyddade boendena finns en omfattande gråzon av okunskap om hur hedersproblematiken egentligen ser ut i Stockholms vardag. Det hedersrelaterade våldet och den hedersrelaterade livsmiljö som många barn, ungdomar och kvinnor lever i märks tydligast när det är för sent. Mycket tyder dessutom på att socialtjänsten och polisen gör helt olika bedömningar av vilka sociala

och rättsliga konsekvenser som hedersvåld inom familjen ska få. Det är i längden inte acceptabelt.

Det är min övertygelse att detta problem förtjänar betydligt större uppmärksamhet och att staden i sitt reguljära arbete bör vara tydligare i att kommunicera värderingar och lagar som understryker kvinnors och barns rättigheter.

Socialtjänstnämnden bör därför få i uppdrag att göra en stadsövergripande kartläggning av det hedersrelaterade våldets omfattning och karaktär i Stockholm, samt av de hedersrelaterade inskränkningarna i kvinnors och ungdomars personliga rörelsefrihet. Denna kartläggning ska återrapporteras till fullmäktige.

Socialtjänstnämnden bör samtidigt återkomma till fullmäktige med förslag om former för hur viktig kunskap om barns, ungdomars och kvinnors rättigheter enligt svensk lagstiftning effektivast överförs till människor som flyttat till Sverige, men som kan antas ha bristande kunskaper och erfarenheter av sådan rättighetslagstiftning.

Skolan och förskolan har en särskilt viktig roll i det förebyggande arbetet. Insatserna bör här inriktas på att stärka både pojkars och flickors medvetande och kunskaper om det könsrelaterade våldet i syfte att stärka dem så att de själva kan vara en del i det förebyggande arbetet. Jag anser även att det i socialtjänstens ansvar ingår att arbeta med insatser gentemot våldsamma män.

Samverkan mellan myndigheter och med organisationer är ofta en förutsättning för att kunna bedriva ett framgångsrikt arbete. Jag anser likt stadsledningskontoret att överenskommelser med bl.a. polisen om samverkan vid besöksförbud är viktiga för kvinnornas och barnens säkerhet.

I det offentliga rummet är trygghetsskapande och brottsförebyggande åtgärder viktiga. Kunskapen om sambandet mellan den fysiska gestaltningen och det sociala livet behöver utvecklas vid planering och utformning av miljöer, bygglov, investeringar, drift och underhåll. Stadens återkommande trygghetsmätningar bör vara den gemensamma utgångspunkten för detta arbete.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Stockholms stads program för kvinnofrid, Programperioden 2006-2010

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarråden *Carin Jämtin* (s) och *Ann-Margarethe Livh* (v) enligt följande.

Vi föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms stads program för kvinnofrid för perioden 2006 – 2010 fastställs enligt socialtjänstnämndens beslut.

2. Socialtjänstnämnden får i uppdrag att göra en stadsövergripande kartläggning av mäns våld mot kvinnor för alla målgrupper som finns med i programmet. Denna kartläggning ska återrapporteras till fullmäktige.
3. Socialtjänstnämnden får i uppdrag att föreslå former och metoder för hur kunskap om barns, ungdomars och kvinnors rättigheter enligt FN:s konventioner och svensk lag effektivast kan förmedlas till flickor och pojkar samt kvinnor och män i staden.
4. Socialtjänstnämnden får i uppdrag att anpassa riktlinjer inom socialtjänstområdet samt ärendehanteringssystemet Paraplyet till stadens nya kvinnofridsprogram.
5. Samt att därutöver framföra följande

Mäns våld mot kvinnor är ett vår tids största samhällsproblem och handlar ytterst om mänskliga rättigheter och frihet från könsrelaterat våld. Det handlar om alla människors rätt till kroppslig integritet och hälsa oavsett kön, ålder, funktionsnedsättning eller social status. En nolltolerans måste råda från samhällets sida såväl vad gäller mäns våld mot kvinnor som våld i samkönade relationer, även om fokus i kvinnofridsprogrammet av naturliga skäl ligger på mäns våld mot kvinnor.

Vi vill att kommunfullmäktige antar socialtjänstnämndens förslag till kvinnofridsprogram som har en högre ambitionsnivå än majoritetens förslag. Den kanske viktigaste skillnaden är att vi vill att syftet med programmet ska vara att minska mäns våld mot kvinnor i nära relationer och öka kvinnors trygghet och säkerhet i staden. Med moderaternas förslag syftar programmet bara till att skapa förutsättningar för ett likvärdigt arbete i staden, och det tycker vi inte är tillräckligt.

Vi vill också ha skarpare skrivningar om att kvinnofridsperspektivet ska uppmärksammas i utformningen av den inre och yttre miljön så att kvinnors tillgång till det offentliga rummet ökar. Vi vill att programmet ska samordnas med andra viktiga styrdokument för att arbetet ska få största möjliga effekt, men där har de borgerliga partierna till och med tagit bort folkhälsoprogrammet innan det hann börja användas.

Vi vill markera vikten av att säkerhetsbedömningar alltid görs före en placering, men det vill moderaterna inte ha med i sitt program. Just säkerhetsarbetet är en central skiljelinje mellan verksamheter som arbetar med kvinnofridsfrågor och de som drabbas av bristande rutiner är just de våldsutsatta kvinnorna och deras barn. Här finns ett klart bristande barnperspektiv i moderaternas tänkande. Vi vet att i familjer där kvinnor utsätts för våld så drabbas även barnen. Staden har ett särskilt ansvar att se till att det ständigt finns skyddat boende där både kvinnor och barn av båda könen kan tas emot, och som även är tillgängligt för funktionshindrade. Vi vill redan nu markera att Kriscentrum för kvinnor, som är stadens enda egna plats för våldsutsatta kvinnor och barn, inte får konkurrensutsättas.

Vi vill också lyfta fram hur viktigt det är att tydligt uttrycka att mäns våld mot kvinnor är ett lika stort problem för män som för kvinnor och att män därför måste ta stort ansvar för att förändra attityder i samhället. Det vill inte moderaterna ha med i sitt program.

Behovet av insatser för att skydda flickor och kvinnor mot mäns våld är skriande, inte minst i Stockholms stad, som under år 2005 hade mellan 5 100 och 6 400 fall av misshandel, sexuellt våld och fysisk och psykisk terror i nära relationer. Det är därför sorgligt och okunnigt och rent av farligt av moderaterna att lyfta fram det hedersrelate-

rade våldet och därmed förminska allt annat våld som begås av män mot kvinnor. Exempelvis har mäns våld mot kvinnor som missbrukar eller kvinnor som har ett funktionshinder länge varit osynligt i samhället. Det är viktigt att förstå att allt våld mot kvinnor utövas i ett patriarkalt sammanhang, och att det inte finns några "svenska värderingar" som skyddar mot våldet. Även det hedersrelaterade våldet handlar om kontroll över kvinnors kroppar och sexualitet.

Socialdemokraterna och vänsterpartiet vill inte på något sätt förringa vikten av att arbeta mot det hedersrelaterade våldet, vilket bland annat visas av vårt aktiva arbete i frågan under förra majoriteten. Vi prioriterade bidragsgivning till organisationer som arbetar med hedersrelaterat våld, vi startade ett rådgivningscenter för utsatta ungdomar, vi utbildade personal i socialtjänsten och skolan och inledde en dialog för att förmå etniska organisationer att arbeta med barns och kvinnors rättigheter. Det arbetet måste fortsätta, men får inte skymma vikten av att bekämpa allt våld som män utsätter kvinnor för. Vi vill därför att staden gör en kartläggning av mäns våld mot kvinnor i alla målgrupper som finns med i programmet. Behovet av en tydlig utgångspunkt och gemensam problembild är oerhört viktig vid beslut, prioriteringar, metodutveckling och uppföljning och kan gärna knytas ihop med stadens övriga brottsförebyggande kartläggningar och trygghetsmätningar. Att bara kartlägga det hedersrelaterade våldet riskerar att minska insatserna för det våld som drabbar så många andra utsatta kvinnor.

När man separerar olika grupper av våldsutsatta kvinnor eller enbart riktar sig till en våldstendens inom ett specifikt område, riskerar det stora problemet med mäns våldsbruk mot kvinnor att förminskas och skymmas. Av det skälet måste stadens program för kvinnofrid till sin struktur innefatta mäns våld mot kvinnor i allmänhet och inte våld mot vissa kvinnor.

Staden måste också följa upp insatserna för att veta att arbetet går framåt enligt intentionerna i programmet. Med små ändringar i ärendehanteringssystemet Paraplyet skulle staden exempelvis kunna följa antal brottsoffer och kostnader för socialtjänstens insatser.

Idag är vissa av socialtjänstens riktlinjer inte anpassade till de situationer som uppstår när det förekommer våld mot kvinnor i nära relationer eller hedersrelaterat våld. Det är därför viktigt att alla riktlinjer inom socialtjänstområdet anpassas till det nya kvinnofridsprogrammet, så att styrdokumentet går hand i hand med varandra.

I socialtjänstnämndens förslag till kvinnofridsprogram ges en bred helhetsbild av kvinnofridsproblematiken - mäns våld mot kvinnor som grupp, stöd till våldsutsatta kvinnor, mäns våld mot funktionshindrade och mot drogmissbrukande kvinnor, hedersrelaterat våld, stöd till barn i våldsutsatta familjer samt arbetet med våldsutövande män. Det är av stor vikt att arbetet mot våldet genomsyrar stadens arbete i alla nämnder och bolag, inte minst för att motverka mäns våld mot kvinnor som arbetar i Stockholms stad. Vi vill att staden tar fram former och metoder för hur kunskap om barns, ungdomars och kvinnors rättigheter kan förmedlas på bästa sätt till alla som bor i staden. Staden som arbetsgivare har ett särskilt ansvar och en utbildning av chefer och skyddsombud skulle kunna vara ett sätt att öka kunskapen om mäns våld och möjligheterna att få hjälp och stöd. Att bara ta fram former för att nå ut med kunskapen om lagstiftningen till människor som flyttat till Sverige och som antas ha bristande kunskaper och erfarenheter av sådan rättighetslagstiftning riskerar återigen att minska engagemanget för att motverka allt våld som män utsätter kvinnor för. Dessutom spär det på en "vi och dom" mentalitet som motverkar syftet med kvinnofridsprogrammet.

För att på allvar komma tillrätta med våldet mot kvinnor i hela samhället är det viktigt att inte förstärka fördomar om invandrarkulturer som särskilt kvinnoförtryckande.

Reservation anfördes av borgarrådet *Yvonne Ruwaida* (mp) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta att

1. socialtjänstnämnden ges i uppdrag att komplettera programmet med avsnitt som behandlar hur man bör hjälpa dem som utsätts för våld i övriga typer av nära relationer, d v s kvinnor och män i homosexuella relationer och män i heterosexuella relationer
2. socialtjänstnämnden ges i uppdrag att anslå ytterligare ekonomiska resurser till konkreta åtgärder för att stödja och skydda kvinnor och män som är utsatta för s. k. hedersrelaterat våld eller hot om våld
3. borgarrådets förslag 1 (kartläggning) och 2 (uppdrag till socialtjänstnämnden) avslås
4. i övrigt anföras följande:

Stockholms stads program för kvinnofrid behandlar mäns våld mot kvinnor och hur man bör hjälpa den som utsatts för våld och hot. Det är viktigt att i ett sådant program allt våld i nära relationer berörs. Huvudproblemet; där det mesta våld i nära relationer utövas, är relationer där män misshandlar kvinnor. Men det är även viktigt att synliggöra och stödja dem som utsätts för våld i andra typer av nära relationer; kvinnor och män i homosexuella relationer och män i heterosexuella relationer. Socialtjänstnämnden bör därför ges i uppdrag att komplettera programmet med avsnitt som behandlar dessa olika typer av våld i nära relationer och hur man bör hjälpa dem som utsätts för våld.

Det finns i Stockholms stad god kunskap om våld i s. k. hederskulturer – Länsstyrelsen har sedan 2002 arbetat med hedersrelaterat våld på regeringens uppdrag. Det som saknas är resurser till konkreta åtgärder; till exempel finns inte tillräckligt många skyddade boenden för kvinnor. Socialtjänstnämnden bör därför också ges i uppdrag att anslå ytterligare ekonomiska resurser till konkreta åtgärder för att stödja och skydda kvinnor och män som är utsatta för hedersrelaterat våld eller hot om våld.

För att stärka nyanlända invandrares möjligheter att bli delaktiga i det svenska samhället behöver SFI stärkas ekonomiskt, eftersom kunskap i svenska ökar möjligheterna att få jobb som ökar ens kvalifikation. SFI behöver förbättras, liksom insatser för att öka förvaltningars kunskap, samarbete och kontakter med utsatta kvinnor och män. Miljöpartiet är det enda parti som vill satsa extra pengar, 20 miljoner, på svenska för invandrare, SFI. Detta tillsammans med åtgärder mot diskriminering och resurser till skydd för de som är utsatta för våld eller hot är mycket mer angeläget än en obehövlig kartläggning.

Ett aktivt jämställdhetsarbete är nödvändigt för att förebygga och förändra de könsroller som är en av orsakerna till våld i nära relationer. Mäns våld mot kvinnor är den viktigaste jämställdhetsfrågan. Särskilda resurser riktade till pojkar och män bör utvecklas som ett stöd i deras utveckling och för förändring av mansrollen.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms stads reviderade program för kvinnofrid för perioden 2006 – 2010 fastställs i enlighet med *bilaga 2*.
2. Socialtjänstnämnden ges i uppdrag att göra en stadsövergripande kartläggning av det hedersrelaterade våldets omfattning och karaktär i Stockholm, samt av sådana hedersrelaterade inskränkningar som begränsar barns, ungdomars och kvinnors personliga rörelsefrihet. Denna kartläggning ska återrapporteras till fullmäktige.
3. Socialtjänstnämnden ska samtidigt återkomma till fullmäktige med förslag om former för hur kunskap om barns, ungdomars och kvinnors rättigheter enligt svensk lagstiftning effektivast ska överföras till människor som har flyttat till Sverige, men som kan antas ha bristande kunskaper och erfarenheter av sådan rättighetslagstiftning.

Stockholm den 4 april 2007

På kommunstyrelsens vägnar:
KRISTINA AXÉN OLIN

Ulf Kristersson

Kerstin Tillkvist

Reservation anfördes av *Carin Jämtin, Roger Mogert, Teres Lindberg* och *Mirja Räihä Järvinen* (alla s) och *Ann-Margarethe Livh* (v) med hänvisning till reservationen av (s) och (v) i borgarrådsberedningen.

Reservation anfördes av *Stefan Nilsson* (mp) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta följande

1. Socialtjänstnämnden ges i uppdrag att komplettera programmet med avsnitt som behandlar hur man bör hjälpa dem som utsätts för våld i övriga typer av nära relationer, d v s kvinnor och män i homosexuella relationer och män i heterosexuella relationer .
2. Socialtjänstnämnden ges i uppdrag att anslå ytterligare ekonomiska resurser till konkreta åtgärder för att stödja och skydda kvinnor och män som är utsatta för s. k. hedersrelaterat våld eller hot om våld.
3. Socialtjänstnämnden ges i uppdrag att på nytt pröva ansökan från Terrafem om ekonomiskt stöd till boende för unga kvinnor som behöver skydd mot hedersrelaterat våld
4. Borgarrådets förslag 1 (kartläggning) och 2 (uppdrag till socialtjänstnämnden) avslås.
5. I övrigt anføres följande:

Stockholms stads program för kvinnofrid behandlar mäns våld mot kvinnor och hur man bör hjälpa den som utsatts för våld och hot. Det är viktigt att i ett sådant program allt våld i nära relationer berörs. Huvudproblemet; där det mesta våld i nära relationer utövas, är relationer där män misshandlar kvinnor. Men det är även viktigt att synliggöra och stödja dem som utsätts för våld i andra typer av nära relationer; kvinnor och män i homosexuella relationer och män i heterosexuella relationer. Socialtjänstnämnden bör därför ges i uppdrag att komplettera programmet med avsnitt som behandlar dessa olika typer av våld i nära relationer och hur man bör hjälpa dem som utsätts för våld.

Det finns i Stockholms stad god kunskap om våld i s. k. hederskulturer – Länsstyrelsen har sedan 2002 arbetat med hedersrelaterat våld på regeringens uppdrag. Det som saknas är resurser till konkreta åtgärder; till exempel finns inte tillräckligt många skyddade boenden för kvinnor. Socialtjänstnämnden bör därför också ges i uppdrag att anslå ytterligare ekonomiska resurser till konkreta åtgärder för att stödja och skydda kvinnor och män som är utsatta för hedersrelaterat våld eller hot om våld.

Ett exempel på en frivilligorganisation som bedriver en viktig verksamhet för kvinnor som behöver skydd mot hedersrelaterat våld är Terrafem. Socialnämndens organisationsutskott avlog i mars en ansökan från Terrafem; till deras boende för unga kvinnor som behöver skydd mot hedersrelaterat våld, med hänvisning till att kommunen bedriver en liknande verksamhet i egen regi. Målgruppen för kommunens verksamhet skiljer sig dock från Terrafems. Frågan om ekonomiskt stöd till Terrafems boende bör tas upp på nytt, så att medel till denna angelägna verksamhet kan beviljas.

För att stärka nyanlända invandrares möjligheter att bli delaktiga i det svenska samhället behöver SFI stärkas ekonomiskt, eftersom kunskap i svenska ökar möjligheterna att få jobb som ökar ens kvalifikationer. SFI behöver förbättras, liksom insatser för att öka förvaltningars kunskap, samarbete och kontakter med utsatta kvinnor och män. Miljöpartiet är det enda parti som vill satsa extra pengar, 20 miljoner, på svenska för invandrare, SFI. Detta tillsammans med åtgärder mot diskriminering och resurser till skydd för de som är utsatta för våld eller hot är mycket mer angeläget än en obehövlig kartläggning.

Ett aktivt jämställdhetsarbete är nödvändigt för att förebygga och förändra de könsroller som är en av orsakerna till våld i nära relationer. Mäns våld mot kvinnor är den viktigaste jämställdhetsfrågan. Särskilda resurser riktade till pojkar och män bör utvecklas som ett stöd i deras utveckling och för förändring av mansrollen.

ÄRENDET

Kvinnofrid handlar ytterst om mänskliga rättigheter och frihet från könsrelaterat våld, om alla människors rätt till kroppslig integritet och hälsa oavsett kön, ålder, funktionshinder eller social situation. Stockholms stads program för kvinnofrid syftar till att minska mäns våld mot kvinnor i nära relationer och öka kvinnors trygghet och säkerhet i staden.

I socialtjänstnämndens förslag till reviderat program för kvinnofrid höjs ambitionsnivån och skapar förutsättningar för likvärdiga och kvalificerade insatser mot mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Även behovet av stöd till barnen i de drabbade familjerna och behandling av de våldsutövande männen lyfts fram. Förebyggande insatser, kunskap och förändringar av attityder samt intern och extern samverkan är faktorer till framgång som belyses i programmet. Staden som arbetsgivare inom ramen för det systematiska arbetsmiljöarbetet ansvarar för att ge stöd till anställda som drabbas av kvinnofridsbrott.

Socialtjänstnämnden

Socialtjänstnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 18 maj 2006 att i huvudsak godkänna förslaget till Stockholms stads program för kvinnofrid och föreslå att kommunfullmäktige fastställer programmet. Socialtjänstnämnden beslöt vidare att socialtjänstförvaltningen får i uppdrag att anpassa riktlinjerna inom socialtjänstområdet till Stockholms stads program för kvinnofrid.

Socialtjänstnämnden beslöt att socialtjänstförvaltningens förslag till program kompletteras med följande tillägg (kursiv stil).

Inledning Andra stycket kompletteras med följande mening: *Ökningen av sexualiserade kränkningar av unga kvinnor är ett växande folkhälsoproblem som behöver uppmärksammas och motverkas.*

Syfte Ny lydelse: *Syftet med Stockholms stads program för kvinnofrid är att minska mäns våld mot kvinnor i nära relationer och öka kvinnors trygghet och säkerhet i staden. Ett delsyfte är att skapa ökade förutsättningar för ett likvärdigt och kvalificerat arbete med kvinnofridsfrågor i stadens alla nämnder och bolagsstyrelser.*

Problemets omfattning Avsnittet inleds med följande stycke: *Stockholm ska vara en trygg och säker stad att bo och leva i för alla kvinnor. Upprustningar i utemiljön ska innefatta säkerhet och trygghet. Särskild vikt ska läggas vid de platser som upplevs som otrygga. Kvinnors rädsla måste tas på allvar och resultera i åtgärder så att kvinnors tillgång till det offentliga rummet ökar.*

Avsnittet avslutas med följande mening: *Ytterligare exempel på mäns våld mot kvinnor är de sexualiserade kränkningarna som flickor och unga kvinnor utsätts för, vilket bland annat framkommit i ett ökat antal samtal till organisationer som Bris och Rädda Barnen.*

Definitioner och begrepp Avsnittet inleds med följande stycken: *Stock-*

holms stads program för kvinnofrid har sin grund i FN:s definition av våld mot kvinnor samt FN:s deklaration om avskaffandet av våld mot kvinnor (1993):

"Varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i, eller sannolikt kommer att resultera i, fysisk, sexuell eller psykisk skada eller sådant lidande för kvinnan, innefattande hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller det privata livet."

"Allt våld mot kvinnor är ett uttryck för historiskt ojämlika maktförhållanden mellan kvinnor och män, vilka har lett till mäns dominans över, och diskriminering av, kvinnor och förhindrat kvinnors fulla möjligheter till framsteg samt att våld mot kvinnor är en av de avgörande sociala mekanismer genom vilka kvinnor tvingas in i en underordnad ställning gentemot män."

Samordning med andra styrdokument Det nya avsnittet innehåller följande stycken: Detta program samordnas med Stockholms folkhälsoprogram, Stockholms stads brottsförebyggande program samt Stockholms stads sociala program för att minska prostitutionen.

Det övergripande målet för folkhälsoprogrammet är att skapa förutsättningar för god hälsa på lika villkor för boende och anställda i staden, vilket är en målsättning som även gäller kvinnor som utsätts för mäns våld.

Det brottsförebyggande programmets övergripande mål är att minska antalet brott och reducera skadeverkningarna av brott. De fyra generella förslag som finns i programmet – brottsförebyggande arbete, bättre beslutsunderlag, ökade kunskaper och samverkan - tillämpas även för kvinnofridsbrott.

Prostitution är en form av mäns våld mot kvinnor. Det sociala programmet för att minska prostitutionen har tre övergripande mål som anknyter till programmet för kvinnofrid – efterfrågan på köp av sexuella tjänster ska minska, handel med människor för sexuella ändamål ska inte förekomma samt alla barn ska ha rätt till en säker och trygg uppväxt och får inte utsättas för kränkande behandling eller misshandel.

Kvinnofridsfrågan i Stockholms stad Fjärde punktsatsen har ändrad lydelse: Kommunstyrelsen, stadsdelsnämnderna, socialtjänstnämnden, utbildningsnämnden och andra berörda nämnder bör delta i EU-samarbete och förebyggande insatser inom kvinnofridsområdet.

Ny punktsats tillförs: *Stadens alla nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att uppmärksamma kvinnofridsperspektivet i utformningen av den inre och yttre miljön.*

Insatser i skolan Nytt andra stycke tillförs: *Det förebyggande elevhälsoarbetet är en av de viktigaste insatserna för att ändra attityder och förebygga våld och kränkningar mot unga flickor och pojkar.*

Alla nämnder och bolagsstyrelser (ersätter rubriken Övriga nämnder)

Avsnittet inleds med följande stycken: *Alla nämnder och bolagsstyrelser i staden ansvarar för att inom sina verksamhetsområden uppmärksamma kvinnofridsperspektivet. Exempelvis kan det vara aktuellt vid investeringar i yttre miljö som gatu- och parkunderhåll, ny- och ombyggnad av lokaler som skolor,*

idrottshallar och bostäder samt vid skötsel och underhåll.

Ett aktivt jämställdhetsarbete riktat till män och kvinnor är viktigt för att ändra attityder och förhållningssätt bland vuxna. Mer uppmärksamhet behöver ägnas åt mäns ansvar för att ändra attityderna i samhället. Det förebyggande arbetet för pojkar i riskzon att utöva våld måste ökas i samverkan med idrottsrörelsen, skolan etc.

Stöd till våldsutsatta kvinnor Tillägg i tredje punktsatsen: Våldsutsatta kvinnor och deras barn ska erbjudas placering där de kan få skydd, stöd och hjälp. Vid placering i en stadsdelsförvaltnings jourlägenhet ska kvinnan, och eventuella barn, garanteras samtalsstöd och barnens skolgång. *En sådan placering ska alltid föregås av en säkerhetsbedömning.*

Tillägg av följande mening efter sista meningen i andra stycket. *Inför en placering av våldsutsatta kvinnor och deras barn i jourlägenhet eller annat boende ska stadsdelsförvaltningarna alltid göra en säkerhetsbedömning.*

Intern samverkan i staden En punktsats tillförs: *Stadsdelsnämnderna ansvarar för att stärka samverkan framförallt mellan socialtjänsten, skolan, landstinget, polisen och de ideella krafterna, såväl för allmänt förebyggande arbete som i individuella ärenden där våld förekommer.*

Reservation anfördes av vice ordföranden Peter Lundén-Welden m.fl. (m), ledamöterna Ann-Katrin Åslund m.fl. (fp) och ledamoten Ewa Samuelsson (kd), bilaga 1.

Socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 3 april 2006 har i huvudsak följande lydelse.

I september år 1999 fattade kommunfullmäktige beslut om "Stockholms stads handlingsprogram för Operation Kvinnofrid". Syftet var att ge stadsdelsnämnderna i uppdrag att skapa en bättre organisation för sina insatser i frågor om mäns våld mot kvinnor och deras barn samt att utveckla stödinsatser för dessa målgrupper. I programmet lades stor vikt vid personalutbildningar i kvinnofridsfrågor och betydelsen av lokala samverkansgrupper. Även kvinnors trygghet i utomhusmiljöer uppmärksammades. I Stockholms stad har stadsdelsnämnderna ansvaret för stöd och hjälp till våldsutsatta kvinnor och deras barn.

Kommunfullmäktige gav i budgetbeslutet för år 2005 socialtjänstnämnden i uppdrag att revidera stadens handlingsprogram för Stockholms stads arbete inom Operation Kvinnofrid.

Det programförslag som nu föreligger ansluter till stadens övergripande inriktningsmål för 2006-2008. Viktiga frågor för denna period är bland annat att fler utsatta kvinnor och barn ska nås av stadens insatser.

Ärendet har utarbetats inom enheten Preventionscentrum Stockholm (Precens) i samverkan med berörda enheter inom socialtjänstförvaltningen. Externa kontakter har under programarbetet tagits med Operation Kvinnofrids arbetsgrupp, där polisens, landstingets och länsstyrelsens (samt stadens samordnare) i kvinnofridsfrågor är med-

lemmar.

Kvinnofridsbrottens/problemens omfattning

När man diskuterar mäns våld mot kvinnor i nära relationer både i internationella och nationella sammanhang benämns detta som ett stort folkhälsoproblem. I Världshälsoorganisationens (WHO) senaste multinationella studie konstaterades att bristande jämställdhet är den grundläggande orsaken till mäns våld mot kvinnor. Statens folkhälsoinstitut har också i år påtalat att ”frihet från könsrelaterat våld bör bli ett nytt delmål inom folkhälsopolitiken”.

Om våldets omfattning i Stockholms stad och det s.k. mörkertalet (det icke anmälda) finns bara skattade uppgifter framtagna av bland andra Brottsförebyggande rådet och Statistiska centralbyrån. Utifrån den officiella brottsstatistiken, analyser av brottsanmälningar och ett antal frågeundersökningar gjorda i Sverige kan en grov skattning av mörkertalet göras som visar att mellan ca 5 100 och 6 400 fall av misshandel (inklusive grov) skedde i nära relationer under år 2005 i Stockholms stad. Det är dock viktigt att poängtera att denna typ av skattningar alltid blir grova och är behäftade med stor osäkerhet.

Förvaltningens synpunkter

Det är angeläget att skapa förutsättningar för ett likvärdigt arbete med kvinnofridsfrågor i stadens nämnder och bolag. Förvaltningens uppfattning är att det reviderade kvinnofridsprogrammet kommer att få en viktig funktion i detta arbete och utgöra en klagörande markering mot mäns våld mot kvinnor.

Förutom de drabbades rätt till stöd och hjälp finns också ekonomiska argument för ökade insatser för kvinnofrid. Kostnaderna inom stadsdelsnämnderna gäller t.ex. placeringar i skyddat boende, tillfälliga lägenheter, ekonomiskt bistånd och omhändertagande av ungdomar/barn samt stödåtgärder. Därutöver tillkommer våldets samhälls-ekonomiska kostnader hos andra huvudmän såsom rättsväsendet och landstinget samt allt det arbete som utförs i frivilligorganisationers regi.

Förvaltningen anser det angeläget att uppmärksamma att vissa av stadens riktlinjer som gäller socialtjänstens arbetsformer kan behöva anpassas till det föreslagna kvinnofridsprogrammet. Det är också viktigt att staden som arbetsgivare inom ramen för det systematiska arbetsmiljöarbetet tar ansvar för att ge stöd till anställda som drabbas av kvinnofridsbrott.

BEREDNING

Ärendet har remitterats till följande:

Innehållsförteckning

Sid

Kommunstyrelsens handikappråd
Stadsledningskontoret
Brand- och räddningsnämnden
Fastighets- och saluhallsnämnden
Idrottsnämnden
Konsumentnämnden

Kulturnämnden
Kyrkogårdsnämnden
Marknämnden
Miljö- och hälsoskyddsnämnden
Renhållningsnämnden
Stadsbyggnadsnämnden
Stadsmuseinämnden
Trafiknämnden
Utbildningsnämnden
Överförmyndarnämnden
Stockholms Stadshus AB
Bromma stadsdelsnämnd
Enskede–Årsta stadsdelsnämnd
Farsta stadsdelsnämnd
Hägerstens stadsdelsnämnd
Hässelby–Vällingby stadsdelsnämnd
Katarina–Sofia stadsdelsnämnd
Kista stadsdelsnämnd
Kungsholmens stadsdelsnämnd
Liljeholmens stadsdelsnämnd
Maria–Gamla stans stadsdelsnämnd
Norrmalms stadsdelsnämnd
Rinkeby stadsdelsnämnd
Rinkebys handikappråd
Skarpnäcks stadsdelsnämnd
Skärholmens stadsdelsnämnd
Spånga–Tensta stadsdelsnämnd
Vantörs stadsdelsnämnd
Älvsjö stadsdelsnämnd
Östermalms stadsdelsnämnd
Barnombudsmannen
Polismyndigheten i Stockholms län
Stockholms läns landsting

Kommunstyrelsens handikappråd

Kommunstyrelsens handikappråd beslutade vid sitt sammanträde den 20 september 2006 att som svar på remissen avge följande yttrande.

Kommunstyrelsens handikappråd tillstyrker förslaget med socialtjänstförvaltningens kompletteringar. Ur vårt perspektiv är det givetvis tillfredsställande att våldsutsatta kvinnor med funktionshinder särskilt uppmärksammas, eftersom vi vet att det tyvärr inte är ovanligt med sådant våld. Vi anser att psykisk misshandel, exempelvis kränk-

ning, ska anges som ytterligare ett exempel på våld utöver de tre som nämns i programmet. Att handikappomsorgen blir delaktig i ett våldsförebyggande arbete ser vi som viktigt och anser att det ska tydliggöras i programmet.

Vi vill särskilt framhålla vikten av kompetenshöjande utbildningar för personal som ska möta och stödja våldsutsatta kvinnor, deras barn och även de män som använder våld i nära relationer. Sådan utbildning bör ges regelbundet och starta snarast möjligt. Vissa erfarenheter av framgångsrika arbetssätt finns att hämta i slutrapporten från ett projekt som bedrivits i Rinkeby. I det har dock kvinnor med funktionshinder inte uppmärksammats.

Skolan nämns på flera ställen som en viktig aktör såväl i ett förebyggande arbete som när det gäller att upptäcka förekomst av våld i barnens hem. Dock har man inte nämnt särskolan och gymnasiesärskolan. Vi yrkar att programmet kompletteras med dessa skolformer på alla relevanta ställen.

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 30 november 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Inledningsvis kan stadsledningskontoret konstatera att staden har en hög ambition för kvinnofriden. I kommunfullmäktiges förslag till budget för 2007 med inriktning för åren 2008-2009 anges målet: Kvinnofrid ska råda både i hemmen och på gatorna. För att nå detta mål krävs en ökad medvetenhet inom alla nivåer i stadens alla nämnder och bolag. Såväl strukturinriktade, individuella som allmänna insatser är nödvändiga.

Enligt stadsledningskontoret är det viktigt att förbättra stödet till våldsoffren, erbjuda stöd och hjälp till de våldsutövande männen, utveckla kunskapen om våldets omfattning, dess orsaker och konsekvenser. Programmet för kvinnofrid är ett styrdokument som utgör grunden för stadens nämnder och bolag i arbetet för att förebygga, upptäcka och erbjuda stöd och hjälp till kvinnor och barn som utsätts för våld eller hot om våld. Programmet kompletteras av stadsdelsnämndernas lokala handlingsplaner med bl.a. rutiner för att stödja våldsutsatta kvinnor och barn och för att förebygga våld.

Remissinstanserna bidrar i sina yttranden med många värdefulla synpunkter som kan utveckla stadens arbete med kvinnofrid. Stadsledningskontoret vill särskilt peka på Barnombudsmannens yttrande som lyfter fram barnperspektivet och i övrigt ger goda kunskaper om hur barnens behov och rättigheter bäst kan tillgodoses.

Enligt stadsledningskontoret bör socialtjänstnämndens förslag till Stockholms stads program för kvinnofrid kompletteras med tydliga mål. Mål som nämnder och bolag kan följa upp inom ramen för stadens integrerade system för ledning och uppföljning av ekonomi och verksamhet (ILS). Programmet bör i övrigt följa kommunstyrelsens beslut om styrdokument.

I det offentliga rummet är trygghetsskapande och brottsförebyggande åtgärder viktiga. Kunskapen om sambandet mellan den fysiska gestaltningen och det sociala livet behöver utvecklas vid planering och utformning av miljöer, bygglov, investeringar, drift och underhåll.

Skolan och förskolan har här en särskilt viktig roll. I det förebyggande arbetet handlar det om attityder och om att upptäcka och uppmärksamma situationer där det kan

förekomma våld. Flickor behöver särskilt stärkas och få kunskaper om det könsrelaterade våldet och därigenom själva vara en del i det förebyggande arbetet.

Socialtjänsten ska i sin verksamhetsplanering ha en handlingsberedskap för att möta de kvinnor och barn som utsatts för våld eller hot om våld. Insatserna ska vara av god kvalitet, evidensbaserade och följas upp. Säkerheten och tryggheten måste särskilt bedömas.

Socialdepartementet har nyligen presenterat ett förslag om en ändring i socialtjänstlagens 5 kap 11§. Ansvaret förtydligas och socialtjänsten inte bara *bör* utan *skall* erbjuda stöd och hjälp för den som utsatts för brott samt till dennes anhöriga. Vidare föreslås att Socialstyrelsen ska utarbeta allmänna råd, kunskapsbaserade riktlinjer och bedömningsinstrument. Länsstyrelserna föreslås få i uppdrag att analysera behovet av skyddat boende, fortbildning och kompetensutveckling. Insatser till våldsutsatta kvinnor och barn föreslås ingå i den officiella socialtjänststatistiken samt att dödsfallsutredningar görs för att identifiera brister i det samhälleliga systemet.

I socialtjänstens ansvar ingår att erbjuda de våldsamma männen insatser. De har rätt till ett professionellt stöd och bra bemötande. Insatser till männen är också ett viktigt förebyggande arbete för att förhindra att mannen fortsätter att utöva våld.

Flera remissinstanser pekar på behovet av att utveckla kompetens och kunskaper. Respektive nämnd och styrelse i staden ansvarar för att medarbetarna har adekvat utbildning och kompetens. Stadsledningskontoret anser att det är viktigt att socialtjänstnämnden samordnar och erbjuder fortbildning och utbildning i frågor om kvinnofrid. Enligt stadsledningskontoret behövs en bättre kunskap om omfattningen av kvinnofridsbrotten och det våld och hot om våld som inte anmäls samt socialtjänstens insatser. En sådan kartläggning kan ge ett bra underlag för planering och beslut om fortsatta insatser.

Samverkan mellan myndigheter och med organisationer är ofta en förutsättning för att kunna bedriva ett framgångsrikt arbete. Samverkan är nödvändig för att upprätthålla en hög kompetens i arbetet. Stadsledningskontoret anser att överenskommelser med bl.a. polisen om samverkan vid besöksförbud är viktiga för kvinnornas och barnens säkerhet.

Förutom det lidande som våldet innebär för kvinnan och barnet så medför våldet stora kostnader, både för den enskilde och för samhället. För socialtjänstens del kan det bl.a. handla om kostnader för akut skyddat boende och andra insatser för att hjälpa, skydda och stödja. Stadsledningskontoret anser att insatserna ingår i socialtjänstens grundläggande uppdrag som ryms i den av kommunfullmäktige beslutade budgetramen. Stadsledningskontoret vill framhålla vikten av förebyggande och tidiga insatser, intern och extern samverkan samt att de insatser som görs följs upp.

Brand- och räddningsnämnden

Brand- och räddningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att som svar på remissen överlämna och återropa förvaltningens tjänsteutlåtande.

Brandförsvarets tjänsteutlåtande daterat den 28 augusti 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Brandförsvaret ställer sig - med de kompletteringar som socialtjänstnämnden gjort - positiv till det reviderade programmet för kvinnofrid. Aktiva konkreta åtgärder i syfte att tillgodose kvinnor frihet från könsrelaterat våld är en mycket angelägen samhällsfråga.

I ett av de tillagda avsnitten från socialtjänstnämndens beslut heter det: "Alla nämnder och bolagsstyrelser i staden ansvarar för att inom sina verksamhetsområden uppmärksamma kvinnofridsperspektivet".

Enligt förvaltningen handlar mäns våld mot kvinnor i hög grad om attityder som grundläggs tidigt hos den enskilde. Här har naturligen skolan en viktig roll. Inom ramen för projektet "Brandmän i ungdomsarbete" (ett samarbete mellan Stockholms Brandförsvär och Utbildningsförvaltningen i Stockholm) erbjuds både goda förebilder samt förutsättningar för bearbetning av ungdomarnas attityder. Målet är att ge eleverna en god självinsikt och stärkt medvetande om individens roll i gruppen.

Brandförsvarets Jämställdhets- och mångfaldsplan för 2006 behandlar bland annat våra attityder mot varandra i arbetslivet. En särskild policy har tagits fram i syfte att förebygga sexuella trakasserier.

Utöver ovan nämnda exempel ser inte förvaltningen någon självklar roll med avseende på föreliggande program för kvinnofrid. Brandförsvarets uppgift gäller i första hand att förebygga olyckor samt rädda människors liv – oberoende av kön.

Slutligen anser förvaltningen allmänt att programmet hade varit mer överskådligt och lättillgängligt om det presenterats för remissinstanserna med de av socialtjänstnämnden beslutade kompletteringarna inkluderade.

Fastighets- och saluhallsnämnden

Fastighets- och saluhallsnämnden beslöt vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att överlämna kontorets utlåtande utan eget ställningstagande.

Reservation anfördes av ordföranden Karin Wanngård m.fl. (s), ledamoten Åke Mezán (v) och ledamoten Martin Michel (mp), *bilaga 1*.

Fastighets- och saluhallsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 18 augusti 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Kontoret ser positivt på förslaget till Stockholms stads program för kvinnofrid. Programmet synliggör mäns våld mot kvinnor i nära relationer och lyfter fram behovet av stöd till barnen i de drabbade familjerna. Vidare ger programmet en tydlig redovisning av ansvarsfrågorna i staden. Programmet utgör därmed ett viktigt led i stadens arbete med att motverka mäns våld mot kvinnor.

I programmets beskrivning av problemets omfattning anges att "Stockholm ska vara en trygg och säker stad att bo och leva i för alla kvinnor." Här anser kontoret att denna trygghet och säkerhet ska gälla alla – d v s såväl män som kvinnor, barn, unga och

gamla.

Kontoret anser att det är bra att programmet pekar på vikten av att *samtliga* nämnder och bolagsstyrelser i staden har ett ansvar att uppmärksamma kvinnofridsperspektivet inom sina respektive verksamhetsområden. Programmet vidgar perspektivet på kvinnofridsfrågan till att bland annat även omfatta yttre miljö samt utformning, skötsel och underhåll av lokaler. Här har, inte minst, fastighets- och saluhallsnämnden ett stort ansvar när det gäller säkerhet och trygghet i våra offentliga lokaler. Som exempel kan bland annat nämnas vikten av en fungerande och bra belysning kring entréer, i trapphus och på toaletter, tydlig skyltning samt synliga väktare eller husvärdar.

Kontoret konstaterar att programmet skulle få än mer tyngd och bli mer styrande om det kompletteras med tydligare och mätbara mål för programperioden.

Kontoret anser vidare att det vore värdefullt om programmet tydligare gav vägledning för hur staden som arbetsgivare ska stötta och skydda anställda som utsatts för kvinnofridsbrott och våld i sina nära relationer samt gärna konkretisera och exemplifiera hur staden genom ett aktivt jämställdhetsarbete kan motverka våldet mot kvinnor.

Idrottsnämnden

Idrottsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 22 augusti 2006 att i huvudsak bifalla förvaltningens förslag samt därutöver anförda:

Det är av yttersta vikt att bekämpa alla former av våld. Kvinnor är de som drabbas främst och särskilt hårt av våld inom nära relationer. Samtidigt är detta våld särskilt hänsynslöst då formerna ofta är systematiska och psykologiskt nedbrytande. Idrottsnämndens verksamhet innebär kontakt med barn och ungdomar. Idrottsförvaltningens personal kan tillsammans med idrottsledare spela en viktig roll i att upptäcka missförhållanden i hemmet. Alla vuxna människor har en medmänsklig plikt att rapportera sådana missförhållanden till de sociala myndigheterna. För att programmet ska få verkligt genomslag i Stockholm är det viktigt resurser läggs på konkreta insatser i våldsutsatta kvinnors direkta närhet. Det arbete som dagligen utförs av ideella organisationer är ett gott exempel på detta.

Reservation anfördes av Billy Östh m.fl. (m) och Caroline Silverudd Lundbom m.fl. (fp), *bilaga 1*.

Idrottsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 29 juni 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Inledningsvis vill förvaltningen framhålla att kampen mot alla former av våld, trakasserier eller andra former av övergrepp mot kvinnor kraftfullt ska bekämpas av både enskilda medborgare och olika samhällsfunktioner. Övergreppen består ofta av sexuellt våld, trafficking, sexuella trakasserier, både fysisk och psykisk misshandel, tvångs-äktenskap mm.

Förvaltningen delar i huvudsak de synpunkter och förslag som redovisas i förslaget stadens program för kvinnofrid.

Det bör dock framhållas att kvinnofridsproblematiken och andra frågor som rör brott och andra fridsstörningar och därmed sammanhängande frågor är främst uppgifter för polisen och socialtjänsten. Frånvaron av sådana missförhållanden som rör brott och andra fridsstörningar utgör en förutsättning för var och en att på ett tillfredsställande sätt kunna ta del av och tillgodogöra sig nämndens utbud av t.ex. möjligheter till idrott, friluftsliv, bad och rekreation. Ur den aspekten finner förvaltningen det särskilt meningsfullt att ge sin syn på programmet.

Förvaltningen vill understryka angelägenheten av att alla människor – barn som gamla, kvinnor som män – skyddas mot alla former av brott, inte minst brotten mot liv, hälsa, frihet och frid. I det nu remitterade programförslaget framskymtar här och var ett sådant synsätt. Exempelvis anförs i inledningen att ”Det handlar om alla människors rätt till kroppslig integritet och hälsa oavsett kön, ålder, funktionshinder eller social situation.” Emellertid begränsas programförslaget i verkligheten till att avse frid m.m. för enbart kvinnor.

Skydd mot brott och behandlingen av brottsoffer är i första hand en polisiär uppgift och en uppgift för socialnämnden.

Till polisens uppgifter hör bl.a. att förebygga och utreda brott samt övervaka den allmänna ordningen (2 § polislagen).

Socialnämnden bör verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden bör härvid särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation (6 kap. 11 § socialtjänstlagen).

Förutsättningen för att polisen och/eller socialnämnden skall kunna ingripa är emellertid den att de skyndsamt får kännedom om brottet – förestående, pågående eller redan begånget – eller missförhållandet. När det gäller barn (personer under 18 år) är det särskilt viktigt att sådan kännedom bibringas socialnämnden utan dröjsmål. Härom stadgas i 14 kap. 1 § socialtjänstlagen: ”Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd bör anmäla detta till nämnden.” Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom är skyldiga att genast göra en sådan anmälan.

Här kan således övriga nämnder och enheter i staden fullgöra en mycket viktig uppgift; att underrätta socialtjänsten om situationer där barn och ungdom syns fara illa. Andra områden där t.ex. idrottsnämnden skulle kunna förbättra säkerheten för besökare är investeringar i ökad personaltäthet samt investeringar i tryggare anläggningar genom exempelvis förbättrad belysning och bra siktförhållanden på anläggningar och tillträdesvägar.

Av programförslaget kan inte utläsas vari detta, mera konkret, består. Trots en tämligen omfattande textmassa, är det inte möjligt att finna vad som skall utföras, och hur, av stadens olika enheter. Det presenterade materialet är, enligt förvaltningens mening, inte i det skicket och av den kvalitén att det kan tjäna som grund för ett förslag till ett handlingsprogram.

Förvaltningen menar att ett dylikt program bör vara könsneutralt och även i övrigt icke diskriminerande. Det bör avse all form av brottslighet, särskilt den som berör person. Åtgärderna måste vara kompetensenliga (för respektive kommunal enhet) och anges strukturerat och tydligt. Tydliga målangivelser bör anges, liksom förslag till hur dessa skall utvärderas. Slutligen bör beaktas att genomförandet av vissa åtgärder kan kräva särskilda resurstillskott.

Konsumentnämnden

Konsumentnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 20 september 2006 att lämna ärendet utan eget ställningstagande.

Reservation anfördes av (mp), (s) och (v), *bilaga 1*.

Konsumentförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 8 september 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Programmet berör avgörande centrala delar av samhällslivet, med förebyggande insatser, åtgärder och ingripanden mot icke önskvärda förhållanden och beteenden. Det är lätt att instämma i såväl värderingar som förslag till ansvarsfördelning och prioriteringar.

Ur ett konkret konsumentperspektiv ligger dock huvudparten av programmet utanför konsumentnämndens verksamhet och inriktning.

Ur vårt perspektiv vore det värdefullt med resonemang om bidragande orsaker till den bristande kvinnofriden och varför den verkar vara i tilltagande.

Kulturnämnden

Kulturnämnden beslöt vid sitt sammanträde den 19 september 2006 att godkänna förvaltningen förslag till yttrande och överlämna det till kommunstyrelsen.

Kulturförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 4 september 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Det föreslagna programmet om kvinnofrid har en hög ambitionsnivå som kulturförvaltningen kan ställa sig bakom. Programmet avser framför allt stadsdelsnämnderna, socialtjänstnämnden och till viss del utbildningsnämnden. Under rubriken "Övriga nämnder" nämns att kulturnämndens integrations- och kulturstöd kan ha stor betydelse i det förebyggande arbetet mot kvinnofridsbrott. I programmet nämns också att stadens arbete med jämställdhet och integration är viktiga verktyg för att motverka mäns fysiska, psykiska och sexuella våld mot kvinnor/barn. Kulturförvaltningen har en handlingsplan mot diskriminering och trakasserier och har möjlighet att ge den anställda stöd genom företagshälsovården.

För ungdomsverksamheten UNG08 är det en viktig säkerhetsfråga att arbeta för att förebygga sexuella trakasserier. Inför varje festival utbildas vakterna i att se signaler och tillämpa passande metoder för att motverka trakasserier. En utbildad vakt med särskild uppgift att motverka sexuella trakasserier fanns på plats under diskotekkvällarna i City. Unga nattvandrare från Skärholmen hade också anlitats till årets festival för att röra sig bland ungdomarna och uppmärksamma och stävja denna typ av trakasserier. Vuxna har inte tillträde till diskot utan särskild eskort av festivalvärdar för att

förhindra sexuella närmanden. I de bilder från festivalen och andra evenemang som läggs ut på UNG:08:s hemsida är man noga med att inte ta med de bilder som är sexuellt utmanande.

Genom stöd till kulturverksamheter och etniska föreningar har förvaltningen möjlighet att skapa debatt kring frågor om genus och jämställdhet. Kulturstöd lämnas till arrangörer av t.ex. festivaler för att aktualisera frågor kring jämställdhet och feminism. Syftet är bl.a. att synliggöra kvinnliga kulturutövare. Liljevalchs konsthall hade Konstfeminism som tema i sommarens utställning. Många av verken belyste en diskussion om normer, orättvisor och förtryck kopplade till kön och genus. På Kulturhuset var "Slojan" en omtalad utställning förra året liksom utställningen "Återspeglings" i början av 2006 som tog upp ett kvinnligt perspektiv i sättet att skildra det egna jaget. Kulturskolan arbetar för att intressera pojkar för ämnen som mest domineras av flickor som deltagare och vice versa. Det är genom att belysa frågor om jämställdhet och integration som kulturförvaltningen kan bidra till att stärka kvinnor, sprida kunskaper och insikter och därigenom möjligen förebygga kvinnofridsbrott.

Kyrkogårdsnämnden

Kyrkogårdsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 19 september 2006 att överlämna ärendet utan eget ställningstagande.

Kyrkogårdsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 4 september 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att förslaget till reviderat program för kvinnofrid är bra och tydligt formulerat beträffande nämndernas olika ansvarsområden.

Som tidigare framhållits är det huvudsakligen socialtjänstnämnden och stadsdelsnämnderna som är ytterst ansvariga för verkställighet.

Inom kyrkogårdsnämndens verksamhet är det egentligen bara två områden som direkt berörs; dels den fysiska planeringen/utformningen av begravningsplatser och kyrkogårdar med tillhörande byggnation – dels i förvaltningens arbete med jämställdhet och integration inom det personalpolitiska området.

Förvaltningens begravningsplatser och kyrkogårdar ska upplevas som trygga och säkra platser att vistas på för alla besökare. Det ställer särskilda krav på planering och underhåll av såväl växtlighet, byggnationer och belysning och beaktas i samband med upprättande av underhållsplaner och övriga åtgärdsprogram för den fysiska planeringen.

Inom ramen för förvaltningens jämställdhets- och integrationsarbete finns särskilda handlingsprogram utarbetade för att dels medvetet försöka förebygga att hot och våldssituationer samt sexuella trakasserier uppstår samt hur vi som arbetsgivare ska agera för att hantera olika situationer om de skulle uppstå och på vilka olika sätt vi ska/bör stödja våra anställda. Detta är en integrerad del av det systematiska arbetsmiljöarbetet.

Marknämnden

Marknämnden beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att lämna ärendet utan eget ställningstagande.

Särskilt uttalande gjordes av ordföranden Leif Rönngren (s), ledamöterna Johanna Nilsson (s), Karin Hanqvist (s), Gunnar Sandell (s), Kajsa Stenfelt (v) och Åsa Romson (mp) samt tjänstgörande ersättaren Kenneth Nilsson (s) med instämmande av ersättaren utan rösträtt Ann-Marie Strömberg (-), *bilaga 1*.

Markkontorets tjänsteutlåtande daterat den 30 augusti 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Markkontoret har ett samlat ansvar för markförvaltning och för exploatering för bostäder och företagsområden i Stockholm. I verksamhetsansvaret ingår också park- och naturvårdsplanering.

När nya bostads- och arbetsplatsområden utformas och byggs eller när det sker fysiska förändringar i redan befintliga miljöer, skapas också nya sociala förutsättningar. Det finns ett direkt samband mellan det som fysiskt gestaltas och det sociala resultatet. Att inte på ett tillräckligt medvetet sätt eller inte alls väga in trygghetsskapande och brottsförebyggande aspekter i planeringen och utformningen av bebyggelsemiljöer leder till ökade risker för brott.

Kunskapen om betydelsen av bebyggelseinriktade åtgärder för att förebygga brott och öka tryggheten har ökat de senaste åren, bl.a. genom erfarenheter från stadsdelsförnyelsearbetet.

Trygghetsundersökningar, kompletterade med lokala kartläggningar, har givit kontoret ytterligare kunskaper om vilka åtgärder som behövs för att öka tryggheten och minska risken att utsättas för brott. Mycket återstår dock att göra.

Vid planering av nybebyggelse, liksom vid om- och tillbyggnader i redan byggd miljö tillmäts nu brottsförebyggande och allmänt trygghetsskapande åtgärder större betydelse än vad som tidigare varit fallet. Ambitionen är att planera för ökad närhet, synlighet och delaktighet i den lokala miljön.

När det gäller åtgärder inom parker och andra grönområden får erinras om att kommunfullmäktige nyligen antagit ett särskilt parkprogram. Här ägnas ett särskilt avsnitt åt trygghet och säkerhet. I programmet framhålls bl.a. vikten av överblickbarhet och belysning längs viktiga gångstråk och byggnader.

I sammanhanget vill kontoret också peka på den sexualisering av det offentliga rummet som uppstått till följd av reklamens stereotypa föreställningar om kön och som påverkar såväl stadens jämställdhetsarbete som kvinnofridsfrågan.

Frågan om stadens ansvar och möjligheter att påverka denna negativa utveckling har också aktualiserats under senare år. Kommunstyrelsen gav 2004-11-10 stadens jämställdhetsråd i uppdrag att utarbeta förslag till etiska regler för upplåtelse av reklamplats på stadens mark. En arbetsgrupp med företrädare för stadsledningskontoret och f.d. gatu- och fastighetskontoret tog fram ett underlag för frågans vidare behandling av

jämställdhetsrådet. Kommunstyrelsen beslutade 2006-02-22, enligt framställan av jämställdhetsrådet, bl.a. om en översyn av gällande upplåtelseavtal m.m. avseende reklamplats. Översynen ska redovisas till jämställdhetsrådet.

Markkontorets arbete med trygghetsfrågorna bygger på en kontinuerlig dialog med medborgarna men också med socialtjänsten, polisen, skolan och ungdomsverksamheten. De olika samråds- och samverkansformer med medborgarna och stadsdelsförvaltningarna som utvecklats under senare år utgör en viktig grund för det fortsatta och mycket angelägna arbetet med att åstadkomma ökad trygghet och säkerhet i det offentliga rummet.

I markkontorets ansvar ingår också att som arbetsgivare medverka till en jämställd arbetsplats som är fri från våld och trakasserier mot kvinnor. I kontorets senaste medarbetarenkät framkom inget som visade på förekomsten av trakasserier och/eller våld mot kvinnliga medarbetare. Om någon medarbetare framöver skulle utsättas för kränkning eller trakasserier finns inom kontoret en beredskap för att ta hand om problemet och vidta åtgärder.

Avslutningsvis vill kontoret trycka på vikten av att programmet för kvinnofrid samordnas med andra anknytande styrdokument d.v.s. stadens brottsförebyggande program, stadens folkhälsoprogram och stadens program för att minska prostitutionen.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 10 oktober 2006 att utan eget ställningstagande överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av ordförande Viviann Gunnarsson (mp), ledamöterna Jan Valeskog (s), Reine Meyer- Strömberg (s), Per Aldeborg (s), Ulla Jöhnk (s), Gunnar Björkman (s) och Rolf Brattström (v), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av tjänstgörande ersättare Rasmus Rasmusson (kd), *bilaga 1*.

Miljöförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 24 augusti 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden ställer sig mycket positiv till förslagen i programmet. Det är riktigt att se problemet med mäns våld mot kvinnor som en folkhälsofråga och det är viktigt att uppmärksamma den inre och yttre miljön även ur ett kvinnofridsperspektiv. På lite längre sikt kan arbetet med jämställdhet och integration förändra attityder. Där kan Stockholms stad som en stor arbetsgivare på ett kraftfullt sätt bidra till en positiv utveckling.

Renhållningsnämnden

Renhållningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 20 september 2006 att lämna ärendet utan eget ställningstagande.

Renhållningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 25 juli 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen har inga avvikande synpunkter på handlingsprogrammet som i huvudsak berör stadsdelsnämnderna samt socialtjänst- och utbildningsnämnden. Kvinnofridsprogrammet berör främst renhållningsförvaltningens arbete med jämställdhets- och mångfaldsarbete samt det systematiska arbetsmiljöarbetet. Förvaltningen instämmer i att jämställdhetsarbetet är ett viktigt verktyg för att motverka mäns fysiska, psykiska och sexuella våld mot kvinnor/barn.

Stadsbyggnadsnämnden

Stadsbyggnadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 28 september 2006 att utan eget ställningstagande överlämna kontorets utlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Ewa Törngren (v) och Cecilia Obermüller (mp), *bilaga 1*.

Stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande daterat den 13 september 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsbyggnadsnämnden ansvarar för markanvändning och bebyggelseutveckling med stöd av plan- och bygglagen. Frågor om trygghet i den fysiska miljön har under de senaste åren aktualiserats alltmer och kontoret arbetar på olika sätt för att göra Stockholm till en trygg och säker stad att bo i. Kontoret arbetar idag på olika sätt för att stärka tryggheten i det offentliga rummet. *"Bo Tryggt 05"* är en handbok i tryggt boende, utvecklad av polismyndigheten i Stockholms län tillsammans med forskare från KTH och Chalmers. Ambitionen är att handboken ska vara lätt att använda och vara anpassad till olika skeden av planering, byggande och förvaltning. Kontorets vilja att stärka planeringen på områdesnivå innebär också att trygghetsfrågorna kan belysas i planeringen, att t ex kunna identifiera otrygga platser och stråk.

Handlingsprogrammet lyfter även fram de tekniska nämndernas ansvar för upplåtelse av reklamplats och vikten av att reklamerna ska ta hänsyn till barns bästa och ej vara kränkande ur ett genusperspektiv. Nämnden har genom bygglov möjlighet att pröva val av reklamplats samt dess lämplighet och utformning med hänsyn till stadsbild och kulturvärden, men ställningstagande till reklamens innehåll ryms inte inom plan- och bygglagen.

Stadsmuseinämnden

Stadsmuseinämnden beslutade vid sitt sammanträde den 31 augusti 2006 att åberopa förvaltningens tjänsteutlåtande.

Stadsmuseiförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 18 juli 2006 har i huvudsak följande lydelse.

I programmet finns viktig fakta om problematiken och dessutom många goda förslag till hur stadens verksamheter ska kunna stödja våldsutsatta kvinnor och barn och dessutom förebygga våld. Stadsmuseiförvaltningens uppdrag när det gäller kvinnofridsfrågan kan delas upp i två delar. Dels ska vi som goda arbetsgivare i samarbete med de fackliga organisationerna verka för att det finns kunskap och metoder på arbetsplatserna för att stödja och skydda anställda som har utsatts för kvinnofridsbrott och våld i sina nära relationer. Dels har vi som museum en skyldighet att förmedla kunskap om Stockholm och livsbetingelser i Stockholm, vilket görs genom utställningar och program.

Stadsmuseiförvaltningen vill sålunda gärna medverka med lite mer kunskap ur ett historiskt perspektiv. Stadens egen grundare Birger Jarl var ju den som redan på 1200-talet införde begreppet kvinnofrid i lagstiftningen. Begreppet togs bort 1864 samtidigt som mannens rätt att aga sin kvinna togs bort. 1998 var det dags att återinföra begreppet i lagen, då brottet ”grov kvinnofridskränkning” infördes i brottsbalken.

Så här skrev Stockholms medeltidsmuseum 2002 i anslutning till den under Stockholms 750-årsjubileum aktuella utställningen om Birger Jarl. Det är ett avsnitt ur ”Utställningskatalog Birger Jarl och hans tid”. Avsnittet handlar om kvinnofrid både under hans tid men även fram till idag.

”Birger Jarl – lagstiftaren

Birger Jarl utökade fridslagarna, tings-, hem- och kyrkofrid med kvinnofrid. Fridslagarna ökade inflytandet från den centrala regeringsmaktens sida på bekostnad av de gamla lokala enheterna. Blev man dömd för brott mot fridslagarna blev man biltog. Det var detsamma som fredlös, men för första gången blev man fredlös på riksnivå. Kvinnofrid kvarstod som ett speciellt kapitel i den svenska lagen till 1864.

Innan Birger Jarl kom till makten gick männen konsekvent före kvinnorna i arvslagarna. Detta förbättrade Birger och lät döttrar ärva hälften mot brodern. Detta gällde sedan i sex sekler i både Sverige och Danmark. När Bjärköarätten skrevs på 1280-talet sattes det på pränt att kvinnor och män skulle ha lika arvsrätt, dotter ärvde lika mycket som son. Bjärköarätten användes inte enbart i Stockholm, men den utgick ifrån förhållandena i Stockholm. Den var relativt opåverkad av utländsk lag, men avvek från landslagarna i fallet med arvsrätt och här ser man tyskarnas inflytande. Fridslagarna fanns med och bröt man mot kvinnofriden var det döden eller 40 marks böter som gällde. Det vill säga om man inte kunde värja sig med ed från 6 män, vilket kunde fria personen. Fanns ej vittnen kunde man värja sig med 12 rådsmän.

Vad har hänt med Birger Jarls kvinnofrid genom historien?

Nästa lag var Birgers barnbarns barn Magnus Erikssons stads- och landslag, tillkommen under 1300-talets mitt. Här fanns en skillnad vad gäller arvsrätten. Bodde

man i en stad skulle dottern ärva lika med sonen. Stadslagen var influerad av tysk rätt. Ute på landsbygden (de civilrättsliga balkarna byggde främst på Östergötlands, Upplands och Västmanlands landskapslagar) gällde den gamla varianten där dotter ärvde hälften av broder. Fram till 1736 (då 1734 års lag togs i bruk) gällde på landsbygden att man ärvde mer än kvinna. Skillnaden mellan stads- och landslag rådde fram till 1845 då kvinna och man för första gången fick samma arvslott i hela riket.

När det gällde kvinnofrid var det än en gång olika regler beroende på om det var stadslagen eller landslagen som praktiserades. Enligt stadslagens Edsöresbalk XI skulle mannen halshuggas om han togs på bar gärning vid våldtäkt och sex vittnen fanns. Togs han ej på bar gärning, men andra tecken på våldtäkt fanns (trasiga kläder, skrik som hörts etc.) prövades fallet av 12 nämndemän. Föllde mannen valde den målsägandes familj om de ville ha böter (då skulle även kungen och staden få sin del som vid bötesstraff) eller om de ville ha personens liv. Enligt balkens § 1 skulle inget ske om kvinnan dräpte mannen vid våldtäkten och sex vittnen fanns och § 2 sade att om mannen försvann ur landet med kvinnan (rövade bort henne) blev han fredlös.

Landslagens Edsöresbalk krävde att 12 vittnen fanns om mannen skulle bli tagen på bar gärning och då utdömdes halshuggning (§1). Paragraf 2 och 3 samstämde med stadslagens paragraf 1 och 2.

1442 stadsfäste kung Kristoffer av Bayern en landslag som skulle ersätta Magnus Erikssons. Det finns dock endast 25 kopior av den från åren 1442 – 1520 medan det finns betydligt fler nytryck av Magnus Erikssons stadslag tillkomna under samma period. Det är tveksamt hur mycket Kristoffers landslag egentligen användes under medeltiden. Det var inte förrän 1608 som den blev ostridigt gällande lag och sedan gällde fram till 1736. Kristoffers landslag innehöll mindre ändringar eller tillägg i alla kapitel. Dock ingen av genomgripande natur. Arvsreglerna för kvinna och man förändrades inte, men det kom ett tillägg om stöld av annans hustru.

1734 års lag hade i princip samma innebörd i begreppet kvinnofrid som tidigare lagar, dvs. att det specifikt var våldtäkt och kvinnorov som var straffbart. Ju närmare vi kommer det individualiserade samhället under 17/1800-tal ju lättare blev straffen för brott mot kvinnofriden. Kvinnans ”karakter” blev allt viktigare för utfallet, en kvinna vars heder kunde ifrågasättas fick svårare att få en dom till sin fördel. Ett viktigt tillägg fanns i kvinnofridslagen i 1734 års lag: samlag med flickor under 12 år och med ”fåkunniga” kvinnor skulle alltid dömas som våldtäkt oavsett om kvinnan gjort motstånd eller ej.

I 1864 års strafflag togs mannens rätt att aga sin hustru bort, liksom begreppet ”kvinnofrid”. Våldtäkt utförd av en kvinnas make blev inte olagligt förrän 1962.

1998 återkom kvinnofriden i den svenska lagstiftningen då brottet ”grov kvinnofridskränkning” infördes i brottsbalken. Definitionen är: upprepade straffbara gärningar som kränkt offrets integritet.

Våldtäktslagstiftningen är det som idag oftast diskuteras och än i dag ifrågasätts kvinnans ärlighet när det kommer till skuldfrågan i våldtäktsfall. För att få fällande dom, i alla sorters rättsfall, krävs att det är styrkt att brottslingen begått gärningen samt att personen gjort det uppsåtligt. Det är åklagaren som har bevisbördan och misslyckas åklagaren ogillas målet. Rätten ska i tveksamma fall hellre fria än fälla, enligt gängse praxis.”

Trafiknämnden

Trafiknämnden beslutade vid sitt sammanträde den 17 oktober 2006 att överlämna ärendet till kommunstyrelsen utan eget ställningstagande.

Trafikkontorets tjänsteutlåtande daterat den 7 augusti 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Det offentliga rummet

BELYSNING

Bättre offentlig belysning är ett viktigt sätt att öka tryggheten i det offentliga rummet i allmänhet och för kvinnor i synnerhet. För den upplevda tryggheten är det viktigt att det finns många ögon som kan se vad som händer på gatan eller gångvägen. Trafikkontoret avsätter betydande summor för den offentliga belysningen, cirka 130 miljoner kronor per år för drift och underhåll av belysningsanläggningar och cirka 30 miljoner kronor för nyinvesteringar och reinvesteringar. Inom investeringsbudgeten finns ett särskilt anslag för trygghetsökande förbättringar.

Stadsdelsförvaltningarna, Trafikkontoret och polisen genomför gemensamma trygghetsvandringar där den yttre miljön inventeras och behoven av bättre belysning, röjning av skymmande vegetation, klottersanering, eftersatt underhåll av den offentliga miljön och andra åtgärder som har betydelse för tryggheten sammanställs. De delar som ligger inom Trafikkontorets ansvarsområde ingår som en viktig del av grundmaterialet till kontorets verksamhetsprogram.

Ytterligare ökade insatser för bättre belysning kommer att förbättra tryggheten i högre utsträckning, men bara till en viss gräns. En del av de gator, torg och parker som i dag ligger högst i polisens statistik för våld på allmän plats har god belysning (se Polismyndighetens i Stockholms läns årsrapport 2005). I polisens rapport framhålls att de flesta utsatta platserna finns nära de områden som har flest krogar och det tätaste nöjeslivet.

STADENS UTFORMNING

Trafiknäten och staden

Trafiknätets utformning har stor betydelse för tryggheten. Vid trygghetsvandringarna noteras ofta mörka och svåröverblickbara partier längs gångstråken från tunnelbanestationen till bostäderna som de som känns mest angelägna att förbättra. Den traditionella kvartersstaden har här en fördel jämfört med modernismens glesare stadsbygd. I kvartersstaden ligger all trafik i samma stråk. Man kan bli sedd både från fönstren i bebyggelsen och från förbipasserande bilar. Bostäder och verksamheter inryms i samma fastigheter, vilket ger förutsättningar för fler ”observatörer”. Det finns ofta möjlighet att välja en annan rutt om den vanliga av någon anledning skulle kännas hotfull. I modernismens bebyggelse i parkstadsdelar är gångstråken ofta skilda från biltrafiken, ligger långt ifrån fasader och har överblickbara passager genom skogspartier och gångtunnlar.

Ur kvinnofrids- och trygghetssynpunkt vore det därför en fördel om kvartersstadens

ideal får vara vägledande vid alla större nyexploateringar i ytterstaden. Vid förtätningar av befintliga ytterstadsdelar bör kompletteringsbebyggelse och gator utformas enligt lågfartsprincipen så att gångbanor kan läggas trafiksäkert intill körbanorna och nära fasaderna så att så många fönster som möjligt blickar ut över gångstråket.

Där inte nybebyggelse är aktuell bör en utredning göras angående möjligheten att förbättra bilvägar utan eller med dåligt utformade intilliggande gångstråk med gångbanor.

Platser och torg

Platser och torg bör planeras med öppenhet, med möjlighet till god överblick och bra orienterbarhet. Byggnader som kiosker och hållplatsanordningar bör inte placeras så att mörka baksidor skapas och bör var vara så genomsiktliga som möjligt.

Underjordiska miljöer

Vid utformning och gestaltning av gångtunnlar och andra underjordiska miljöer måste särskilt vikt fästas vid trygghetsfrågorna. Möjligheten till överblick är också här ett måste, vilket innebär att kommunikationsgångar bör vara korta, breda och raka med god belysning. Större underjordiska miljöer bör om möjligt vara övervakade, eller i vart fall bemannade, på strategiska punkter.

PARKER

Många överfall sker i parker som Humlegården, som har relativt god belysning. Ett sätt att eliminera dessa vore att enligt mönster från många kontinentala länder stängsla in parkerna och stänga dem nattetid. Ett sådant förfarande skulle emellertid gå stick i stäv med målet att kvinnors tillgång till det offentliga rummet ska öka.

ETT NYKTERT OCH DROGFRITT SAMHÄLLE

En stor del av kvinnofridsbroten liksom trafikolyckorna är alkohol- och drogrelaterade. Att verka för ett nyktert och drogfritt samhälle hör dock inte till Trafikkontoret kärnverksamhet, varför Trafikkontoret inte lägger några sådana aspekter vid prövning av upplåtelser av gatumark, utan överlåter detta till berörda instanser. (I sammanhanget kan dock tilläggas att upplåtelser av gatumark för uteserveringar numer faller på stadsdelsförvaltningarna).

Trafikkontoret som arbetsgivare

Som arbetsgivare har Trafikkontoret ett ansvar för sina medarbetare och möjligheter att genom attitydpåverkan verka för ett jämställt samhälle fritt från våld mot kvinnor. Så sker också. Jämställdhetsplanen och riktlinjerna mot sexuella trakasserier är en viktig beståndsdel i det arbetet. Kontoret har också beredskap för att vidta åtgärder om någon medarbetare blir kränkt eller trakasserad.

Alla chefer har genomgått arbetsmiljöutbildning där psyksociala frågor och frågor rörande våld och ges särskild uppmärksamhet. För utsatta grupper av medarbetare, till exempel parkeringsvakter, genomförs speciella utbildningar i hantering av hot och våld. Den personliga utmaningen, ett led i kontorets arbete med ständiga förbättring, ger också förutsättningar för ett personligt tilltal och en dialog mellan medarbetare och arbetsledare, vilket kan leda till att t.ex. kvinnofridsbrott lättare kan upptäckas, och därmed åtgärdas.

När medarbetare arbetar under sena kvällar medverkar kontoret till att hemtransporten sker på ett för medarbetaren säkert sätt. Kontoret medverkar till att arbetsschema anpassas så att medarbetarna kan lämna arbetsplatsen i sällskap med annan arbetskamrat. För medarbetare med beredskapstjänstgöring tillhandahåller kontoret tjänstebil i hemmet.

Kontoret har en IT-policy som tydligt beskriver olämpligheten och i vissa fall olaglighet i att surfa på pornografiska sidor på nätet. Avvikelser från kontorets policy och rutiner leder till sanktioner.

Kontoret har använt sig av företagshälsovården, brandförsvaret och andra konsultföretag för grupp- och individuellt stöd till medarbetare som drabbats av våld eller andra trauma.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att överlämna ärendet till kommunstyrelsen utan eget ställningstagande.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 17 augusti 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Syftet med stadens kvinnofridsprogram är att skapa förutsättningar för ett likvärdigt arbete med kvinnofridsfrågor i stadens nämnder och bolag.

Utbildningsförvaltningen ställer sig bakom alla insatser som på olika sätt motverkar våld mot kvinnor och håller med om socialtjänstens beslut att det förebyggande elevhälsoarbetet är en av de viktigaste insatserna för att ändra attityder och förebygga våld och kränkningar mot unga flickor och pojkar. En trygg och trivsamt miljö erhålls genom att personalen i skolan medvetet och engagerat, tillsammans med elever och föräldrar, sluter upp bakom en gemensam värdegrund och tydliga regler för samvaron.

När det gäller stöd och hjälp till flickor/unga kvinnor som är/har blivit utsatta för hedersrelaterat våld finns t.ex. följande förslag i programmet "Utbildningsnämnden och stadsdelsnämnderna ansvarar för att flickor och kvinnor inte uteblir från obligatorisk undervisning i grundskolan." (s. 10). Skolplikten är reglerad i skollag och programmet bör tydliggöra vad avser ansvaret mellan stadsdelsnämnderna och utbildningsnämnden.

Förvaltningen vill i detta sammanhang framhålla det i huvudsak är stadsdelsnämnderna som svarar för eleverna i stadens grundskolor.

I programmet framhålls vikten av skolans och socialtjänstens arbete för att förebygga, fånga upp och hjälpa barn och ungdomar.

Utbildningsförvaltningen vill framhålla att elevhälsoarbetet är en prioriterad fråga inom utbildningsområdet på alla nivåer.

Överförmyndarnämnden

Överförmyndarnämnden har den 16 augusti 2006 meddelat att de inte avser att yttra sig över remissen.

Stockholms Stadshus AB

Koncernledningen i Stockholms Stadshus AB har i yttrande daterat den 2 oktober 2006 lämnat följande synpunkter.

Koncernledningen anser att syftet och ändamålet med programmet är mycket viktigt. Programmet är dock i likhet med många andra av stadens program, policies, riktlinjer etc. ottydligt och saknar till exempel konkreta och uppföljningsbara mål. Koncernledningen anser att kommunstyrelsen snarast bör inleda den av kommunfullmäktige beslutade översynen av den breda floran av centralt beslutade styrdokument. Enligt koncernledningens uppfattning räcker det inte med att räkna upp alla styrdokument i budgeten utan det är nu nödvändigt att verkligen genomföra en inventering och prioritering av vilka styrdokument som skall gälla för stadens nämnder och bolag.

Bromma stadsdelsnämnd

Bromma stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen till kommunstyrelsen.

Bromma stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 13 september 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Programmet innebär att ett stort ansvar läggs på individ- och familjeomsorgen, men det är viktigt, för stadsdelarnas vidkommande, att uppmärksamma det ansvar som också uttalas för skolans och omsorgen om funktionshindrades räkning. Detta synsätt måste enligt vår mening också omfatta äldreomsorgen och förskolan. Vidare ska de lokala handlingsplanerna även omfatta insatser för våldsutsatta medarbetare

Det är angeläget att skapa förutsättningar för ett likvärdigt arbete med kvinnofridsfrågor i stadens nämnder och bolag. Förvaltningens uppfattning är att det reviderade kvinnofridsprogrammet kommer att få en viktig funktion i detta arbete och utgöra en klagörande markering mot mäns våld mot kvinnor.

Programmet kommer att utgöra ett bra underlag vid utarbetandet av Brommas lokala handlingsplan för kvinnofrid. Detta arbete pågår och ett förslag har tagits fram under våren av en arbetsgrupp med representanter från individ- och familjeomsorgens olika sektioner samt flertalet andra verksamhetsavdelningar. Förslag till lokal handlingsplan kommer att föreläggas stadsdelsnämnden i särskilt ärende.

En enda synpunkt på texten vill vi framföra. Det gäller sid. 8 och den tredje av de inramade punktsatserna där vi föreslår att ordalydelsen ska vara "Våldsutsatta kvinnor och deras barn ska erbjudas placering där de kan få **skydd**, stöd och hjälp"

Förvaltningen ser positivt på att uppföljningen av programmet ska ske inom ramen för stadens integrerade system för ledning och uppföljning av stadens ekonomi och verksamhet (ILS).

Enskede-Årsta stadsdelsnämnd

Enskede-Årsta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att återropa förvaltningens tjänsteutlåtande som svar till kommunstyrelsen.

Reservation anfördes av ledamöterna Hans Larsson m.fl. (fp), Anders Hellström m.fl. (m) och vice ordföranden Göran Holmström (kd), *bilaga 1*.

Enskede-Årsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 6 september 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Enskede - Årsta stadsdelsnämnd antog 2005-06-16 en lokal arbetsplan för arbetet med kvinnofrid. Förvaltningen har under våren 2006 anordnat utbildningsinsatser för personal inom alla verksamhetsområden. En arbetsgrupp med representanter från olika verksamheter har tillsatts och följer utvecklingen inom området. Arbetsgruppen har också tagit fram förslag till ytterligare utbildningssatser. Förvaltningens ansvar som arbetsgivare har särskilt betonats.

Våld mot kvinnor i nära relationer är fortfarande till stora delar ett dolt samhällsproblem. Detta faktum har bidragit till en osäkerhet och vilshenhet inför hur samhället ska kunna erbjuda stöd och hjälp samt bidra till ett förebyggande arbete. Stadens program för kvinnofrid bör ha som målsättning att tydliggöra detta arbete. Det nu framtagna programmet ger en bra överblick över problematiken och åtgärder som åvilar olika aktörer.

En övergripande målsättning i form av en vision för arbetet skulle enligt förvaltningens bedömning ytterligare förstärka programmets intention.

Den brist på kunskap om kvinnofridsfrågor som finns hos många i samhället medför att en stor vikt måste läggas vid utbildningsfrågor. Stadsdelarnas möjlighet till utbildningsinsatser är begränsade och därmed bör i programmet utbildningsfrågor ytterligare tydliggöras. En rimlig modell vore att ytterligare stärka det ansvar för utbildningssatser som åvilar Precens.

Information riktad till allmänheten kan öka medvetenheten om kvinnofridskränkningar och bör förstärkas. Detta arbete är sannolikt kärnan till en långsiktig framgång i arbetet. Givetvis är det en mycket stor uppgift som bör delas mellan olika aktörer och exempelvis är skolan en viktig arena för detta arbete. En struktur och ansvarsfördelning för detta arbete efterlyses i programförslaget.

Slutligen anser förvaltningen att programmet ytterligare ska tydliggöra att programmet avser mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Annan typ av våld mot kvinnor kräver andra insatser och metoder. En sammanblandning kan i detta sammanhang vara ytterst olycklig.

Farsta stadsdelsnämnd

Farsta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att överlämna remissvaret som sitt eget.

Farsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 23 augusti 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ser de tillägg och förtydliganden av socialtjänstens ansvar som gjorts som angelägna. Likvärdiga insatser bör ges oavsett var man bor. Barnens behov lyfts fram. Utredning och insatser för barnet måste dock hanteras så att det inte medför risker för kvinnan. Samtidigt är en helhetssyn på familjen viktig för att socialtjänstens insatser ska nå sitt mål. Bedömningen av rätten till akut bistånd i form av skyddat boende får inte avgöras av kvinnans ekonomi. Behandling av våldsutövande män i den mån det är möjligt är en viktig fråga. Frågor om hedersrelaterat våld och hur socialtjänstens insatser bör ges, bör också finnas med i ett kvinnofridsprogram.

Särskilda utsatta grupper uppmärksammas, bl.a. funktionshindrade och missbrukande kvinnor. Även äldre är en grupp som kan vara utsatt. Förebyggande insatser, t ex i form av elevhälsovårdsarbete i skolan är viktiga. Kunskaper behöver spridas till all personal som kan komma i kontakt med frågan om kvinnofrid.

Socialtjänstnämndens påpekande att staden ska ta sitt ansvar som arbetsgivare när det gäller stöd till anställda som drabbas av kvinnofridsbrott är positivt. Det är positivt att ambitionen ska höjas och området prioriteras. Det förutsätter dock att en motsvarande ökning av resurser kommer stadsdelsförvaltningarna till del. För att säkerställa användningsområdet behövs en öronmärkning.

Farsta stadsdelsnämnd antog 2003 en lokal handlingsplan för Kvinnofrid. En revidering och omarbetning av handlingsplanen godkändes av nämnden den 24 augusti 2006. I arbetet med revideringen av handlingsplanen har förslaget till nytt program för Stockholms stad beaktats. Den lokala handlingsplanen är en konkretisering av stadens program och ska användas i det dagliga arbetet inom socialtjänsten. Förutsättningen är att handlingsplanen sprids och förankras hos alla berörda. Personalen behöver kompetens att kunna göra så säkra bedömningar som möjligt, framför allt när det gäller kvinnans säkerhet. Personalen behöver kunna känna igen signaler om att våld förekommer och veta hur frågor ska ställas på sätt så att ett bra stöd för den utsatta kvinnan kommer till stånd. Ungdomsmottagningarna har en viktig roll när det gäller att förebygga och ge stöd till unga kvinnor.

I Farsta kommer under hösten 2006 kompetenshöjande insatser att ges till berörda personalgrupper för att öka kompetensen kring hedersrelaterat våld. Fortsatta utbildningsinsatser behövs, vilket tas upp i programmets plan för 2007-2010. Det är viktigt att den kompetens som Precens har, kommer stadsdelarna till godo.

Hägerstens stadsdelsnämnd

Hägerstens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att överlämna ärendet till kommunstyrelsen utan eget ställningstagande.

Hägerstens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 21 augusti 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Under 2005 beräknas¹ 5 100-6 400 kvinnor i Stockholm stad ha blivit utsatta för våld av en närstående man. Många av dessa kvinnor har barn som också drabbas av våldet i familjen. Förutom det lidande som detta innebär för de enskilda personerna så medför våldet också kostnader inom olika sektorer av samhället. Kommunerna belastas av kostnader för t.ex. skyddat boende och ekonomiskt bistånd, landstinget av kostnader för inom både den somatiska och den psykiatriska vården, rättsväsendet bekostar polisinsatserna och lagföring etc. Till detta kommer allt det arbete som utförs i regi av frivilligorganisationer.

Även om inga säkra siffror finns på varken omfattningen av våldet eller de samhällsekonomiska kostnaderna för det så vet vi att våldet är både vanligt och allvarligt. Det är därför mycket angeläget att förutsättningar skapas för ett högkvalitativt och jämnligt arbete med kvinnofridsfrågorna i staden. Till det behövs en revidering av det tidigare kvinnofridsprogrammet så att det motsvarar dagens krav och kunskaper inom området.

Förvaltningen är i huvudsak positiv till förslaget, men anser att det bör kompletteras och förtydligas på en del punkter, som kommenteras närmare nedan. Förslagets inriktning stämmer väl överens med vad som sägs i de statliga utredningarna² om våld mot kvinnor som nyligen presenterats och som betonar att hjälp ska ges till både kvinnorna, männen och barnen och att insatserna ska grundas på evidensbaserad kunskap. I utredningarna förespråkas också en ökad styrning och samordning genom bl.a. ändringar i socialtjänstlagen och allmänna råd från Socialstyrelsen. Förslaget ligger också i linje med tankarna i det kvinnofridsprojekt som startar under hösten i de sydvästra stadsdelarna och vars mål är att skapa en fungerande vårdkedja med hjälp inte bara till kvinnorna utan även till barnen och männen. I projektet ska en speciell ”kvinnostödare” ge praktiskt stöd och möjlighet till krisbearbetning för kvinnor som inte bor i skyddat boende, barnen ska kunna få hjälp i form av s.k. Trappansamtal och på sikt ska lättillgänglig hjälp skapas för män som behöver arbeta med sin våldsproblematik.

¹ Enligt skattningar från bl.a. Brottsförebyggande rådet och Statistiska centralbyrån utifrån officiell brottsstatistik, analyser av brottanmälningar och ett antal frågeundersökningar. Siffran inkluderar mörkertalet, dvs. även sådant våld som inte anmälts till polisen.

² *Att ta ansvar för sina insatser. Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor.* SOU 2006:65 samt Maria Eriksson m.fl.; *Mäns våldsutövande – barns upplevelser.* Näringsdepartementet 2006.

Utöver det arbete som kommer att bedrivas i enlighet med programmet vore det enligt förvaltningens mening också värdefullt om staden kunde göra en kartläggning av vilken omfattning våldet faktiskt har i Stockholm stad och beräkna samhällets kostnader för detta våld. En mindre sådan inventering kommer under 2006-2007 att genomföras inom ramen för kvinnofridsprojektet i sydväst.

Övergripande

Programmet föreskriver att stadsdelsnämnderna ska ha lokala handlingsplaner, men nämner inte hur dessa lokala planer förhåller sig till programmet. Enligt förvaltningens uppfattning borde det stadsövergripande programmet inriktas på att sammanfatta aktuell kunskap och ge tydliga signaler om vilka områden som staden anser vara viktiga att satsa på under de närmaste åren. De lokala handlingsplanerna behöver då inte innehålla så mycket allmänna resonemang utan kan inriktas på mål och rutiner för arbetet i stadsdelen i fråga. Kopplingen till det andra program - som det för folkhälsa och det brottsförebyggande programmet – bör också göras klarare, liksom att arbetet ska bedrivas inom ramen för stadens integrerade ledningssystem (ILS).

Vissa avsnitt i programmet berör ärendehantering inom individ- och familjeomsorgen. På dessa punkter bör det i texten inarbetas hänvisningar till stadens riktlinjer för exempelvis handläggning och dokumentation av barn- och ungdomsärenden och för handläggning av ärenden om vårdnad, boende och umgänge. Dessa riktlinjer bör samtidigt ses över så att det säkerställs att de överensstämmer med aktuell kunskap inom området våld i nära relationer.

Innehållet

I förslaget anges målet för programmet vara att ”skapa förutsättningar för ett likvärdigt arbete med kvinnofridsfrågor i stadens nämnder och bolag”. Enligt förvaltningens uppfattning borde stadens mål vara att skapa nolltolerans mot våld mot kvinnor. Det likvärdiga arbetet är det medel som ska användas för att nå detta mål.

I socialtjänstlagen 5 kap 11 § stadgas att socialtjänsten bör verka för att brottsoffer får stöd och hjälp med särskilt beaktande av ”kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet”. Anledningen till att de våldsutsatta kvinnorna lyfts fram på detta sätt är, enligt förarbetena till paragrafen, att våldet i den nära relationen har en annan karaktär och ofta får andra konsekvenser än annat våld. Förvaltningen menar att det i programmet bör göras tydligt att det är dessa kvinnor – och deras barn – som ska stå i fokus för socialtjänstens insatser. Begreppet ”kvinnofrid”, som också används i programmet, ter sig mer övergripande och skulle kunna användas för det totala arbete som staden ska bedriva. Programmet bör framhålla att alla stadens nämnder och styrelser ska uppmärksamma kvinnofridsperspektivet inom sina verksamhetsområden, t.ex. vad gäller planering och skötsel av utemiljö och lokaler.

Förslaget till reviderat program lyfter fram aspekter av våldet mot kvinnor som kommit att uppmärksammas allt mer under de senaste åren, bl.a. det hedersrelaterade våldet, som inte alls nämns i 1999 års program för Operation kvinnofrid. Andra grupper som framhålls är funktionshindrade och missbrukande kvinnor. Problemen för de mycket unga och de gamla kvinnorna förbigås däremot och våldet i samkönade relationer kommenteras mycket kortfattat. Förvaltningen menar att det bra att behoven hos

³ Maria Eriksson m.fl.; *Mäns våldsutövande – barns upplevelser*. Näringsdepartementet 2006.

⁴ A.a. sid. 168

olika grupper förtydligas, men programmet bör också ange om några av dem ska ha ägnas mer uppmärksamhet än andra vad gäller satsningar under de kommande åren. Av programmet bör framgå att våldet kan drabba både flickor och kvinnor av olika åldrar och att det kan utövas av både pojkar och män, men även av kvinnor.

Såsom påpekas i förslaget är samarbetet mellan socialtjänst, förskola, skola och fritidsverksamheter av stor betydelse i arbetet med att förebygga våld och att upptäcka, hjälpa och stödja de våldsutsatta barnen och ungdomarna. I Hägersten, liksom på många andra håll, har det emellertid varit svårt att få med personalkategorier från andra verksamheter än den sociala omsorgen i utbildningar och samarbete kring våld i familjen. Särskilda satsningar på att höja kunskapen och medvetenheten hos chefer och medarbetare inom förskola, skola och fritidsverksamheter liksom inom äldreomsorgen behövs därför. En sådan satsning kommer sannolikt att ingå i kvinnofridsprojektet som förvaltningen ska driva tillsammans med grannstadsdelarna.

Behovet av att sprida kunskaper är således stort, men det finns också behov en kunskapsbank dit stadsdelarna kan vända sig för att få stöd när de ska utveckla sitt kvinnofridsarbete. Sådant stöd kan behövas till exempel när det gäller problematiken kring hedersrelaterat våld, som inte alla stadsdelar möter så ofta att de hinner utveckla tillräckligt gediget eget kunskaps- och utvärderingsarbete, och för att skaffa kunskaper och utvärderingsmetoder på arbetsplatserna för att skydda anställda som utsätts för våld i nära relationer. Preventionssentrum vid socialtjänstförvaltningen behövs därför även i fortsättningen som en resurs för stadsdelarna.

Under avsnittet om stadens insatser vid besöksförbud etc. förutsätts stadsdelsnämnderna ha ett väl fungerande samarbete med polisen och i det fall det inte är så åligger det stadsdelsförvaltningarna att utveckla rutiner och arbetssätt. Det är dock väl känt att samarbetet varierar mycket över tid och mellan olika geografiska områden. Det kan tyda på att det inte räcker med att stadsdelsförvaltningarna utvecklar rutiner och arbetssätt, utan att centrala överenskommelser kan behövas på läns- och kommunnivå.

I den kartläggning³ som just gjorts av det arbete som finns runt om i landet när det gäller männen som slår och barnen som upplever våldet konstateras att ”frågan om säkerhet och trygghet för våldsutsatta kvinnor och barn måste lyftas fram på ett tydligare sätt än vad som varit fallet hittills, i synnerhet i förhållande till interventioner riktade till män som utövar våld”.⁴ Sådana resonemang saknas i stadens programförslag. I det fortsatta arbetet med programmet bör dessa aspekter inarbetas så att säkerheten och tryggheten för kvinnorna och barnen kan säkerställas så långt det är möjligt.

Avslutningsvis konstaterar förvaltningen att om kvinnofridsarbetet ska kunna ha den prioritet i stadsdelsförvaltningarnas arbete som programmet förutsätter, måste förvaltningarna få ytterligare resurser till personal och utbildning av dem.

Hässelby–Vällingby stadsdelsnämnd

Hässelby–Vällingby stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 26 september 2006 att överlämna ärendet till kommunstyrelsen utan eget ställningstagande.

Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 6 september 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är mycket positiv till att förslaget till revidering av Stockholm stads program för kvinnofrid är betydligt mer konkret och vägledande än tidigare. Detta ger bättre stöd till stadsdelarna i vidareutvecklingen av de lokala handlingsplanerna. Förvaltningen anser att programmet förtydligar ansvaret för de olika verksamhetsområdena inom nämnderna.

Kompetens

Förvaltningen funderar över om inte förslaget bör hålla en mer enhetlig syn på kompetensnivå oavsett mot vilket kön och målgrupp som arbetet riktas. Exempelvis framgår att kunskapen i arbetet med de funktionshindrade kvinnorna skall vara *tillräcklig*, kunskapen i arbetet med våldsutövande män skall vara *adekvat*, i arbetet med drogmissbrukande kvinnor skall det finnas *kunskap* och generellt för kvinnofridsarbetet gäller att personalen skall vara *utbildad*.

Stöd och hjälp till drogmissbrukande kvinnor

Vad gäller kvinnor med drogmissbruk anser förvaltningen att det är bra att det betonas att rehabilitering också ska omfatta bearbetning av det våld som de utsätts för och att vårdgivaren skall ha kompetens inom området. Detta är viktigt att beakta i den centrala upphandlingen av vårdplatser.

I förslaget påpekas att staden idag kan erbjuda platser för skyddat boende på Hvilan. Förvaltningen vill dock uppmärksamma att unga kvinnor som ännu inte utvecklat ett avancerat missbruk inte överensstämmer med Hvilans målgrupp och att det är svårt att finna skyddat boende för denna grupp. Målgruppen unga kvinnor bör särskilt uppmärksammas och vårdalternativ bör utvecklas.

Hedersrelaterat våld

Förvaltningens erfarenhet är att skolgången alltid avbryts i samband med institutionsplacering på Kruton på grund av hotbilden. Placeringen varar ofta i flera månader och för att fullgöra det föreslagna ansvaret om att ungdomen inte uteblir från obligatorisk undervisning, bör verksamheten kompletteras med lärare vissa timmar i veckan.

Förvaltningen föreslår för tydlighetens skull ett tillägg i meningen längst ned på s 10 enligt följande: "Tvång, förtryck och våld i hederns namn förekommer *hos vissa familjer/släkter* i samhällen som följer det patriarkala familjesystemets sedvänjor och traditioner"

I programmet påpekas att nätverksmöten, som kan vara en bra utredningsmetod i andra sammanhang, i dessa fall inte är lämpligt. Förvaltningen anser att det behöver förtydligas i vilka fall det inte är lämpligt och att det även bör framgå att metoden är möjlig att använda om de som arbetar med det har rätt kompetens. I programmet borde det framgå att det hedersrelaterade våldet även kan rikta sig till äldre kvinnor och män samt homosexuella-, bisexuella- och transpersoner (hbt).

Intern samverkan i staden

För att skapa förutsättningar och på sikt ett likvärdigt praktiskt arbete i staden föreslår förvaltningen att samverkan mellan stadsdelsnämnderna utvecklas så att nuvarande nätverk får ett tydligt operativt uppdrag. Förslagsvis skulle nätverkets uppdrag kunna vara att utveckla statistik och kartläggning, metodutveckling, utbildningsinsatser och uppföljning och utvärdering av stadens uppställda mål. Viktigt är också att ta tillvara och sprida stadens samlade kompetens inom området. Socialtjänstförvaltning-

en skulle kunna vara samordnare för nätverket.

Det är en fördel om så mycket som möjligt kan utvecklas centralt i staden och att inte alla stadsdelar behöver sitta och "uppfinna hjulet". Förvaltningen förslår att programmet blir basen för de lokala handlingsplanerna ute på nämnderna, där nämnderna endast behöver komplettera med rutiner för lokal samverkan och insatser.

Förvaltningen anser att det är bra med rekommendationen att frågor om kvinnofrid och rutiner för samverkan lyfts in i det lokala brottsförebyggande rådet (LOBRÅ)

Katarina–Sofia stadsdelsnämnd

Katarina-Sofia stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att överlämna ärendet utan eget ställningstagande.

Katarina–Sofia stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 8 september 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholms stads program för kvinnofrid handlar ytterst om mänskliga rättigheter och frihet från könsrelaterat våld. Det handlar om människors rätt till kroppslig integritet och hälsa oavsett kön, ålder, funktionshinder eller social situation. Programmet handlar också om ansvarsfördelningen mellan stadens olika nämnder när det gäller att ge stöd och hjälp till kvinnor, som utsatts för våld i nära relationer, och deras barn.

Det reviderade programmet täcker väl in de områden som har med frågan att göra och förvaltningen har ingenting att invända mot innehållet i programmet. Med tillfredsställelse noterar förvaltningen att mer ljus har riktats mot barnen, såväl de som lever i våldsutsatta hem som de som blir föremål för s.k. hedersrelaterat våld. Stadsdelsnämndernas skyldighet att också arbeta med de våldsutövande männen har fått en mer framträdande plats. I programmet anges också skäl att uppmärksamma det behov av hjälp som kan finnas för hbt - personer (homo-, bi- och transsexuella). Ett stöd som förvaltningen har erfarenhet av att ge.

Förvaltningen reviderade i mars 2006 den lokala handlingsplanen för kvinnor som utsatts för våld. I samråd med Precens pågår flera diskussioner om hur en skräddarsydd utbildning kan anordnas inom förvaltningen. Behov finns av såväl grundutbildning för nyanställd personal som uppdatering av tidigare förvärvad kunskap.

Kista stadsdelsnämnd

Kista stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att överlämna remissvaret till stadsledningskontoret utan eget ställningstagande.

Kista stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 29 augusti 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Inledningsvis anser förvaltningen att det är bra att det lyfts fram att varje stadsdel behöver en lokal handlingsplan där rutiner för handläggning av familjefridsfrågor

beskrivs samt att behovet av utbildning och kunskaper kring våldsproblematiken fastställs.

Vi finner det positivt att barnens situation lyfts fram och anser att den bör lyftas ännu mer genom att t.ex. en säkerhetsbedömning alltid skall göras av socialtjänsten utifrån barnets egen situation. Det finns stor risk att en våldsutsatt kvinna inte själv förstår eller vill erkänna att även barnet kan bli drabbat.

Under rubriken "Stöd och hjälp till barn i våldsutsatta familjer" står att: - *Barnen påverkas dock alltid på något sätt i familjer där våld förekommer.* Förvaltningen föreslår att detta förtydligas och ändras till: - *Barnen påverkas alltid i familjer där våld förekommer.* I samma stycke står: - *mamma misshandlas av mannen.* Vi anser att det borde stå: - *mamman misshandlas av pappan/styvpappan,* för att ytterligare tydliggöra barnperspektivet (om mannen är barnets egen far så betyder det att det är en än svårare situation för barnet). Under rubriken beskrivs att små barn och deras mamma riskerar att - *få svårare knyta an.* Vi anser att det bör framgå i texten att alla barn knyter an men risken för desorienterad eller otrygg anknytning är mycket stor om barnet lever i våldets närhet.

Förvaltningen instämmer i utredarnas synpunkter kring vikten av samverkan och förebyggande arbete. Vi vill understryka vikten av samverkan framförallt med landstinget, inte minst på de arenor där man möter stora grupper ungdomar, blivande föräldrar och föräldrar som t.ex. ungdomsmottagningar och familjecentraler. Barnmorskemottagningen har en stor möjlighet att nå våldsutsatta kvinnor eftersom vi vet att misshandel ofta börjar under graviditeten. Här finns stora möjligheter till att förebygga detta och ge stöd för att tidigt bryta en destruktiv relation och därmed bidra till att barnen får en tryggare uppväxtmiljö. Det är på sin plats att oftare än idag ställa tydliga frågor om erfarenhet av våld och därmed fånga upp personer som behöver hjälp. Detta bör understrykas ännu mer i avsnitten kring behovet av förebyggande arbete.

Vi saknar att programmet inte lyfter frågan om att ett högt tempo bör råda i handläggningen av våldsärenden eftersom det finns en tendens att efter en tid "lägga locket på" från alla inblandade. I programmet står att mannen och kvinnan *bör* ha var sin handläggare (sida 11). Förvaltningen anser att man kan överväga om man inte kan skriva *skall*. Inom Kista stadsdelsförvaltning finns sedan flera år tillbaka, genom verksamheten ALVIK (alternativ till våld vid konflikter) inom Familjeteamets ram, särskild kompetens att möta våldsverkande män.

Under rubriken "Rätten till bistånd" önskar vi att resonemanget utvecklas. I de akuta och tidsbegränsade lägena önskar vi att kvinnans eventuella tillgångar, t.ex. i fast egendom, inte ska vara avgörande om hon skall erbjudas skyddat boende på samhällets bekostnad.

I programmet omnämns unga kvinnors särskilda utsatthet men problematiken lyfts till svårigheter kopplat till patriarkala familjer. Många gånger finns samma problematik i all strängt religiösa sammanhang. Vi anser att unga kvinnors utsatthet för mäns våld, i synnerhet sexuellt våld, bör särskilt uppmärksammas.

Under rubriken "Stöd till våldsutsatta kvinnor" är formuleringen oklar om programmets mening är att såväl placerad våldsutsatt kvinna och även barnet skall garanteras samtalsstöd. Om så är syftet så finner vi detta utmärkt. Vi vill att det tydliggörs i texten att även barn behöver samtalsstöd.

Under rubriken "Stöd och hjälp till barn i våldsutsatta familjer" anser vi att det inte räcker, att personalen skall äga specialkompetens för att samtala med barn. Detta mås-

te kombineras med specialkunskaper om mäns våld och våldets konsekvenser för barns personlighetsutveckling. Vår erfarenhet är att det finns alltför få experter att anlita för utredning och stödsatser direkt för barnen och vi vill understryka att det finns ett stort behov av detta.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 överlämna ärendet utan eget ställningstagande.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 4 september 2006 har i huvudsak följande lydelse.

I det tidigare gällande programmet fastslogs bland annat att varje stadsdelsnämnd skulle ha ett lokalt handlingsprogram för Kvinnofrid. Programmet fokuserade också mycket på breda utbildningsinsatser för personal och andra berörda. Mycket av detta är genomfört och varje stadsdelsförvaltning har utarbetat handlingsprogram för hur man lokalt ska arbeta med dessa frågor.

I det reviderade programmet höjs ambitionsnivån när det gäller stödet till våldsutsatta kvinnor och deras barn. Det handlar dock inte om fler konkreta åtgärder utan om skarpare formuleringar och att man tydligare pekar ut olika grupper som är i behov av särskilda insatser och satsningar inom detta problemområde.

Förvisso kan en del av nivåhöjningen åstadkommas genom att stadsdelsförvaltningarna samordnar sina insatser effektivare, såväl när det gäller de konkreta vård och stödåtgärderna som de kompetenshöjande insatserna för personalen. Dock kräver ökade ambitioner också att ekonomiska resurser tillförs nämnderna för detta ändamål och inte minskade resurser som kan bli fallet för Kungsholmens del om förslaget till resursfördelningssystem förändras enligt tidigare förslag.

Att stadsdelsförvaltningarna och centrala socialtjänsten i staden måste samarbeta i dessa frågor går inte nog att poängtera. Detta gäller såväl kompetenshöjande insatser som olika expertfunktioner med spetskompetens i frågor som rör åtgärder för att möta och hjälpa våldsutsatta kvinnor och deras barn. När det gäller att höja den allmänna kunskapen om denna problematik hos handläggare, stödjare och personal som kommer i kontakt med kvinnorna ute i stadsdelarna behövs det gemensamma övergripande kompetenssatsningar av staden.

Förvaltningen anser även att det behöver finnas funktioner på central nivå i staden med särskild kompetens, t.ex. som kan stödja de enskilda stadsdelarna i arbetet med människor som utsatts för hedersrelaterat våld och likaså i arbetet med att utveckla stödet till de män som utövar våld mot kvinnor vilket framhålls i det reviderade programmet. Möjligheten för en enskild stadsdel eller i samverkan med andra stadsdelar att över tid kunna upprätthålla specialkompetens för att arbeta med dessa gruppers problematik är mycket liten.

Förvaltningen anser också att de olika stadsdelarna bör skapa samverkansformer för att kunna upprätthålla hög kompetens i arbetet med våldsutsatta kvinnor. En begynnande diskussion har därför inletts om möjligheten att starta ett samarbete med stadsdelarna i innerstaden, för att skapa en gemensam verksamhet som riktar sig till vålds-

utsatta kvinnor i syfte att tillvarata och utveckla dessa stadsdelars befintliga resurser och kompetens gällande målgruppen på ett så effektivt sätt som möjligt.

Förvaltningen vill också kommentera några enskilda delar i programmet. I programmet sägs att det på varje stadsdel ska upprättas en särskild handlingsplan för att arbeta med människor som utsatts för hedersrelaterat våld. Förvaltningen ställer sig frågan om detta är nödvändigt. De särskilda handlägnings- och handlingsrutiner som ska gälla härvidlag bör inlemmas i det befintliga lokala handlingsprogram för Kvinnofrid som finns på stadsdelarna. Det är viktigt att det finns ett samlat dokument om hur förvaltningen ska agera i de olika fall och situationer som kan uppstå i verksamheterna som får och har kontakt med de våldsutsatta kvinnorna och andra grupper som inryms i detta problemområde.

Barnperspektivet är mycket viktigt, dvs. förhållningssättet att alltid när en kvinna blivit utsatt för våld och söker hjälp hos socialtjänsten ska det snabbt utredas om barn finns med i bilden och socialarbetarna ska utgå från, om det finns barn inblandade, att de behöver stöd och hjälp. Där kunde programmet ha varit tydligare eftersom detta grundsynsätt måste vara förankrat hos alla som professionellt kan komma i kontakt med problematiken.

Programmet hade också mer specifikt kunnat uppmärksamma den s.k. nätmobbning som många unga flickor och kvinnor som blir utsatta för dagligen. Denna mobbning handlar mer om könsrelaterat psykologiskt våld där kvinnorna får utstå hotfulla och kränkande tillmälen som inte är acceptabelt. Där har skolorna en viktig roll att agera när sådant förekommer inom skolans ramar och arbeta förebyggande minska förekomsten av detta.

I programmet framhålls stadsdelsnämndernas ansvar för att bevaka att åklagares och domstols beslut om besöksförbud alltid meddelas parterna när det finns gemensamma barn och där besöksförbudet gäller gemensam bostad. Förvaltningens erfarenhet är att informationssamarbetet med åklagare och domstol inte alltid fungerar och att det ofta brister från domstolarna och åklagarnas sida. Staden borde agera samfällt mot domstolsmyndigheterna för att få detta att fungera bättre så att förvaltningarna kan ta sitt ansvar enligt programmet.

Liljeholmens stadsdelsnämnd

Liljeholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att lämna ärendet utan eget ställningstagande.

Reservation anfördes av ordförande Ann-Marie Strömberg (-), ledamoten Jan Wallman och tjänstgörande ersättarna Solveig Lindsäter, Amanj Mala Ali, Marika Esentals och Flint Yvonne Eriksson Harling (alla s) samt ledamoten Magnus Jarnling (mp), *bilaga 1*.

Liljeholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 25 augusti 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Det är angeläget att skapa förutsättningar för ett likvärdigt arbete med kvinnofridsfrågorna i staden. Förvaltningen gör bedömningen att det reviderade kvinnofridsprogrammet kommer att utgöra en viktig del i det arbetet. Förvaltningen är i huvudsak positiv till förslaget, men föreslår att det kompletteras och förtydligas. Förvaltningen anser att det stadsövergripande programmet bör ge tydligare signaler om vilka områden som staden bedömer viktigast att satsa på under de närmaste åren, utifrån aktuell kunskap. Likaså att stadens kvalitetssystem (ILS) bör ligga till grund för stadens samtliga verksamheter för att öka likställigheten över staden och säkra kvalitén, även i kvinnofridsarbetet.

Det vore också värdefullt om staden, genom Precens, gör en kartläggning av vilken omfattning mäns våld mot kvinnor har i Stockholm och också beräkna samhällets kostnader för detta våld. En mindre sådan inventering kommer under 2006-2007 att genomföras inom ramen för kvinnofridsprojektet i sydväst, se nedan.

Såsom påpekas i förslaget är samarbetet mellan socialtjänst, förskola och skola/fritidshem av stor betydelse i arbetet med att förebygga våld och att upptäcka våldsutsatta barn samt att hjälpa och stödja. I Liljeholmen liksom på många andra håll, har samarbetet mellan socialtjänst och skola inte i alla delar fungerat önskvärt. Samarbetet har på senare tid utvecklats väsentligt genom aktiva åtgärder för att uppnå ökad samsyn och samverkan, i synnerhet i det förebyggande arbetet.

Vissa avsnitt i programmet berör ärendehantering inom individ- och familjeomsorgen. På dessa punkter bör det i texten inarbetas hänvisningar till stadens riktlinjer för exempelvis handläggning och dokumentation av barn- och ungdomsärenden och för handläggning av ärenden om vårdnad, boende och umgänge. Dessa riktlinjer bör samtidigt ses över så att det säkerställs att de överensstämmer med aktuell kunskap inom området våld i nära relationer.

Förvaltningen vill också poängtera vikten av utbildning i dessa frågor för att säkerställa medarbetarnas kunskap och kompetens vid bedömning och beslut av insats även ur ett likställighetsperspektiv. Utbildningsinsatser bör därför arrangeras av staden centralt och också samordnas med stadens övriga förebyggande arbete.

Förvaltningen instämmer i socialtjänstförvaltningens synpunkter på programmet; ”att förutom de drabbades rätt till stöd och hjälp finns också ekonomiska argument för ökade insatser för kvinnofrid. Kostnaderna inom stadsdelsnämnderna gäller t.ex. placeringar i skyddat boende, tillfälliga lägenheter, ekonomiskt bistånd och omhändertagande av ungdomar/barn samt stödåtgärder. Därutöver tillkommer våldets samhälls-ekonomiska kostnader hos andra huvudmän såsom rättsväsende och landstinget samt allt det arbete som utförs i frivilligorganisationers regi”.

Kvinnofridsprojektet i sydväst

Förvaltningarna Liljeholmen, Hägersten, Älvsjö och Skärholmen har under flera år samverkat i kvinnofridsfrågor. Syftet är att förmedla erfarenheter, öka kunskapsnivån hos medarbetarna genom föreläsningar/utbildningar och att utveckla arbetet med mäns våld mot kvinnor. Det har då blivit tydligt att stadsdelarna saknar strukturerade och förankrade arbetsmetoder och verksamheter för detta arbete.

Under hösten 2006 startar därför ett gemensamt projekt mellan dessa fyra stadsdelar. Projektet finansieras genom länsstyrelsen, i syfte att använda befintliga resurser mer effektivt, att tillskapa nya resurser samt att höja kvaliteten i stadsdelarnas arbete till stöd för våldsutsatta kvinnor och barn samt våldsutövande män. Målet är att skapa en fungerande vårdkedja genom att;

- erbjuda praktisk och krisbearbetande stöd till våldsutsatta kvinnor som inte vill ha eller inte akut behöver ett skyddat boende.
- erbjuda männen lättillgängliga möjligheter att arbeta med sin våldsproblematik.
- erbjuda strukturerad hjälp till barnen i form av Trappan-metoden i samtliga stadsdelar samt att höja kunskapsnivån bland medarbetarna i stadsdelsförvaltningarna.

En kartläggning av resurser och behov, både inom kommun och landsting, kommer att göras inom projektet och utifrån detta underlag, och direktiven i Stockholms stads program för kvinnofrid, kommer den nuvarande lokala arbetsplanen att omarbetas och anpassas.

Liljeholmens stadsdelsförvaltning föreslår stadsdelsnämnden att godkänna förvaltningens svar på remissen; ”Stockholms stads program för kvinnofrid” Förvaltningen är i huvudsak positiv till förslaget, men anser att det behöver förtydligas och kompletteras på en del punkter.

Maria–Gamla stans stadsdelsnämnd

Maria–Gamla stans stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att som svar på remissen till kommunstyrelsen överlämna och åberopa förvaltningens tjänsteutlåtande.

Nämnden anförde därutöver följande:

Det är viktigt att programmet också uppmärksammar våld i homosexuella relationer. Sådant våld kan vara svårare att upptäcka än när en man misshandlar en kvinna i en heterosexuell relation. Ibland kan också våld mellan två personer av samma kön missförstås som enskilda händelser, när det i själva verket handlar om ett systematiskt våld inom ramen för en kärleksrelation.

Det är också väsentligt att i programmet ta upp förekomsten av våld i nära relationer där mannen utsätts för fysiskt våld av sin kvinnliga partner. Det är viktigt att vara lyhörd för signaler om sådant våld, då det kan vara mycket skambelagt för offret och därför svårt att medge eller erkänna.

Slutligen bör programmet även beröra den koppling som finns mellan alkoholkonsumtion och våld, eftersom en stor del av våldet utövas av personer som är alkoholberusade.

Reservation anfördes av vice ordföranden Pär Hommerberg (fp), ledamöterna Maj-Britt Åkesson (fp), Jonas Nilsson (m), Sonja Gräns (m) och tjänstgörande ersättarna Margaretha Swanström (m) och Irmeli Patricius (kd), *bilaga 1*.

Maria–Gamla stans stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 25 augusti 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholms stads program för kvinnofrid innehåller i den reviderade versionen även avsnitt om situationen för ungdomar i patriarkala familjer samt behov av hjälp för hbt-personer (homo- bi- och transsexuella) som utsätts för våld inom sin relation.

Till förslaget till reviderat program för kvinnofrid har stadsdelsförvaltningen följande

de kommentarer eller synpunkter.

Stadsdelsförvaltningen ser positivt på förslaget till reviderat program – Stockholms stads program för kvinnofrid. I programmet finns en tydlig anvisning inför stadsdelsnämndens framttagande av den lokala handlingsplanen för kvinnofrid.

En viktig fråga är vilket ansvar stadsdelsnämnden har för samarbete med olika aktörer. En annan viktig fråga är om stadsdelsnämnderna alltid har det yttersta ansvaret för att initiera kontakter och samarbete med exempelvis polis och/eller åklagare.

I tabellen nedan redovisas övriga kommentarer till programmet om kvinnofrid.

<i>Sida nr</i>	<i>Text i Stockholms stads program för kvinnofrid</i>	<i>Stadsdelsförvaltningens synpunkter</i>
sid 5. Kvinnofridsfrågan i Stockholms stad	”Stadsdelsnämnderna ansvarar för att de lokala handlingsplanerna även omfattar insatser för våldsutsatta medarbetare.”	Det är önskvärt att få en bättre förklaring eller ett förtydligande av hur långt ansvaret sträcker sig för arbetsgivaren när det gäller våldsutsatta medarbetare.
sid. 7. Stadens insatser vid besöksförbud, grov fridskränkning och kvinnofridskränkning	”Stadsdelsnämnderna ansvarar för att bevaka att åklagares och domstolars beslut om besöksförbud alltid meddelas dem vid de beslut där parterna har gemensamma barn och där besöksförbudet gäller gemensam bostad..”	För stadsdelsförvaltningen är det en svårighet att bevaka domstolsbeslut om besöksförbud. Erfarenheter visar att det oftast är kvinnan som informerar stadsdelsförvaltningen om besöksförbud för mannen.
sid 8. Stöd till våldsutsatta kvinnor	”Äldre kvinnor ses inte som en särskild grupp.”	Situationen för äldre kvinnor (över 65 år) bör ses som en särskild grupp. Äldre kvinnor kan misshandlas av söner, döttrar, makar etc. Sjukdom kan personlighetsförändra en make och leda till våldssituationer. Vuxna barn som inte har frigjort sig eller har missbruk kan misshandla sina äldre mödrar då de inte får det de vill ha. Äldrecentrum publicerade under 1990-talet en studie inom en avhandling om anhöriga till dementa och konstaterade där att det fanns stora mörkertal kring våld mot äldre kvinnor. Detta bekräftades också vid en konferens i juni 2006 där arrangörerna var Brottsofferjourens Riksförbund och SPF. <u>I hemmet handlar det om:</u>

		<ul style="list-style-type: none"> • Traditionell misshandel i nära relation, mannen slår, trakasserar och kontrollerar kvinnan. • Vuxna barn med problem t ex missbrukande söner som slår, hotar och pressar pengar av gamla mamma. • Anhörigvårdare som inte orkar utan försummar eller begår övergrepp av utmattning. • Främlingen som kommer in, det handlar om bedragare som tar sig in, skapar förtroende och tar med sig värdesaker. • Inom vården handlar det om: • Vill göra gott blir ont, när till exempel vårdaren vill hjälpa vårdtagare med närhygien men vårdtagaren är aggressiv och vägrar duscha och vårdaren till slut tar till tvångsåtgärder. • Försummelse och vanvård, det kan handla om till exempel liggsår • Vårdtagare gentemot vårdtagare, inom särskilda boende inte minst lever demenssjuka och äldre med andra problem nära varandra och övergrepp av olika slag är inte ovanligt. <p><u>Ute på stan handlar det om:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Rån, misshandel och andra brott som väskryckning. Rädslan för att utsättas är stark hos många äldre.
<p>sid. 8. Stöd till våldsutsatta kvinnor</p> <p>sid. 10. Stöd och hjälp till drogmissbrukande kvinnor</p> <p>sid. 11. Stöd och hjälp till barn i våldsut-</p>	<p>”lämpligt att i stället lägga upp separata akter på mamman, barnet/barnen och maken/sambon”, ”bör” särskilt uppmärksammas behovet av olika handläggare för mannen och kvinnan”</p> <p>”där båda söker hjälp, rekommenderas att inte ha gemensam handläggare”</p> <p>”Stadsdelsnämnden ansvarar för att ha rutiner så att</p>	<p>I olika delar av dokumentet anges olika förhållningssätt att agera avseende stadsdelsförvaltningens myndighetsutövning. Det vore önskvärt med en större tydlighet i dokumentet. Att barn i våldsutsatta familjer ska aktualiseras som ett eget ärende borde vara självklart. Men vad ska gälla beträffande de vuxna?</p> <p>I arbetet med barn i våldsutsatta familjer utses alltid en egen handläggare för mannen enligt stads-</p>

satta familjer sid. 13. Stadens arbete med våldsutövande män	barn i våldsutsatta familjer får ett eget ärende i stadens ärendehanteringssystem” ”Stadsdelsnämnderna rekommenderas att ha olika handläggare för man- nen och kvinnan och de ska ha separata akter och ärenden”	delsnämndens lokala handlings- plan. Separata akter i dessa ärenden kan medföra en ökad tydlighet. Samti- digt är det viktigt att inte ytterliga- re öka socialsekreterarnas admi- nistrativa uppgifter. En familj med tre barn skulle till exempel genere- ra fem akter med till stora delar identisk dokumentation. Nuvaran- de system medger att visst aktma- terial kan sekretessbeläggas, ex- empelvis material som enbart berör en förälders enskilda uppgif- ter.
sid. 9. Stöd och hjälp till funk- tionshindrade kvinnor	”Stadsdelsnämnderna ansvarar för att det finns rutiner för hur personal, som uppmärksammar våld mot en funktionshindrad, ska föra sina misstankar vidare.....” ”Stadsdelsnämnden ska erbjuda våldsutsatta, funk- tionshindrade kvinnor skyddat boende som är anpassat till funktionshind- rade kvinnors behov”	Här borde finnas en hänvisning dels till SOSFS 1996:17 Socialsty- relsens föreskrifter och allmänna råd om anmälan av personskada i verksamhet enligt lagen om stöd och service till vissa funktions- hindrade (LSS), dels till 14 kap 2 § SoL samt SOSFS 2000:5. Stadsdelsförvaltningen instämmer i att det är viktigt med den fysiska tillgängligheten vid skyddat boen- de. En central översyn bör göras kring de skyddade boenden som finns.
sid. 10 och 11 Stöd och hjälp till flickor/unga kvinnor och pojkar som är/har blivit utsatta för he- dersrelaterat våld		Avsnittet pekar på vikten av kun- skap om olika metoder - i arbetet med hedersrelaterat våld - att göra rätt så att inte mer skada uppstår. Det är bra att olika situationer kring hedersrelaterat våld lyfts fram. Stadsdelsförvaltningen me- nar att det som behövs är kontinu- erlig information och utbildning av personal. Det är önskvärt att Stockholms stads program för kvinnofrid konkret beskriver vem som ansvarar för information och fortbildning.

Stadsdelsförvaltningen vill slutligen framhålla vikten av att kunskap om forskning och nya metoder i arbetet kring kvinnofrid med mera sprids till medarbetare i staden. De som får informationen/kunskapen bär också ansvaret för att förmedla den vidare.

Stadsdelsförvaltningen förutsätter att socialtjänstnämnden och dess förvaltning har huvudansvaret för kvinnofridsfrågorna och därmed också ansvarar för fortbildningen till medarbetare vid övriga förvaltningar och bolag i staden.

Norrmalms stadsdelsnämnd

Norrmalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att överlämna ärendet utan eget ställningstagande.

Reservation anfördes av ordföranden Jan Valeskog m.fl. (s), ledamoten Hans Enroth (v) och tjänstgörande ersättaren Yildiz Kafkas (mp), *bilaga 1*.

Norrmalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 7 september 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är i allt väsentligt positiv till det förslag till reviderat program som nu presenterats. Våld och annan kränkande behandling av kvinnor är utan tvekan ett samhällsproblem och ett stort problem på individuell nivå både för den som drabbas och för den skyldige. Staden har givetvis en viktig roll i dessa sammanhang, både för att söka förebygga och för att stödja och hjälpa såväl offer som förövare.

Barn, som växer upp i familjer där det förekommer våld och kränkningar de vuxna emellan eller barn som på annat sätt blir vittne till olika typer av våldshandlingar, är givetvis en mycket utsatt grupp som behöver allt stöd som tänkas kan för att inte skadas allvarligt i sin utveckling.

Vad gäller Norrmalms stadsdelsförvaltning finns ett bra samarbete mellan socialtjänsten och skolan och en hög beredskap för att hantera olika situationer som gör att barn får illa. Både rektorer, lärare och övrig skolpersonal är också väl medvetna om sin anmälningsskyldighet och om de rutiner som gäller i dessa sammanhang. Som poängteras i programmet har både socialtjänsten och skolan en mycket viktig roll också när det gäller att förebygga våld och andra former av kränkande behandling av flickor och unga kvinnor.

Det är bra att frågor kring hedersrelaterat våld fokuseras på ett tydligare sätt än i tidigare program och att man påpekar att även pojkar kan utsättas för den typen av våld. Det är också bra att man uppmärksammar frågan om det våld som kan förekomma i exempelvis homosexuella relationer.

Syftet med programmet uppges vara att minska mäns våld mot kvinnor i nära relationer och öka kvinnors trygghet och säkerhet i staden. Programmet belyser olika aspekter av våld och annan kränkande behandling och vilket ansvar som framför allt socialtjänsten och skolan har för att söka förebygga och också stödja och hjälpa utsatta kvinnor och de barn som lever i familjer där våld förekommer. Även frågan om socialtjänstens ansvar för att stödja män som utöver våld tas upp. I flera avseenden beskrivs också mycket konkret hur de situationer som uppstår ska hanteras, exempelvis att parterna ska ha olika handläggare och separata personakter.

Frågan om att öka kvinnors trygghet och säkerhet i staden behandlas däremot mycket rapsodiskt och det finns inga förslag till konkreta åtgärder. Som förvaltningen ser det finns det mycket man från stadens sida skulle kunna göra, inte bara för att öka

tryggheten utan också för att minska risken för att kvinnor utsätts för våldshandlingar. Att på ett systematiskt sätt se över utomhusbelysningen och se till att lysa upp vissa platser bättre skulle kunna vara ett led i detta arbete.

Vid Norrmalms stadsdelsförvaltning aktualiseras förhållandevis mycket få ärenden där kvinnor utsatts för våld. Det rör sig i allmänhet inte om mer än ett tiotal ärenden per år och i de allra flesta fall gäller det kvinnor med missbruksproblematik. Inom sociala enheten finns både goda kunskaper och väl utvecklade rutiner för handläggning av den typen av ärenden. Dessa rutiner finns beskrivna i förvaltningens lokala handlingsplan som omfattar både frågor om bemötande och konkreta insatser i dessa ärenden.

Det finns också goda kunskaper om vilka rättsliga åtgärder som kan vidtas till skydd för våldsutsatta kvinnor. Information kring hur man ska gå tillväga för att t.ex. göra en polisanmälan lämnas alltid och utsatta kvinnor erbjuds också stöd och hjälp inför ett eventuellt rättsligt förfarande. Inom sociala enheten finns även en god beredskap för att stödja män som utövar våld. I dessa fall kan också det stöd som t.ex. Manscentrum erbjuder vara en stor tillgång.

Inom förvaltningen finns en s.k. resursgrupp med representanter från samtliga verksamhetsområden i syfte att utveckla både det interna arbetet och samarbetet med andra myndigheter när det gäller kvinnofridsfrågor. Personal inom olika verksamhetsområden har också deltagit i diverse utbildningar för att tidigt kunna uppmärksamma tecken på våld i nära relationer och få redskap för att hantera den typen av situationer.

Rinkeby stadsdelsnämnd

Rinkeby stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att som svar på remissen godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande.

Rinkebys handikappråd yttrande daterat den 11 september 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Handikapprådet tillstyrker förslaget med socialtjänstförvaltningens kompletteringar. Ur vårt perspektiv är det givetvis tillfredsställande att våldsutsatta kvinnor med funktionshinder särskilt uppmärksammas. Vi beklagar att stadsdelsförvaltningen inte uppmärksammat denna grupp i sitt eget projekt för att utveckla arbetet med våldsutsatta kvinnor och deras barn. Hade vi fått information om projektet inför starten och under projekttiden hade med säkerhet detta inte hänt. För oss är det väl bekant att våld är något som många kvinnor med funktionshinder tyvärr får uppleva, våld utövat såväl av närstående som av dem som ska ge vård och stöd.

Vi anser att psykisk misshandel, exempelvis kränkning, ska anges som ytterligare ett exempel på våld utöver de tre som nämns i programmet. Att handikappomsorgen blir delaktig i ett våldsförebyggande arbete ser vi som viktigt och anser att det ska tydliggöras i programmet.

Vi vill särskilt framhålla vikten av kompetenshöjande utbildningar för personal som ska möta och stödja våldsutsatta kvinnor, deras barn och även de män som använder våld i nära relationer är av grundläggande betydelse för framgång i arbetet. Sådan utbildning bör ges regelbundet och starta snarast möjligt. Behovet framgår tydligt av

Rinkebys eget projekt.

Skolan nämns på flera ställen som en viktig aktör såväl i ett förebyggande arbete som när det gäller att upptäcka förekomst av våld i barnens hem. Dock har man inte nämnt särskolan och gymnasiesärskolan. Vi yrkar att programmet kompletteras med dessa skolformer på alla relevanta ställen.

Rinkeby stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 5 september 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till att staden med programmet har lagt grunden för ett fortsatt utvecklingsarbete för att minska mäns våld mot kvinnor i nära relationer samt öka kvinnors trygghet och säkerhet i staden. Det är också mycket bra att staden syftar till att skapa ökade förutsättningar för ett likvärdigt och kvalificerat arbete med kvinnofridsfrågor i staden.

I den nya lydelsen för syftet med programmet anges att det är att minska mäns våld mot kvinnor i nära relationer och öka kvinnors trygghet och säkerhet i staden. Vidare är ett delsyfte att skapa ökade förutsättningar för ett likvärdigt och kvalificerat arbete med kvinnofridsfrågor i stadens alla nämnder och bolagsstyrelser.

Både syftet och delsyftet är viktiga utgångspunkter i ett styrdokument som i programmet ska ange riktning för arbetet. Förvaltningen uppfattar dock inte att programmet ger det stöd som behövs för att syfte eller delsyfte uppnås.

Enligt stadens egna rekommendationer för styrdokument i Stockholms stad anges: ”Program är ett måldokument som inte syftar till att slå fast detaljerade åtgärder. Det är en plan över det successiva förloppet (punkt för punkt) av något evenemang eller någon verksamhet. Ett program är framåtsyftande. Ett program skall följas.” Av samma rekommendationer framgår att ett program ska motivera varför ett nytt styrdokument behövs, vilken lagstiftning och vilka förarbeten som redan finns på området.

I programmets bilaga 1, finns visserligen utdrag ur lagstiftning, men förvaltningen hade gärna sett att vissa lagtexter och andra nationella dokument (t.ex. råd och anvisningar från Socialstyrelsen), hade funnits omnämnda eller citerade som bakgrund i text, som anknyter eller har relevans i sammanhanget.

Förvaltningen menar att programmet är ”ojämnt” till innehåll och uppbyggnad och saknar den struktur som behövs som vägledning för att stadsdelarna ska kunna utveckla arbetet.

Det framgår inte vad de handlingsplaner som stadsdelarna ska utforma ska ha för innehåll. Vissa delar av programmets text går in på detaljer i handläggning, på andra ställen i texten så föreslås att uttalade detaljer i handläggningen ska finnas med i handlingsplanen. Det ger snarare en uppfattning om att en handlingsplan är liktydigt med rutiner på stadsdelen. Frågan är alltså vad som här avses med ”handlingsplan”?

Förvaltningen anser, att det för likvärdighet och möjlighet till utveckling av arbetet, är viktigt att stadsdelarnas handlingsplaner tar upp gemensamma områden/har liknande innehåll. Det behöver för den skull inte innebära att stadsdelarna organiserar arbetet på samma sätt.

Statens offentliga utredning, SOU 2006:65: ”Att ta ansvar för sina insatser – Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor” tar upp problemet med att det finns så många olika definitioner av handlingsplan, åtgärdsdokument, riktlinjer osv. I den kartläggning

som socialstyrelsen och länsstyrelserna gjorde 2005 för att undersöka i vilken mån kommunerna hade handlingsplaner för arbetet med våldsutsatta kvinnor, så fann man att handlingsplanerna är av mycket olika karaktär. Man skiljer sällan mellan kommunala handlingsplaner, övergripande policydokument och riktlinjer på verksamhetsnivå för handläggare. Syfte och innehåll varierar mycket, liksom omfång, inriktning och ambitionsnivå.

Andra styrdokument som staden har antagit, har en helt annan struktur – t.ex. STAN programmet liksom förslaget till det Brottsförebyggande programmet. Dessa program tar upp inom vilka områden stadsdelarna behöver utveckla arbetet och beskriver bakgrunden under respektive område.

Tyngdpunkten i programmet ligger av naturliga skäl på socialtjänstens arbete. Det är därför lite förvånande att programmet inte särskilt tar upp den lagstiftning och övriga dokument som ska ligga till grund för arbetet. Socialtjänstlagens 5 kap 11 § bör enligt förvaltningens mening citeras i löpande text (inte bara i bilagan) och kommenteras. Det bör också anges att det dessutom för närvarande finns ett förslag om att förtydliga socialtjänstens skyldighet att ge stöd till våldsutsatta kvinnor genom att ”bör” ersätts med ”ska”. Paragrafen kommer också att förtydliga att det särskilt gäller kvinnor utsatta för våld av närstående. Anledningen till förslaget är just att socialtjänsten inte tagit tillräckligt ansvar sedan den nuvarande paragrafen infördes i lagen. Till exempel så menar man i utredningen, att insatserna hittills ibland ses som en prioriteringsfråga och att den kan förhandlas bort till förmån för andra frågor. Den nya lydelsen innebär att stödet till kvinnorna och barnen inte kan förhandlas bort.

Socialtjänstens skyldighet att arbeta på ett genomtänkt och kunskapsbaserat sätt i familjer där mannen utövar hot och våld mot kvinnan/modern har länge framförts både i nationella dokument och Operation Kvinnofrid och staden har i perioder erbjudit bra och riktade utbildningar till socialtjänstens medarbetare. Trots detta så menar förvaltningen att stödet till kvinnorna och barnen fortfarande till största delen är beroende av enskilda handläggare och inom vilken funktionsindeldad enhet problemet uppdagas.

I SOU 2006:65 ”Att ta ansvar för sina insatser – Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor”, så tecknas en ganska problemfylld bild av socialtjänstens insatser för våldsutsatta kvinnor och deras barn. Utredningen vill med hänsyn till det kommunala självstyret inte lägga fram några förslag på hur man inom socialtjänstens bör organisera arbetet.

Utredningen påtalar dock att kvinnornas behov av insatser bör bedömas på ett klokt och korrekt sätt och inte påverkas av vilken handläggare man möter. Som stöd föreslår utredningen att socialtjänsten ska kunna använda sig av ett bedömningsinstrument och att insatserna ska utgöras av det som enligt vetenskap och beprövad erfarenhet är definierade som ”best practice” och som är oberoende av handläggare (och kommun). Här hänvisar utredningen till behovet av kunskapsbaserade riktlinjer. Utredningen föreslår också en samordnad kunskap och kompetensutveckling.

Socialtjänstnämnden har i ärendet gett socialtjänstförvaltningen i uppdrag att anpassa riktlinjerna inom socialtjänstområdet till Stockholms stads program för kvinnofrid. Det framgår inte tydligt om nämnden menar att nuvarande riktlinjer (för försörjningsstöd, missbrukare, barnavård, funktionshindrade m.fl.) ska anpassas var för sig, eller om särskilda riktlinjer ska utformas för handläggning av ärenden där kvinnor utsätts för våld av närstående män.

Förvaltningen menar att övergripande dokument och lokala handlingsplaner bör

kompletteras med särskilda riktlinjer för socialtjänstens arbete för kvinnofrid. Den funktionsindelade verksamheten som alla stadsdelarna har, kan annars leda till att ansvaret förblir otydligt.

Förvaltningen vill vidare särskilt trycka på behovet av ett centralt ansvar för samordning, utbildning och annan kompetensutveckling. Det vore också önskvärt att staden - tydligare än hittills - hade en strategi för hur man på ett bättre sätt involverar flera nivåer inom stadsdelsförvaltningarna och socialtjänsten att ta del av t.ex. forskning inom området kvinnofrid. Annars riskerar kunskapen att bli en kunskap, som endast socialsekreterare och "redan initierade" tar del av. Detta främjar inte den utveckling som staden eftersträvar.

För att minska mäns våld mot kvinnor så behövs ett tydligare stöd för ett förebyggande arbete. Även när det gäller förebyggande arbete så tar SOU 2006:65 upp de olika delarna i det förebyggande arbetet; primär-, sekundär- och tertiärprevention. Det är enligt lag socialtjänstens uppgift att ta initiativ och samordna samverkan inom en rad områden. Om detta ska vara möjligt, så behöver staden tydligare beskriva andra verksamheters och nämnders ansvar, så att socialtjänsten kan hänvisa till detta när den tar initiativ till samverkan.

I dokument och rapporter har man under flera år pekat på det stora antalet fall av våld mot kvinnor av närstående män. Hur omfattande problemet är i de ärenden som handläggs inom socialtjänsten i Stockholm, finns det dock inga säkra siffror på. Det är förvaltningens uppfattning, att både övergripande dokument, handlingsplaner och riktlinjer skulle få en annan dignitet om dessa också byggde på fakta. Förvaltningen menar därför att det är angeläget att staden tar initiativ till att kartlägga antalet ärenden som handläggs i staden och där det förekommer/förekommit våld mot kvinnan/modern av närstående man.

Av socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande i detta ärende framgår vidare att viktiga frågor för planperioden 2006-2008 bland annat är att fler utsatta kvinnor och barn ska nås av stadens insatser. Det är därför angeläget att stadsdelarna får stöd i att lägga upp en gemensam statistikföring som gör det möjligt att mäta detta.

Programmet bör enligt förvaltningen belysa nationell och internationell forskning på området. Det finns en hel del samstämmig forskning i väsentliga frågor, som skulle kunna verka motiverande för stadsdelsnämndernas utvecklingsarbete i kvinnofrid.

I programmet uppmanas stadsdelarna att utveckla arbetet med de våldsutövande männen. Förvaltningen tycker att det är glädjande att det arbetet uppmuntras, men då detta är en "ny" målgrupp/arbetsmetod i de flesta stadsdelar, så saknar förvaltningen en strategi för resurstilldelning. Arbetet är specifikt till sin karaktär och kräver "specifik" verksamhet och särskild utbildning om den ska följa beprövade metoder och erfarenheter. Utan särskilda resurser finns en risk att arbetet bedrivs i projekt under en tid och sedan inte kan integreras i den vanliga verksamheten.

Slutligen bör referenslistan uppdateras. T.ex. bör FN:s deklaration om avskaffandet av våld mot kvinnor (som socialtjänstnämnden hänvisar till i sina tillägg till programmet) finnas med och artikel 3 om rätten till mänskliga rättigheter och grundläggande friheter bör citeras. Andra dokument som bör finnas med är SOU 2006:65 "Att ta ansvar för sina insatser/socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor" och "Mäns våldsutövande – barns upplevelser – en kartläggning av interventioner, kunskap och utvecklingsbehov" av Maria Eriksson med Helene Biller och Dag Balkmar - på uppdrag av regeringen/Näringsdepartementet.

Med utgångspunkten att nuvarande utformning av programmet kommer att gälla, så lämnar förvaltningen synpunkter på olika avsnitt nedan:

Kvinnofridsfrågan i Stockholms stad

I första punktsatsen anges att nämnderna ”bör” följa internationell forskning och utveckling av metoder i arbetet med mäns våld mot kvinnor. Förvaltningen menar att det istället bör stå ”ska” och att central förvaltning bör utgöra stöd i det arbetet genom att informera och utbilda medarbetare vid stadsdelarna.

I punkt 5 menar förvaltningen att staden intar en alltför defensiv hållning genom att endast ”rekommendera” att nämnderna i första hand ska välja hotell som inte visar porrfilm när hotell bokas eller när hotell rekommenderas för stadens gäster.

Alla nämnder och bolagsstyrelser

Att ange att alla nämnder och bolagsstyrelser har eget ansvar för kvinnofridsarbetet är bra, men texten ger ingen tydlig ledning till hur arbetet kan bedrivas.

Stadens insatser vid besöksförbud, grov fridskränkning och kvinnofridskränkning

Under första punkten står: ”Stadsdelsnämnderna ansvarar för att bevaka att åklagares och domstols beslut om besöksförbud alltid meddelas dem vid de beslut där parterna har gemensamma barn och där besöksförbudet gäller gemensam bostad.”

Förvaltningen anser att meningen är otydligt skriven och menar vidare att det inte kan vara stadsdelsnämndens ansvar att bevaka detta. I förordningen om tillämpning av lagen om besöksförbud anges i 4a § att socialnämnden genast ska underrättas av domstol eller åklagare om den som beslutet gäller eller avser skydda, har barn under 18 år. Socialtjänsten ska alltså medverka till att besöksförbuden efterlevs. Tyvärr så måste förvaltningen konstatera att den aldrig blivit kontaktad i frågan.

I punkt 3 står att stadsdelsnämnden bör bistå polisen med beslutsunderlag som polisen sammanställer åt åklagare för att fatta beslut om besöksförbud. Detta gör förvaltningen gärna, men en sådan begäran från polisen har aldrig inkommit till Rinkeby stadsdelsförvaltning.

Andra stycket under *Besöksförbud* är mycket oklart, särskilt lydelsen som börjar ”Socialtjänsten bör...” osv. Vad menas med ”hantering av ansökningar om besöksförbud”? Hur ska socialtjänsten vara behjälplig? Vilka rutiner och arbetssätt avses?

Det bör också av stycket framgå att besöksförbud kan sökas utan att kvinnan har gjort polisanmälan. Detta är en viktig information i sammanhanget.

Förvaltningen skulle önska att det i programmet tydligare framgick vad som är polisens ansvar och vilka eventuella överenskommelser om samverkan med socialtjänsten som fattats inom ramen för den övergripande samverkan i Operation kvinnofrid. Som framgått av förvaltningens kommentarer ovan, så är bättre samverkan med polisen ett utvecklingsområde.

Stöd till våldsutsatta kvinnor

Förvaltningen anser att det under denna rubrik bör finnas något om normaliseringsprocessen, det vill säga hur kvinnan anpassar sig till det begränsade livsutrymmet och hur den processen påverkar dem. Normaliseringsprocessen har stor betydelse för förståelsen av kvinnans situation, för det bemötande och det stöd som kvinnorna behöver och som socialtjänsten har i uppdrag att ge. I de efterföljande styckena om funktionshindrade kvinnor, drogmissbrukande kvinnor, om flickor/unga kvinnor och pojkar, om barnen och om männen, så finns i texten beskrivningar och exempel om hur problemen uppträder, vilka svårigheter som finns osv. Men detta saknas helt i avsnittet om stödet till kvinnorna.

Förvaltningen menar vidare att det också bör framgå att stadsdelsnämnden/socialtjänsten också ska ge stöd till kvinnor utan barn och kvinnor som också kan vara självförsörjande och som har/inte har barn. Av erfarenhet vet vi att kvinnor utan barn inte får stöd från socialtjänsten idag, utom möjligtvis unga kvinnor som utsätts för s.k. hedersrelaterat våld. Det borde därför vara viktigt att i en programtext ta upp även de ensamstående kvinnornas situation.

Förvaltningen menar också att det saknas ett stycke om våldsutsatta kvinnor, som t ex har kommit till Sverige på grund av anknytning till någon man. Dessa kvinnor har sämre rättssäkerhet än andra kvinnor, då de vid skilsmässa riskerar att utvisas om de ännu inte har fått permanent uppehållstillstånd. Rättsosäkerheten för kvinnor och barn med annan nationalitet än svensk finns även på andra områden. Detta bör belysas.

I första punkten står att stadsdelsnämnderna ansvarar för att utveckla rutiner för handläggning av våldsutsatta kvinnor och deras barn och att rutinerna ska även fortsättningsvis beskrivas i lokala handlingsplaner.

Som förvaltningen framfört under *Allmänna synpunkter* ovan så är det otydligt vad en handlingsplan egentligen är och om det verkligen är rutiner i handläggningen som ska finnas där.

Punkt två bör delas upp i två punkter. Dels handlar punkten om att *all* personal ska vara utbildad i kvinnofridsfrågor utifrån den verksamhet man arbetar inom, dels handlar punkten om att personal utanför socialtjänsten ska känna till anmälningrutinerna – d v s anmälningsskyldigheten till skydd för barn. Visserligen kan frågorna hänga ihop, men de är båda så viktiga att de bör stå var för sig.

Precis som anges i texten om våldsutövande män (s.13), så bör det även i detta stycke framgå att personal som har i uppdrag att ge stöd och behandling till våldsutsatta kvinnor ska ha ”adekvat utbildning och kunskap”. Det är på inget sätt självklart att berörd personal har denna kunskap oavsett inom vilken del av den funktionsindelade verksamheten de arbetar. Genom den erfarenhet som förvaltningens specialiserade enhet – Rinkeby Kvinnofridsteam – har fått, så kan kunskapen om hur arbetet med att stödja och hjälpa kvinnor dessutom utvecklas mycket. En viktig förbättring i Rinkeby stadsdelsförvaltning, är t.ex. att färre kvinnor återvänder till sina våldsutövande män om det får rätt stöd och framför allt att de får ett långsiktigt stöd.

Förvaltningen menar också, att det bör framgå att grunderna för en kvalitetsmässig god handläggning är att den *genomgående* ska präglas av ett säkerhetstänkande och att en säkerhetsbedömning av kvinnans och barnens situation är viktig för vilket stöd som bör ges i det enskilda fallet. Det är inte tillräckligt att säga att en säkerhetsbedömning alltid ska göras ”inför en placering av våldsutsatta kvinnor och deras barn i jourlägenhet eller annat boende”. En säkerhetsbedömning är därtill särskilt viktig när en kvinna (och kanske barn) väljer att lämna ett skyddat boende och kanske flyttar hem till mannen.

I första stycket under punkt-satserna står att: ”När en våldsutsatt kvinna har barn *är det vanligt* att även barnens situation behöver utredas. Om barnet bevitnat våld och/eller själva utsatts för våld ska detta utredas och dokumenteras”. Huruvida ett barn bevitnat/upplevt våld eller själv blivit utsatt för våld är just det en utredning ska ta reda på. Förvaltningen anser därför att det *alltid* ska innebära att en barnavårdsutredning inleds.

Det som i samma stycke handlar om hur säkerheten ska garanteras i dokumenthanteringen lämpar sig bättre i gemensamma riktlinjer för staden. Däremot bör program-

met peka på att säkerhetsrisker finns i mottagande, handläggning och dokumentation i dessa ärenden.

I andra stycket under punkt-satserna står att vissa saker särskilt bör uppmärksammas i stadsdelsnämndernas handlingsplaner. Vissa av de nämnda områdena kan lämpa sig i en handlingsplan, andra passar bättre i riktlinjer, som förvaltningen varit inne på tidigare i detta tjänsteutlåtande.

I samma stycke anges t.ex. att psykiskt våld särskilt bör uppmärksammas. Förvaltningen menar att handlingsplanen bör följa de begrepp för våld som "Nationellt Råd för Kvinnofrid" tar upp och som programmet omnämner på sid. 4, det vill säga fysiska övergrepp, psykiska övergrepp, ekonomiska övergrepp och sexuellt utnyttjande. Det är olyckligt att programmet uppmanar till att frånga dessa begrepp. Begreppen är dessutom viktiga när handläggaren ska kartlägga vilket/vilka uttryck våldet mot kvinnan tar sig. Erfarenheterna från Rinkeby Kvinnofridsteam visar att kartläggningen är en viktig del av utredningen och den bedömning, som sedan ligger till grund för vilken typ av insats/insatser kvinnan är i behov av.

Det är förvaltningens uppfattning att texten under *Stöd till våldsutsatta kvinnor* behöver bearbetas mer och ta upp områden som är gemensamma för *alla* våldsutsatta kvinnor. Det är viktigt att särskilt omnämna funktionshindrade kvinnors och missbrukande kvinnors speciella situation och svårigheter, men förvaltningen menar att det ändå är mer som är gemensamt än specifikt.

Stöd och hjälp till funktionshindrade kvinnor och till missbrukande kvinnor

Det är bra att det anges att det ska finnas rutiner för hur personal som uppmärksammar våld mot en funktionshindrad, ska föra sina misstankar vidare till ansvariga chefer.

Förvaltningen ställer sig dock frågande till den punkt som anger att stadsdelsförvaltningen ska kunna erbjuda våldsutsatta funktionshindrade kvinnor skyddat boende med utbildad personal där boendet är anpassat till funktionshindrade kvinnors behov. Det är viktigt att resursen finns i staden, men det är inte rimligt att kräva att varje stadsdel ska ha resurser av så omfattande karaktär. Uppdraget att bygga upp sådana resurser bör istället ligga på staden precis som anges i samma punkt för missbrukande kvinnor.

Stöd och hjälp till flickor/unga kvinnor och pojkar som är/har blivit utsatta för hedersrelaterat våld

Det är bra att programmet här ger en bakgrund till problemet. Däremot vänder sig förvaltningen emot det som anges om att hedersrelaterat våld kan drabba pojkar som inte vill gifta sig med någon som föräldrarna/släkten har valt. Detta har inte med hedersbegreppet att göra. Våld i "hederns namn" drabbar bara pojkar om det är kopplat till en kvinnlig släktings beteende, t.ex. om en bror skyddar en syster från tvångsgifte eller liknande. Hedersbegreppet är alltså kopplat till förväntade beteenden hos flickor och kvinnor.

Stöd och hjälp till barn i våldsutsatta familjer

Förvaltningen vänder sig emot rubriken. Det är inte familjerna som är våldsutsatta – det är kvinnorna/mödrarna.

Texten i stycket bör utvecklas ytterligare. Att barnen "känner till våldet" kan leda till föreställningar om att vissa barn är "betraktare". Barnen i dessa familjer *upplever* alltid våldet känslomässigt, även om de själva inte utsätts för fysiskt våld. Något som dessutom bör belysas är att det inte sällan är barnets pappa eller *känslomässiga* pappa som utövar våldet och vilken betydelse det kan få för barnet.

Förvaltningen undrar också varför programmet inte uppmuntrar till att utveckla stödet till dessa barn? I avsnittet om stöd och hjälp till mannen, så uttrycks ansvaret för stadsdelarna mycket tydligt.

Stadens arbete med våldsutövande män

Utifrån det säkerhetstänkande som staden delvis lyft upp i programmet, så menar förvaltningen att det saknas ett mycket relevant och viktigt påpekande i detta avsnitt.

I de stadsdelar som erbjuder stöd och behandling för män allmänt och ibland specifikt för män som använder våld, så är det viktigt att *säkerheten* för kvinnorna och barnen står i fokus. Män som erbjuds någon form av stöd och hjälp för att upphöra med sitt våld, ska samtidigt godkänna att en *partnerkontakt* ska erbjudas kvinnan. Om mannens stödperson/behandlare inte kan ha kontakt med kvinnan eller med personal som ger stöd till kvinnan, så finns en risk för att våldet mot kvinnan fortgår eller förvärras. Kvinnan ska åtminstone informeras om att mannen får hjälp, av vem och vem hon kan kontakta vid behov av stöd.

För denna form av säkerhetstänkande finns stöd i forskning både i Norge, Kanada och andra länder.

I den kartläggning - "Mäns våldsutövande – barns upplevelser" – som genomfördes våren 2006 på regeringens uppdrag, framgår att endast 11 av 36 verksamheter för våldsutövande män i Sverige har en säkerhetsinriktad kvinno-/brottsofferkontakt – en s.k. partnerkontakt. Vidare framgår att knappt hälften av verksamheterna som deltagit i kartläggningen uppger att det någon gång har hänt att deras verksamhet anmält misstankar om att ett barn far illa till socialtjänsten. Mot denna bakgrund menar förvaltningen att vikten av partnerkontakt förtjänar att särskilt nämnas i programmet.

I samma avsnitt finns ett stycke om familjerättens arbete. Här hänvisar programmet i texten endast till det reviderade handlingsprogrammet för FN:s barnkonvention. Även om handlingsprogrammet är ett viktigt dokument som utgångspunkt för allt arbete med barn, så menar förvaltningen att stycket bör kompletteras.

Just på familjerättens område har det pågått/pågår det ett mycket intensivt arbete för att belysa vikten av ett medvetet förhållningssätt i arbetet när det gäller faders våld. Det som avses är riskbedömningar visavi barnen när familjerätten ska utreda om vårdnad, boende och umgänge. En lagändring i Föräldrabalken (FB) kommer att genomföras från den 1 november 2006, som förtydligar familjerättens skyldighet, att i bedömning av vad som är bäst för barnet särskilt fästa avseende vid risken för att barnet *eller någon annan i familjen* utsätts för övergrepp och att hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Denna nya skrivning i FB har tillkommit mot bakgrund av de konsekvenser som beslut om gemensam vårdnad har fått för många barn i dessa familjer.

Det finns inget i bilaga 1 om denna kommande lagändring eller bakgrunden till det. Stycket bör också kompletteras med en hänvisning till Socialstyrelsens skrift från 2003 om "Vårdnad, boende och umgänge" som särskilt tar upp metodfrågor i fall där det finns misstanke om att pappa använt/använder våld mot barnens mamma.

Intern samverkan i staden

Förvaltningen vill här gärna understryka vikten av att de lokala brottsförebyggande råden *ska* behandla rutiner för samverkan i kvinnofridsfrågor. Vidare bör kopplingen mellan programmet för kvinnofrid, folkhälsoprogrammet och det brottsförebyggande programmet framgå tydligare än i nuvarande skrivning.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen utan eget ställningstagande rörande remissen.

Reservation anfördes av ordföranden Monika Lindh m.fl. (s), vice ordföranden Billy Östh m.fl. (m), ledamoten Maria Hannäs (v), ledamoten Birgitta von Nandelstadh (mp), ledamoten Anna Eklund m.fl. (fp) och ledamoten Sara Leion (kd), *bilaga 1*.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 2 augusti 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen delar utredningens principiella slutsatser, resonemang och stödjer förslaget. Förvaltningen anser att det är viktigt att en handlingsplan tas fram. Inte minst som ett stöd för de stadsdelsförvaltningar som behöver komma igång med egna handlingsplaner.

Förvaltningen arbetar mycket aktivt med den här frågan. Arbetet med revideringen av Skarpnäcks handlingsplan från 2004-09-06 pågår just nu och väntas vara avslutad i oktober 2006.

Stadsdelsnämnderna kommer att ställas inför högre krav och det är viktigt att detta uppmärksammas. Utredningen föreslår bl.a. skyddat boende med adekvat utbildad personal som arbetar med:

- funktionshindrade kvinnor
- hedersrelaterat våld
- missbrukande kvinnor

Förvaltningen menar att hur finansieringen av dessa verksamheter kommer att lösas är av mycket stor betydelse, något som inte har framkommit i programmet. De förslag programmet lägger fram kräver resurstillskott. Löses inte finansieringsfrågan finns den uppenbara risken att det blir svårt att ordna det skydd dessa kvinnor behöver.

En lösning på detta kan vara att kommunerna går samman länsvis eller i andra grupperingar för att lösa situationen med skyddat boende.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Skärholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att som sitt yttrande till kommunstyrelsen överlämna detta tjänsteutlåtande.

Särskilt uttalande gjordes av (m), (fp) samt (kd) genom vice ordföranden Jan Jönsson (fp), *bilaga 1*.

Skärholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 21 augusti 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholms stads handlingsprogram för kvinnofrid beskriver utgångspunkterna för arbetet med mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Programmet handlar i huvudsak om hur stadsdelsnämnderna och socialtjänstnämnden ska ge stöd och hjälp till utsatta kvinnor och deras barn. Även behovet av stöd och behandling av de våldsutövande männen lyfts fram liksom vikten av förebyggande insatser och intern/extern samverkan.

Förvaltningen har gått igenom förslaget till stadens övergripande program för handläggning av kvinnofridsfrågor med särskilt fokus på socialtjänstens ansvar. Vi har jämfört med Skärholmens lokala handlingsplaner och kommer att komplettera och förtydliga dessa utifrån stadens program i vissa delar, som till exempel: Ny lagstiftning om ökat stöd till barn som lever i våldsutsatta hem, stöd och behandling av våldsutövande män, skydd och stöd för medarbetare som har utsatts för kvinnofridsbrott. Ett avsnitt som finns i Skärholmens lokala handlingsplan, men som saknas i stadens program, rör HBT-personer (homo-, bi- och transsexuella). Där beskrivs bemötande och vad man särskilt bör tänka på då man möter dessa personer i sitt arbete.

Vi är positiva till förslaget till "Stockholms stads program för kvinnofrid" och uppfattar att programmet ger goda förutsättningar för ett likvärdigt arbete med kvinnofridsfrågor i hela staden. Vi tycker också att det övergripande programmet ger tyngd och eftertryck åt arbetet med dessa frågor och kommer att vara ett bra underlag för de lokala handlingsplanerna. Handläggningsrutiner, praktiska råd, konkreta åtgärder och insatser finns i den lokala handlingsplanen och är ett grundläggande arbetsinstrument för personal i stadsdelens olika verksamheter.

Spånga–Tensta stadsdelsnämnd

Spånga–Tensta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att överlämna förvaltningens tjänsteskrivelse som sitt yttrande till kommunstyrelsen.

Reservation anfördes av (fp), (m) och (kd), *bilaga 1*.

Spånga–Tensta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 5 september 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att ett övergripande handlingsprogram för stadens kvinnofridsarbete är värdefullt som stöd för det lokala kvinnofridsarbetet och för att underlätta att likvärdiga stödinsatser ges över staden. För att ett handlingsprogram ska fungera som styrdokument är det viktigt att det är balans mellan övergripande viljeinriktning och konkreta uppdrag. Det senare kan också handla om att fördela ansvar mellan stadens förvaltningar. Förvaltningens uppfattning är att förslaget till handlingsprogram är väl avvägt i detta avseende.

Förvaltningen deltar tillsammans med övriga järvastadsdelar i ett projekt, Kvinno-

frid Järva, finansierat av kompetensfonden. Förvaltningen kan konstatera att det föreslagna handlingsprogrammet stödjer det arbete som bedrivs inom ramen för detta och inom den egna stadsdelens kvinnofridsarbete och tillstyrker därför den av socialtjänstnämnden föreslagna revideringen av Stockholms stads program för kvinnofrid.

Vantörs stadsdelsnämnd

Vantörs stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att som sitt svar på remissen "Stockholms stads program för kvinnofrid" överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande till stadsledningskontoret.

Vantörs stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 31 augusti 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Vantörs stadsdelförvaltning är positiv till Stockholms stads program för kvinnofrid med syftet att skapa förutsättningar för ett likvärdigt arbete med kvinnofridsfrågor i stadens nämnder och bolag. Att programmet understryker vikten av att beakta aktuell internationell forskning och utveckling av metoder är viktigt eftersom evidensbaserade metoder i arbetet med våld i nära relationer fortfarande är sällsynta. Vantör är med i en projektansökan till EU som handlar om arbetet mot kvinnovåld.

Generellt kan sägas att programmet i vissa delar är väl detaljerat. Det tar upp frågor som stadsdelsnämnderna har egen kompetens att hantera och vilka snarare hör hemma i de lokala handlingsplanerna.

Förvaltningen har en egen handlingsplan och bedriver egen verksamhet för våld i nära relationer, t.ex. missbrukande kvinnor, skyddat boende för kvinnor och barn, samtal och stöd till barn och kvinnor. Däremot har arbetet på senare tid blivit mer systematiserat med stadens handlingsprogram enligt vilket varje stadsdelsförvaltning ska ha en handlingsplan.

Idag saknas det mätinstrument och uppgifter om aktuella insatser i Stockholm. Staden bör regelbundet göra en stadsövergripande kartläggning för att kunna utröna att de insatser som görs verkligen ger effekt. Staden bör även ansvara för stadsövergripande forskning.

I handlingsprogrammet redogörs bland annat för problemets omfattning. Förvaltningen saknar härvidlag den samhällseliga aspekten. Våld i nära relationer är komplext och bör kopplas samman med de attityder som råder i samhället. Detta bör vara ett ständigt pågående opinions- och påverkansarbete.

I anslutning till det hedersrelaterade våldet får man inte glömma att pojkar från patriarkaliska kulturer ofta tilldelas rollen att bevaka sina syskon. Det innebär att många pojkar är offer likväl som flickorna. Här bör staden verka för att utveckla arbetsmetoder kring hedersrelaterat våld.

Samverkan är viktig såväl internt som externt. Ett exempel är den mellan förskolan, skolan och socialtjänsten. Stadsdelsnämndernas ungdomsmottagningar spelar också en viktig roll. De kan arbeta med tidiga insatser eftersom de möter alla årskurs 8, de har goda möjligheter att arbeta med attitydfrågor och de kan erbjuda enskilda samtal.

Älvsjö stadsdelsnämnd

Älvsjö stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att överlämna tjänsteutlåtandet som svar på remissen.

Älvsjö stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 12 september 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen stöder förslaget till Stockholms stads program för kvinnofrid. Programmet är ambitiöst och det är positivt att man betonar att alla nämnder och förvaltningar i staden har ett ansvar för genomförandet. Det är viktigt att socialtjänstförvaltningens enhet Preventionscentrum finns som stöd till stadsdelsförvaltningarna vid genomförandet av programmet, särskilt vad gäller kunskaps- och kompetensutveckling. Förvaltningen förutsätter också att socialtjänstnämnden och utbildningsnämnden i tillämpliga delar anpassar riktlinjer och styrdokument efter programmet.

Förvaltningen menar i likhet med förslaget att skolorna har ett särskilt viktigt ansvar både vad gäller det förebyggande arbetet med sexuella trakasserier och annat sexuellt våld som utövas i skolan mellan elever. Skolorna har också en nyckelroll vad gäller att upptäcka och hjälpa barn och ungdomar som lever i hem där mamman utsätts för psykiskt, fysiskt och/eller sexuellt våld. Barn- och ungdomsområdena och socialtjänsten inom stadsdelsförvaltningen arbetar i linje med förslaget, men det finns behov av kontinuerliga utbildningsinsatser för att personal inom verksamheterna ska få mer kunskap om kvinnofridsfrågor och anmälnings- och handläggningsrutiner.

Programmet för kvinnofrid syftar till att skapa förutsättningar för ett likvärdigt arbete med kvinnofridsfrågor. Programmet anger också att kvinnor och deras barn som har utsatts för våld ska erbjudas placering/skyddat boende och stödinsatser. Förvaltningen vill framhålla att detta är en fråga om ekonomiska resurser och hänsyn till detta bör tas vid resursfördelningen till nämnderna.

För att kunna få en överblick av vilken omfattning mäns våld mot kvinnor har i Stockholm samt kunna beräkna samhällets kostnader för detta, skulle det vara värdefullt om Preventionscentrum gjorde en kartläggning av omfattningen. Preventionscentrum bör dessutom få ett ansvar för uppföljning av insatser som ges till kvinnor som har utsatts för våld.

Östermalms stadsdelsnämnd

Östermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 september 2006 att överlämna förvaltningens förslag till beslut utan eget ställningstagande.

Reservation anfördes av ordföranden Rolf Lindell m.fl. (s), ledamöterna Aila Erkkilä (v) och Ann-Sofi Matthiesen (mp), *bilaga 1*.

Östermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 28 augusti 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Ansvar för det förebyggande arbetet och den lagstiftade myndighetsutövningen föreslås fördelas på stadens olika nämnder. Eventuellt kan ytterligare utbildningsinsatser gällande ovan redovisade frågor komma att behövas för förvaltningens personal. Om detta blir aktuellt kan sannolikt dessa utbildningsinsatser genomföras genom stadens egen personal, som har speciell kompetens i kvinnofridsfrågor. Nedan följer en beskrivning av de konsekvenser som Stockholms Stads reviderade handlingsprogram kan komma att innebära för förvaltningens verksamheter.

Stadens ansvar för stöd och hjälp vid kvinnofridsbrott och det våld som förekommer mot barn och ungdomar vid dessa brott gäller alla kommunala verksamheter: Förskolan och skolan exemplifieras i att få en viktig funktion för att uppmärksamma, stödja och hjälpa våldsutsatta barn och ungdomar. Detta innebär exempelvis att stadsdelsnämnden har ett ansvar för att förskolorna och skolorna har utarbetade rutiner för fullgörande av anmälningsskyldigheten till socialtjänsten vid misstanke om att barn eller ungdomar far illa och för att uppmärksamma flickor och pojkar som kan vara utsatta för hedersrelaterat våld, tvångsäktenskap, bortgifte eller könsstympning. Vid en ev. lagändring 2006–11-15 enligt ovan kommer sannolikt utbildningsinsatser kring lagstiftningen och hur den kommer att påverka både förskolan/skolans och socialtjänstens arbete med målgruppen att behövas för förvaltningens personal. Förvaltningen har under våren intensifierat arbetet kring frågan om anmälningsskyldighet för förskola och skola.

Staden som arbetsgivare: Det personalpolitiska och fackliga samarbetet ska verka för att det finns kunskap och metoder på arbetsplatserna för att stödja och skydda anställda som har utsatts för kvinnofridsbrott och våld i sina nära relationer. Om en anställd t.ex. arbetar som personlig assistent åt en anhörig och den anhörige utsätter den anställda för våld, har staden även ett ansvar för sin personal ur arbetsmiljösynpunkt.

Stadens insatser vid besöksförbud, grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning: Socialtjänsten kan i aktuella fall informera om möjligheten att ansöka om besöksförbud och hur det går till, något som kan bli eller redan är aktuellt för samtliga socialtjänstens enheter. *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning* är sedan 1998 brott i lagens mening (brottsbalken kap 4), vilka ska polisanmälas. *Grov fridskränkning* kan exempelvis vara misshandel, ofredande, hemfridsbrott eller sexuellt tvång. *Grov kvinnofridskränkning* avser brott som har "begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden" (lag 1999:845).

Lagen är även tillämplig när det gäller brott mot barn, syskon eller annan familjemedlem, vid hedersrelaterade brott, brott mot föräldrar eller brott i samkönade relationer. Socialtjänsten har fått utökade möjligheter att lämna uppgifter, utan hinder av sekretess, till polis och åklagare gällande misstanke om vissa brott, t.ex. grov misshandel, utifrån ändringar i sekretesslagen som träder i kraft 2006-10-01. Att polisanmäla har sedan tidigare varit möjligt för förskolan/skolan vars sekretess inte är lika sträng som socialtjänstens.

Stöd till våldsutsatta kvinnor: Förvaltningens rutiner för handläggning av våldsutsatta kvinnor och deras barn kan vidareutvecklas. Rutinerna beskrivs i det lokala handlingsprogram som reviderats och kommer att presenteras i höst. Förvaltningens resurs-

grupp för kvinnofridsfrågor – våld i nära relationer fungerar som ett stöd och en informationskanal till anställda inom hela förvaltningen gällande dessa frågor. I september i år erbjuds förvaltningens personal inom förskolan, grundskolan och socialtjänsten en utbildning som fokuserar de barn som lever med mäns våld mot kvinnor eller varit våldsutsatta. Utbildningen genomförs av förvaltningen tillsammans med Preventionscentrum Stockholm (Prescens).

Stöd och hjälp till kvinnor med funktionsnedsättning, till drogmissbrukande kvinnor, till ungdomar i patriarkala familjer och till barn i våldsutsatta familjer: Detta arbete är och blir i första hand aktuellt för socialtjänstens enheter. Det är eller kan även bli aktuellt för förskolan och skolan, som möter flertalet barn och ungdomar, vad gäller de som lever i patriarkala familjer, där hedersrelaterat våld förekommer. Frågor kring detta tas upp i förvaltningens Resursgrupp för kvinnofrid – våld i nära relationer.

Stadens arbete med våldsutövande män: 90 procent av alla former av misshandel utövas av män, även om våld förekommer i samkönade relationer och av en kvinna mot en man. Utifrån lagstiftningen (socialtjänstlagen och polislagen) om våld mot kvinnor återkommer behovet av samverkan mellan olika myndigheter. Socialtjänsten och polisen är skyldiga att samverka. Förvaltningen samverkar redan med polisen, exempelvis genom den nya verksamheten Barncentrum. Där samlas alla resurser (socialtjänst, polis, åklagare och landsting) kring ett barn som bevittnat våld eller är våldsutsatt, för samråd, förhör eller läkarundersökning av barnet. Arbetet med våldsutövande män är och blir i första hand aktuellt för socialtjänstens enheter, bl.a. genom att erbjuda män som utövar våld behandling.

Förvaltningen har valt att vidga fokus till våld i nära relationer, då män kan bruka våld mot män och kvinnor mot kvinnor i samkönade relationer. Alla frågor tas upp i Resursgruppen för kvinnofrid – våld i nära relationer.

Det finns ekonomiska argument för att arbeta med ökade insatser för kvinnofrid; socialtjänsten har kostnader för placeringar i skyddat boende, i tillfälliga lägenheter samt för ekonomiskt bistånd och omhändertagande av barn/ungdomar. Vid tidig upptäckt av våldsutsatta kvinnor, barn och ungdomar antas dessa kostnader minska.

En begynnande diskussion har inletts om möjligheten att starta ett samarbete med stadsdelarna i innerstaden, för att skapa en gemensam verksamhet som riktar sig till våldsutsatta kvinnor och deras barn, i syfte att tillvarata och utveckla dessa stadsdelars befintliga resurser och kompetens gällande målgruppen på ett så effektivt sätt som möjligt.

Barnombudsmannen

Barnombudsmannens yttrande daterat den 18 september 2006 har följande lydelse.

Inledning

Barnombudsmannen ställer sig i stort positiv till förslaget om reviderat program för kvinnofrid i Stockholms stad. Med de ändringar som föreslås anser vi att det är ett välgenomtänkt och i många delar ambitiöst program. Vi har emellertid vissa mindre förslag till förändringar och tillägg för att ytterligare belysa barns rättigheter och barnperspektivet. Barnombudsmannen anser att det alltid är nödvändigt att genomgående

tydliggöra barnets egna rättigheter eftersom det annars finns en risk att barnets rättigheter blir liktydiga med föräldrarnas, och i dessa fall ofta liktydiga med moderns.

Syfte

Problemets omfattning

Under rubriken problemets omfattning föreslås ett nytt stycke med innebörden bland annat att Stockholm ska vara en trygg plats för kvinnor. Barnombudsmannen föreslår att även ordet flickor ska läggas till i stycket. Det är en viktig markering att staden måste vara trygg utifrån ett kvinnofridsperspektiv även för flickor (barn). Rädsla och otrygghet hos kvinnor skapas och grundläggs ofta redan när kvinnan är barn.

Under rubriken tas flera olika exempel upp på mäns våld mot kvinnor. Givetvis har vi förståelse för att inte detta kan vara en uttömmande uppräkningslista och att det inte heller är syftet. Barnombudsmannen anser emellertid att barn som lever i familjer där pappa slår mamma borde uppmärksammas. Det är ett mycket stort problem för oerhört många barn och det är en klar konsekvens av mäns våld mot kvinnor.

Definitioner och begrepp

Under rubriken definitioner och begrepp föreslås ett nytt stycke med innebörd att Stockholms program för kvinnofrid tar sin utgångspunkt i FN:s definition av våld mot kvinnor. Barnombudsmannen anser att även FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) borde vara en utgångspunkt för programmet. Detta eftersom många av de problem som lyfts och åtgärder som föreslås rör barn. Som exempel nämns barn och ungdomar i patriarkala familjer. Givetvis omfattas flickor både av FN:s konventioner om våld mot kvinnor och av barnkonventionen. Det är viktigt att betona att barnkonventionen innehåller rättigheter som inte finns i andra konventioner.

Vidare nämns i programmet att när åtgärder rör barn ska det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. Barnombudsmannen anser att det är viktigt att denna grundläggande rättighet som finns i artikel 3 i barnkonventionen genomsyrar alla program av den här karaktären. Det är emellertid inte tillräckligt att konstatera det utan att konkretisera innehållet i principen genom att koppla den till konkreta rättigheter, såsom rätten att skyddas mot våld och övergrepp (barnkonventionen artikel 19).

Samordning med andra styrdokument

I en bilaga till programmet framgår att det finns ett program liknande det förevarande angående barns rättigheter. Det bör tydliggöras redan under den föreslagna nya rubriken om samordning med andra styrdokument. Det är enligt vår mening nödvändigt eftersom det inte är möjligt att helt skilja frågor om våld mot kvinnor från frågor om våld mot barn. Barn som lever i familjer där det förekommer våld har rättigheter enligt barnkonventionen och för att ge en helhetsbild av barnets alla rättigheter krävs att det förevarande programmet samordnas med Stockholms stads handlingsprogram kring FN:s konvention om barnets rättigheter "En god stad för barnet" (KF 2004-09-20).

Kvinnofridsfrågan i Stockholms stad

I punktlistan under rubriken sägs bland annat att stadsdelsnämnderna ska uppmärksamma flickor och pojkar som kan vara utsatta för begränsningar i sin livsföring. Barnombudsmannen är tveksam till begreppet eftersom det kan ha en mycket bred innebörd, och kan leda till missuppfattningar. Det kan behövas exempel för att tydliggöra vilken typ av begränsningar som kan åsyftas.

Insatser i skolan

Under rubriken insatser i skolan sägs att skolan har en nyckelroll i att hjälpa barn

och ungdomar som lever i hem där mamman utsätts för våld. Givetvis har skolan en viktig roll men framförallt i att ge stöd till barn och unga. Information och diskussioner är också viktiga roller som skolan ska ha. Däremot är det i första hand socialtjänsten som har en skyldighet att rent faktiskt hjälpa de här barnen, genom exempelvis skyddat boende. Vi möter ofta diskussioner om vem som har ansvaret för att agera i en viss situation och risken finns då att alla lägger över ansvaret på en annan aktör. Därför att det viktigt att lyfta fram socialtjänsten som den instans som framförallt ska hjälpa barnen. Skolan ska indirekt hjälpa barnen genom olika stöttande funktioner såsom information och samtal.

Barnombuds mannen anser att det är bra att elevhälsans roll i det förebyggande arbetet lyfts fram och tydliggörs i detta program. Däremot ser vi svårigheter i att alla barn inte har tillgång till elevhälsans alla professioner (läkare, sköterska, psykolog och kurator). Det är givetvis också orimligt att de skolor som till exempel bara har en skol-sköterska ska kunna hinna arbeta även med elevernas attityder i fråga om könsrelaterat våld. Det blir en utmaning för staden att se till att det här fungerar på alla skolor. Det är en förutsättning för att komma åt könsrelaterat våld och kränkningar på ett tidigt stadium.

Alla nämnder och bolagsstyrelser

Barnombuds mannen anser att det bör framgå att arbete med flickors kunskap om mäns våld mot kvinnor är nödvändigt. I den föreslagna nya inledningen under rubriken nämns olika åtgärder riktade till män, kvinnor och pojkar. Flickor måste få information om bakgrunden till könsrelaterat våld och hur flickor själva kan vara en del i det förebyggande arbetet.

Stadens insatser vid besöksförbud, grov fridskränkning och kvinnofridskränkning

Besöksförbud

Flera undersökningar har visat att överträdelser av besöksförbud är relativt vanligt förekommande. Detta är ett problem som givetvis framförallt ligger inom polisens ansvarsområde. Barnombuds mannen anser emellertid att det är viktigt att även stadsdelsnämnderna har handlingsplaner för att ge stöd och hjälp till kvinnor och barn som ska skyddas av besöksförbud men som ändå upplever kränkningar och till och med våld när dessa överträds. Att effektivisera besöksförbuden kräver samarbete mellan stadsdelarna och polisen.

Barnombuds mannen saknar skrivningar om hur stadsdelsnämnderna ska stötta barn och unga och deras familjer när ett besöksförbud är utfärdat vad gäller faderns kontakt med modern men barnen ska ha umgänge med fadern. Här krävs givetvis handlingsplaner för att motverka att umgänget blir en faktor som kan leda till ytterligare våld och i förlängningen skuld känslor hos barnen som en konsekvens. Barnen ska inte behöva ta ansvar för att ett av domstol fastställt umgänge kommer till stånd på ett tryggt och säkert sätt.

Stöd till våldsutsatta kvinnor

Barnombuds mannen anser att det är mycket positivt att barnets rätt till skolgång vid placering i jourlägenhet uppmärksammas.

Barnombuds mannen anser att det bör framgå av handlingsplanen att barnets egna behov bör belysas särskilt när en handlingsplan görs. Det är därför positivt att det framgår att barnet ska få egen akt. Där kan barnets egna behov uppmärksammas och också vad barnet specifikt har upplevt.

Rätten till bistånd

Barnets behov måste givetvis beaktas vid bedömning av rätten till bistånd.

Stöd och hjälp till funktionshindrade kvinnor

Barnombudsmannen vill i det här sammanhanget uppmärksamma att det finns barn som lever tillsammans med en funktionshindrad moder. Om modern utsätts för våld måste barnets situation uppmärksammas på samma sätt som andra barn som lever i familjer där det förekommer våld. Dessa barn situation nämns inte alls i programmet.

Inte heller barn med funktionshinder som upplever våld i hemmet uppmärksammas. Dessa barn är många gånger än mer beroende av sina föräldrar för att det dagliga livet ska fungera än vad barn utan funktionshinder är.

Stöd och hjälp till drogmissbrukande kvinnor

Barn till drogmissbrukande kvinnor som utsätts för våld lyfts inte fram specifikt under rubriken. Givetvis är dessa barn många gånger kanske placerade utanför hemmet men vid exempelvis umgänge kan problem uppstå. Dessutom är den här gruppen av barn en av samhällets mest utsatta.

Stöd och hjälp till flickor/unga kvinnor och pojkar som är/har blivit utsatta för hedersrelaterat våld

Barnombudsmannen vill i det här sammanhanget betona vikten av att i första hand se dessa flickor som barn. Utgångspunkten i arbetet med att skydda flickor och pojkar som är utsatta för hedersrelaterat våld måste vara de rättigheter som barnkonventionen ger. Anmälningsskyldigheten gäller givetvis också här vilket all personal i berörda verksamheter måste vara införstådda med. Dessutom måste man eventuellt ha särskilda rutiner för att hantera anmälningar om hedersrelaterat våld då det många gånger kan finnas fara för barnets liv.

Polis och åklagare nämns inte under rubriken om stöd och hjälp till barn som utsätts för hedersrelaterat våld, vilket är anmärkningsvärt. Givetvis måste samarbetet vara väl utvecklat med rättsväsendet för att kunna beivra den typen av brott. Information till dessa flickor är en förutsättning för att hjälp och stöd ska kunna ges.

Stöd och hjälp till barn i våldsutsatta familjer

Barnombudsmannen har under året fått indikationer på att barnaga kan förekomma i större utsträckning än vi tror i vårt land trots det förbud mot aga som infördes 1979. Vi har föreslagit en rad åtgärder bland annat att man bör starta ett Operation Barnfrid liknande Operation Kvinnofrid. En viktig insats som Barnombudsmannen vill lyfta fram är stöd och information till föräldrar om agaförbudet men också om metoder för att möta sina barn utan att använda sig av fysisk bestraffning. Vi anser att stadsdelarna måste ha ett stort ansvar för att ta fram sådan information som alla kan ta till sig. Det är viktigt att informationen är tillgänglig för alla föräldrar och barn. Barn ska kunna få kunskap om rätten att slippa utsättas för våld och övergrepp i hemmet, innefattande aga.

När en våldsutsatt kvinna har barn är barnets behov lätta att glömma och de blir ibland en lägre prioriterad fråga. Barnombudsmannen anser att barnens situation lyfts fram på ett bra sätt på flera ställen i programmet. Vi saknar dock här en diskussion om information till våldsutsatta kvinnor i fråga om vårdnad, boende och umgänge. Många kvinnor kanske inte lämnar en relation med en våldsam man för att hon inte vet vad som kommer att hända med barnet. Barnombudsmannen ser ofta exempel på det. Barnens behov av till exempel umgänge måste också klarläggas och vikt läggas vid barnets egna åsikter.

Barnombudsmannen välkomnar att det i programmet betonas att kunskap om att samtala med barn är nödvändigt i arbetet med barn som lever i familjer där det förekommer våld. Det som saknas under rubriken är vikten av att barnet får komma till tals och vikten av att det sker i alla fall där det är lämpligt. Regeln finns visserligen både i föräldrabalken och i socialtjänstlagen men kan aldrig bli nog tydlig.

I familjer där fadern har utsatt modern för våld måste mödrarna få information om att barnet i nästan alla fall har bevittnat våldet eller befunnit sig i dess närhet. Det bör ligga på stadsdelarna att informera mödrarna om vilka konsekvenserna kan bli för barnet och framförallt vilket stöd och vilken hjälp som finns att tillgå. Om föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet kan den ena föräldern motsätta sig att barnet går till barnpsykiatri för behandling. Det måste då finnas någon typ av handlingsplan från stadsdelarna sida om hur barnet ska kunna ges stöd och hjälp. Idag pågår ett lagstiftningsarbete för att lösa problem som kan uppstå i samband med bestämmanderätten vid gemensam vårdnad.

Stadens arbete med våldsutövande män

Barnombudsmannen ser positivt på att frågor om vårdnad lyfts fram under rubriken och att en hänvisning görs till de handlingsprogram som rör barns rättigheter. Vi saknar emellertid en skrivning om boende och umgänge som givetvis är minst lika viktiga som frågor om vårdnad. Var barnet ska bo och hur umgänget ska fungera mellan barnet och en förälder får stor betydelse för barnets hela livssituation. Med den nya regleringen i föräldrabalken från 1 juli 2006 finns det också möjlighet med indirekt kontakt såsom telefon- och e-postkontakt mellan barnet och den ena föräldern. Frågor om umgängesstöd (tidigare kontaktperson) och hur det fungerar bör också vara en fråga som stadsdelarna bör ge information om till mödrarna.

Samverkansfrågor

Intern samverkan i staden

Barnombudsmannen välkomnar att frågor om anmälningsskyldighet och samrådsförfarande tas upp. Vi anser också att frågor om en handlingsplan för i vilka situationer en polisanmälan bör göras måste finnas med i programmet. Stadsdelarna har visserligen ingen skyldighet att polisanmäla misstänkta brott mot barn som man får kännedom om i sin verksamhet, men för att polis och åklagare ska kunna göra sitt arbete så bra som möjligt krävs att socialtjänsten gör anmälan så fort som möjligt. Det är också viktigt att alla som arbetar i verksamheten känner till vilken information som ska lämnas vid en polisanmälan. Problem som dessa har Barnombudsmannen lyft upp i rapporten "Det svåraste som finns"⁵ efter att vi har fått information från åklagare runt om i landet om att det i många fall är svårt att få information från socialtjänsten och att eventuell information ibland kommer för sent.

Det är glädjande att man i programmet lyfter fram stadsdelarnas opinionsskapande och kompetenshöjande uppgifter. En fråga som Barnombudsmannen vill lyfta fram är vikten av samverkan kring frågor om aga. Det bör finnas handlingsplaner och åtgärder för att förebygga och ge stöd och hjälp till barn som utsätts för aga. Det bör som tidigare sagts finnas en god samverkan med skola och förskola för att nå ut både till vuxna och till barn med information om agaförbudet, men också om metoder för att möta sina barn utan att använda fysisk bestraffning. Det är enligt vår mening viktigt att

⁵ Barnombudsmannen rapporterar BR 2006:02, Det svåraste som finns - Åklagares hantering av misstänkta brott mot de yngsta barnen, s. 22ff.

stadsdelarna kan erbjuda både generellt och riktat föräldrastöd.

Tidsplan

Barnombudsmannen vill i sammanhanget betona vikten av att utvärdera de handlingsplaner som varje stadsdel ska ta fram utifrån ett barnperspektiv. Det skulle också vara av vikt om vissa minimikrav ställdes på planerna exempelvis att barns rättigheter måste inkluderas.

Polismyndigheten i Stockholms län

Polismyndigheten i Stockholms läns remissvar daterat 5 september 2006 har följande lydelse.

Remissvar på rapporten ”förslag till reviderat program; Stockholm stads program för kvinnofrid”. Länskriminalpolisen har fått i uppdrag att svara för polismyndigheten i Stockholms län. Synpunkter är inhämtade från polismästardistriktet i söderort, västerort och city.

Länskriminalpolisen anser att det är ett välskrivet program. Välstrukturerat och omfångsrikt. Det är dock några få detaljer som skulle kunna förtydligas eller ändras.

När det gäller det stycke som handlar om stadens insatser vid besöksförbud osv., står det under rubriken besöksförbud, att den som döms till besöksförbud utestängs från bostaden. Besöksförbud är ingen dom utan ett beslut.

Vidare i andra stycket under samma rubrik står att polisen bör uppge om personen som eventuellt ska åläggas med besöksförbud tidigare har begått våldsbrott. Polisen ska lämna dessa uppgifter på samma sätt som i en förundersökning i brottmål.

Näst sista meningen, polisen bör även ange om personen varit aktuell någon annanstans, är svår att förstå. Vad menas? I övrigt har vi inga synpunkter.

Stockholms läns landsting

Stockholms läns landsting beslutade vid sitt sammanträde den 24 oktober 2006 att avge yttrande till Stockholms stad enligt landstingsdirektörens tjänsteutlåtande.

Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande daterat den 11 oktober 2006 har i huvudsak följande lydelse.

Syftet med Stockholms stads program för kvinnofrid är att skapa förutsättningar för ett likvärdigt arbete med kvinnofridsfrågor i stadens nämnder och bolag. Programmet synliggör mäns våld mot kvinnor, främst i nära relationer. Behovet av stöd till barnen i de drabbade familjerna lyfts fram. Framgångsfaktorer som beskrivs är förebyggande insatser, kunskap, attitydförändringar och samverkan. Förslaget innebär förtydligande av ansvar hos kommunstyrelsen, socialtjänstnämnden, stadsdelsnämnderna och utbildningsnämnden.

Förvaltningen tillstyrker förslag till revidering av Stockholms stads program för kvinnofrid, samt även i huvudsak socialtjänstnämndens förslag till kompletteringar

enligt protokoll nr 5/2006. Stadens program för kvinnofrid ligger väl i linje med det utvecklingsarbete som pågår inom landstinget för våldsutsatta kvinnor. Förvaltningen ser mycket positivt på stadens arbete med våldsutövande män.

Förvaltningen vill komplettera med följande synpunkt. Det är av stor vikt att Stockholms stad i detta sammanhang även bedriver kvalitetsarbete för att förhindra samt i förekommande fall tidigt upptäcka fall där kvinnor utsätts för kränkningar, hot eller våld av personal eller andra inom stadens verksamheter. Landstingsfullmäktige beslutade i december 2005 om Handlingsprogram för omhändertagande av våldsutsatta kvinnor, som ska fungera som vägledning för verksamheter som drivs på uppdrag av Stockholms läns landsting vid utformande av lokala handlingsplaner. Dessa lokala handlingsplaner ska bl.a. omfatta rutiner för samarbete. Landstinget ser fram emot fortsatt och fördjupad samverkan på såväl strategisk som lokal nivå kring arbetet med omhändertagande av våldsutsatta kvinnor. Ett utvecklingsområde är dokumentation och statistik som grund för analys av problemets omfattning och behovet av insatser.

RESERVATIONER M.M.

Socialtjänstnämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Peter Lundén-Welden m.fl. (m), ledamöterna Ann-Katrin Åslund m.fl. (fp) och ledamoten Ewa Samuelsson (kd) mot nämndens beslut till förmån för sitt eget förslag enligt följande.

Socialtjänstnämnden föreslås besluta följande.

1. Socialtjänstnämnden beslutar att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut.
2. I övrigt anfördes följande.

Stadens kvinnofridsprogram är ett led i det viktiga arbetet med att minska våldet mot kvinnor i Stockholm. Därför är det mycket lovvärt att staden nu arbetat fram ett förslag till reviderat program. Men programmet som arbetats fram är tyvärr allt för otydligt och saknar konkreta och uppföljningsbara mål. Om stadens arbete för att motverka kvinnors utsatthet ska ha någon verklig effekt så måste det grundläggande dokumentet ha en helt annan nivå av konkretion.

Kvinnors utsatthet i Stockholm har ökat de senaste åren. Antalet våldtäkter ökade med 32 procent förra året jämfört 2004, nätprostitution och trafficking växer, unga kvinnor utsätts för trakasserier och kränkande behandling i skolan. Våld mot äldre kvinnor i hemmet är i dag en nästan helt bortglömd fråga omgiven av tabun. Dessa perspektiv saknas till stor del i programmet.

Vi vill ha ett Stockholm där alla ska kunna känna sig trygga i sitt hem och i sin stad. För att detta ska bli verkligt krävs konkreta förslag och uppföljningsbara mål.

Fastighets- och saluhallsnämnden

Reservation anfördes av ordföranden Karin Wanngård m.fl. (s), ledamoten Åke Mezán (v) och ledamoten Martin Michel (mp) enligt följande.

Remissen besvaras enligt kontorets förslag.

Idrottsnämnden

Reservation anfördes av Billy Östh m.fl. (m) och Caroline Silverudd Lundbom m.fl. (fp) mot beslutet till förmån för sitt förslag till beslut innebärande bifall till förvaltningens förslag till beslut.

Konsumentnämnden

Reservation anfördes av sig (mp), (s) och (v).

Marknämnden

Särskilt uttalande gjordes av ordföranden Leif Rönngren (s), ledamöterna Johanna Nilsson (s), Karin Hanqvist (s), Gunnar Sandell (s), Kajsa Stenfelt (v) och Åsa Romson (mp) samt tjänstgörande ersättaren Kenneth Nilsson (s) med instämmande av ersättaren utan rösträtt Ann-Marie Strömberg (-) enligt följande

Fortfarande är belysningen i Stockholms parker alldeles för dålig, särskilt i förorterna. För att kvinnor ska kunna känna sig trygga är detta en viktig fråga. Det är en mänsklig rättighet att kunna röra sig fritt när som helst på dygnet utan att känna rädsla. Bättre belysning är en väg att uppnå detta. Därför bör belysningen i Stockholms parker förbättras.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Reservation anfördes av ordförande Viviann Gunnarsson (mp), ledamöterna Jan Valeskog (s), Reine Meyer-Strömberg (s), Per Aldeborg (s), Ulla Jöhnk (s), Gunnar Björkman (s) och Rolf Brattström (v) med hänvisning till förvaltningens förslag att miljö- och hälsoskyddsnämnden skulle besluta att tillstyrka Stockholms stads program för kvinnofrid – förslag till reviderat program.

Särskilt uttalande gjordes av tjänstgörande ersättare Rasmus Rasmusson (kd) enligt följande

Eftersom programmet syftar till att minska mäns våld mot kvinnor i nära relationer och öka kvinnors trygghet och säkerhet i staden är det anmärkningsvärt att ingenstades i programmet uttalas att alkohol och droger är en viktig bakgrundsfaktor i våldet mot kvinnor och i våldsutövning och annan brottslighet överlag. Inte heller föreslås några åtgärder med anledning härav.

Stadsbyggnadsnämnden

Reservation anfördes av Ewa Törngren (v) och Cecilia Obermüller (mp), som hänvisade till Törngrens m.fl. yrkande enligt följande

Att stadsbyggnadsnämnden beslutar att som svar på remissen överlämna och åberopa kontorets utlåtande.

Enskede–Årsta stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av ledamöterna Hans Larsson m.fl. (fp), Anders Hellström m.fl. (m) vice ordföranden Göran Holmström (kd) mot beslutet till förmån för eget enligt följande.

Ärendet lämnas utan eget ställningstagande.

Liljeholmens stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av ordförande Ann-Marie Strömberg (-), ledamoten Jan Wallman och tjänstgörande ersättarna Solveig Lindsäter, Amanj Mala Ali, Marika Esentals och Flint Yvonne Eriksson Harling (alla s) samt ledamoten Magnus Jarnling (mp) mot beslutet till förmån för förvaltningens förslag.

Maria–Gamla stans stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av vice ordföranden Pär Hommerberg (fp), ledamöterna Maj-Britt Åkesson (fp), Jonas Nilsson (m), Sonja Gräns (m) och tjänstgörande ersättarna Margaretha Swanström (m) och Irmeli Patricius (kd) som anmälde att de överlämnar ärendet utan eget ställningstagande.

Norrmalms stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av ordföranden Jan Valeskog m.fl. (s), ledamoten Hans Enroth (v) och tjänstgörande ersättaren Yildiz Kafkas (mp) enligt följande

Stadsdelsnämnden skulle ha beslutat att besvara remissen med stadsdelsförvaltningens tjänsteutlåtande.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av ordföranden Monika Lindh m.fl. (s), vice ordföranden Billy Östh m.fl. (m), ledamoten Maria Hannäs (v), ledamoten Birgitta von Nandelstadh (mp), ledamoten Anna Eklund m.fl. (fp) och ledamoten Sara Leion (kd) som lämnade förvaltningens förslag utan eget ställningstagande.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av (m), (fp) samt (kd) genom vice ordföranden Jan Jönsson (fp) enligt följande

Stadens kvinnofridsprogram är ett led i det viktiga arbetet med att minska våldet mot kvinnor i Stockholm. Därför är det mycket lovvärt att staden nu arbetat fram ett förslag till reviderat program. Men programmet som arbetats fram är tyvärr allt för otydligt och saknar konkreta och uppföljningsbara mål.

Om stadens arbete för att motverka kvinnors utsatthet ska ha någon verklig effekt så måste det grundläggande dokumentet ha en helt annan nivå av konkretion.

Kvinnors utsatthet har ökat de senaste åren. Antalet våldtäkter ökade med 32 procent förra året jämfört 2004, nätprostitution och trafficking växer, unga kvinnor utsätts för trakasserier och kränkande behandling i skolan. Våld mot äldre kvinnor i hemmet är idag en nästan helt bortglömd fråga omgiven av tabun. Dessa perspektiv saknas till stor del i programmet.

Vi vill ha ett Stockholm där alla ska kunna känna sig trygga i sitt hem och i sin stad. För att detta ska bli verkligt krävs konkreta förslag och uppföljningsbara mål.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av (fp), (m) och (kd) som lämnade ärendet utan eget ställningstagande.

Östermalms stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av ordföranden Rolf Lindell m fl (s), ledamöterna Aila Erkkilä (v) och Ann-Sofi Matthiesen (mp) enligt följande

Stadsdelsnämnden föreslås besluta att godkänna och överlämna detta tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.

**Stockholm stads program för kvinnofrid
Programperioden 2006-2010**

Inledning

Stockholms stads program för kvinnofrid handlar ytterst om mänskliga rättigheter och frihet från könsrelaterat våld. Det handlar om alla människors rätt till kroppslig integritet och hälsa oavsett kön, ålder, funktionshinder eller social situation. Ytterst är mäns våld mot kvinnor ett uttryck för bristande jämställdhet mellan kvinnor och män.

Mäns våld mot kvinnor i nära relationer är ett folkhälsoproblem, som orsakar stort lidande både för de våldsutsatta kvinnorna och för de barn som lever i dessa familjer.

Myndighetssamverkan i kvinnofridsfrågor har pågått sedan 1996 i Stockholms län, inom ramen för Operation Kvinnofrid. De myndigheter som ingår är Stockholms stad, Polismyndigheten i Stockholms län, Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholms läns landsting, Kommunförbundet i Stockholms län samt representanter för åklagarmyndigheten, domstolsväsendet och kriminalvården i länet. Brottsförebyggande rådet (BRÅ) och Brottsoffermyndigheten ingår också i Operation Kvinnofrids styrgrupp.

I september år 1999 fattade kommunfullmäktige beslut om "Stockholms stads handlingsprogram för Operation Kvinnofrid". Syftet var att ge stadsdelsnämnderna i uppdrag att skapa en bättre organisation för sina insatser i frågor om mäns våld mot kvinnor och deras barn samt att utveckla stödinsatser för dessa målgrupper. I programmet lades stor vikt vid personalutbildningar i kvinnofridsfrågor och betydelsen av lokala samverkansgrupper. Även kvinnors trygghet i utomhusmiljöer uppmärksammades. I Stockholms stad har stadsdelsnämnderna ansvaret för stöd och hjälp till våldsutsatta kvinnor och deras barn.

Kommunfullmäktige gav i budgetbeslut för år 2005 socialtjänstnämnden i uppdrag att revidera stadens handlingsprogram för Operation Kvinnofrid.

Vidare uppmanades stadsdelsnämnderna i samband med kommunfullmäktiges budgetbeslut för åren 2004 och 2005 att ta fram lokala handlingsplaner i kvinnofridsfrågor. Detta arbete är nu i ett slutskede och stadsdelsnämnderna har antagit handlingsplaner i frågan.

Viktiga framgångsfaktorer i arbetet för kvinnofrid är utbildning, metodutveckling, uppföljning samt utveckling av samordningen inom och mellan olika verksamheter och aktörer i staden.

Stadsövergripande insatser för våldsutsatta kvinnor

De stadsövergripande verksamheter som stödjer och hjälper våldsutsatta kvinnor och deras barn är Socialjouren, Kriscentrum för kvinnor, Barncentrum och Kruton. Det sistnämnda erbjuder både rådgivning och skyddat boende för flickor och unga kvinnor som blivit utsatta för så kallat hedersrelaterat våld. Också Stödcentrum för unga brottsoffer hjälper och stöder dessa ungdomar. Stödcentrum för unga brottsoffer och medling drivs för närvarande på sex platser i staden och är socialtjänstnämndens, stadsdelsnämndernas och polismyndighetens gemensamma verksamheter. Socialtjänstnämnden har också från oktober 2005 skyddat boende i projektför form för missbrukande, våldsutsatta kvinnor på korttidsboendet Hvilan.

Traditionellt har de frivilliga kvinno- och brottsofferjourerna i Sverige tagit ett stort ansvar för våldsutsatta kvinnor och deras barn. Socialtjänstnämnden i Stockholms stad stöder årligen genom sitt anslag till frivilligorganisationer flera kvinno-, tjej- och brottsofferjourer samt projekt i kvinnofridsfrågor. Föreningar/jourer kan även få lokalt stöd av stadsdelsnämnder.

Syfte

Syftet med Stockholms stads program för kvinnofrid är att skapa förutsättningar för ett likvärdigt arbete med kvinnofridsfrågor i stadens nämnder och bolag.

Problemets omfattning

När man diskuterar mäns våld mot kvinnor i nära relationer både i internationella och nationella sammanhang benämns detta som ett av de största folkhälsoproblemen. I Världshälsoorganisationens (WHO) senaste multinationella studie konstaterades att bristande jämställdhet är den grundläggande orsaken till mäns våld mot kvinnor. Statens folkhälsoinstitut har också i år påtalat att ”frihet från könsrelaterat våld bör bli ett nytt delmål inom folkhälsopolitiken”.

Om våldets omfattning i Stockholms stad och det s. k. mörkertalet (det icke anmälda) finns bara skattade uppgifter framtagna av bland andra Brottsförebyggande rådet och Statistiska centralbyrån. Utifrån den officiella brottsstatistiken, analyser av brottanmälningar och ett antal frågeundersökningar gjorda i Sverige kan en grov skattning av mörkertalet göras som visar att mellan ca 5 100 och 6 400 fall av miss-handel (inklusive grov) skedde i nära relationer under år 2005 i Stockholms stad. Det är dock viktigt att poängtera att denna typ av skattningar alltid blir grova och är behäftade med stor osäkerhet.

Ett växande problem är situationen för ungdomar i patriarkala familjer. Det hindersrelaterade våldet som främst drabbar unga kvinnor uppmärksammas alltmer. Skolans och socialtjänstens arbete är av stor betydelse för att förebygga, fanga upp och hjälpa unga som drabbas eller hotas av våld eller begränsningar i sin livsföring. Det finns även skäl att uppmärksamma det behov av hjälp som kan finnas för hbt-personer (homosexuella, bisexuella och transpersoner) som utsätts för våld inom sin relation.

Definitioner och begrepp

Under åren 2000-2004 arbetade ”Nationellt Råd för Kvinnofrid” på uppdrag av regeringen. Rådets uppdrag var att fördjupa kunskaperna om mäns våld mot kvinnor samt finna ytterligare vägar att skydda kvinnor mot våld. Rådets arbete har bland annat resulterat i en skriftserie som tar upp följande begrepp för våld:

Fysiska övergrepp

Psykiska övergrepp

Ekonomiska övergrepp

Sexuellt utnyttjande

Föreliggande program för kvinnofrid ansluter sig till ovanstående begrepp. När åtgärder rör barn ska det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver.

Programperiod

Stockholm stads program för kvinnofrid föreslås gälla från den 1 juli 2006 till och med den 31 december 2010.

Kvinnofridsfrågan i Stockholms stad

Stadens ansvar för stöd och hjälp vid kvinnofridsbrott och det våld mot barn och ungdomar som förekommer vid dessa brott begränsas inte enbart till socialtjänstnämndens och stadsdelsnämndernas ansvarsområde. Det gemensamma ansvaret gäller alla kommunala verksamheter som på ett eller annat sätt kommer i kontakt med våldsutsatta personer eller våldsutövare samt med de konsekvenser som orsakas av det psykiska, fysiska och sexuella våldet.

Kommunstyrelsen, socialtjänstnämnden och utbildningsnämnden bör följa internationell forskning och utveckling av metoder i arbetet med mäns våld mot kvinnor.

Utbildningsnämnden och stadsdelsnämnderna samt socialtjänstnämnden ansvarar för att uppmärksamma flickor och pojkar som kan vara utsatta för begränsningar i sin livsföring som inte är förenligt med FN:s konvention om barnets rättigheter.

Utbildningsnämnden och stadsdelsnämnderna ansvarar för att skolorna har utarbetade rutiner för fullgörande av anmälningsplikten till socialtjänsten vid misstanke om att barn eller ungdomar far illa och för att uppmärksamma flickor och pojkar som kan vara utsatta för hedersrelaterat våld, tvångsäktenskap eller könsstympning.

Kommunstyrelsen, stadsdelsnämnderna, socialtjänstnämnden, utbildningsnämnden och andra berörda nämnder bör delta i EU-samarbete och förebyggande projekt inom kvinnofridsområdet.

Stadens nämnder, bolag samt övriga institutioner rekommenderas att i första hand välja hotell som inte visar porrfilm när hotell bokas eller när hotell rekommenderas för stadens gäster (KS 2004-03-03).

Stadsdelsnämnderna ansvarar för att de lokala handlingsplanerna även omfattar insatser för våldsutsatta medarbetare.

Insatser i skolan

Andra kommunala verksamheter som har en viktig roll att upptäcka, stödja och hjälpa våldsutsatta barn och ungdomar är bl.a. förskolan, grundskolan och gymnasiet. Utbildningsväsendet (även friskolor) och dess personal har en nyckelroll vad gäller att upptäcka och hjälpa barn och ungdomar som lever i hem där mamman utsätts för psykiskt, fysiskt och/eller sexuellt våld.

Skolan har också som uppgift att förebygga sexuella trakasserier och annat sexuellt våld som utövas i skolan elever emellan. Detsamma gäller i frågor om hedersrelaterat våld eller underårigas tvångsäktenskap, bortgifte och könsstympning. Skolan har likaså anmälningsskyldighet till socialtjänsten när barn far illa eller när det bara finns misstanke om det. Det är angeläget med en bra samverkan mellan grundskolan och socialtjänsten i stadsdelsnämnderna och tydliga rutiner när det gäller anmälningsskyldigheten.

Utbildningsnämnden har ansvar för kommunala vuxenutbildningar, svenskundervisningen för invandrare (sfi) och gymnasieskolan. I dessa verksamheter är det viktigt att personalen har kunskaper i kvinnofridsfrågor. Detta gäller även de verksamheter som drivs på entreprenad.

Större delen av de ungdomar som studerar vid gymnasiet är inte myndiga vilket innebär att samma regler för anmälningsskyldighet som i grundskolan gäller. När det gäller våld i ungdomars egna nära relationer och sexuella trakasserier samt hedersrelaterat våld har gymnasieskolan en viktig roll som opinionsbildare och kunskapsförmedlare.

Övriga nämnder

Kulturnämndens integrations- och kulturstöd är av stor betydelse i det förebyggande arbetet mot kvinnofridsbrott.

De tekniska nämnderna har ansvar för trygghetsfrågor i samband med detaljplaner, annan markanvändning samt vid byggnation. Tekniska nämnder har även ansvar t.ex. när det handlar om upplåtelse av reklamplats. Utgångspunkten ska vara barns bästa och icke-kränkande reklam ur ett genusperspektiv.

Staden som arbetsgivare

Stadens arbete med jämställdhet och integration är viktiga verktyg för att motverka mäns fysiska, psykiska och sexuella våld mot kvinnor/barn. Det personalpolitiska och fackliga samarbetet ska verka för att det finns kunskap och metoder på arbetsplatserna för att stödja och skydda anställda som har utsatts för kvinnofridsbrott och våld i sina nära relationer.

Enligt stadens jämställdhetspolicy ska jämställdhetsarbetet bedrivas på tre nivåer: i personalpolitiken, i stadens verksamheter och i ett omvärldsperspektiv. Arbetet med jämställdhet ska genomsyra alla politikområden och alla verksamheter. Inom förskola, grundskola, gymnasieskola samt fritidsverksamheter ska jämställdhetsarbetet stärkas (KF-budget, 2006).

Stadens insatser vid besöksförbud, grov fridskränkning och kvinnofridskränkning

Stadsdelsnämnderna ansvarar för att bevaka att åklagares och domstols beslut om besöksförbud alltid meddelas dem vid de beslut där parterna har gemensamma barn och där besöksförbudet gäller gemensam bostad.

Stadsdelsnämnderna ansvarar för att sprida kunskap till sin personal om rättsliga möjligheter i samband med våld i nära relationer i syfte att informationen (t.ex. om besöksförbud, grov kvinnofridskränkning och fridskränkning samt målsägandebiträde) ska vara lättillgänglig för våldsutsatta kvinnor.

Stadsdelsnämnden bör, om samtycke från den enskilde lämnas, bistå i polisens arbete med insamlande av information till de beslutsunderlag som polisen sammanställer åt åklagare för att fatta beslut om besöksförbud.

Besöksförbud

Som ett led i strävandena att begränsa våld mot kvinnor i nära relationer infördes år 1988 lagen om besöksförbud. Syftet med lagen är att den ska förebygga brott mot, skapa trygghet för och skydda personer som förföljs och trakasseras. Lagen är könsneutralt skriven men förarbetena utgår tydligt från en situation där en kvinna utsatts för våld eller hot i ett förhållande. Besöksförbudet innebär att en person inte får besöka eller på annat sätt aktivt ta kontakt med den som ska skyddas. Överträdelse av besöksförbud kan ge fängelse upp till ett år och ligger under allmänt åtal (sedan år 1990). År 2003 skärptes lagstiftningen med att ett besöksförbud även kan gälla i en gemensam

bostad (den som döms till ett besöksförbud utestängs från bostaden) och genom möjligheten att utvidga det ”skyddade området” efter att ett utvidgat besöksförbud överträtts.

När det gäller besöksförbud kan socialtjänst och andra instanser informera om möjligheten att ansöka om besöksförbud och hur det går till. Vid en ansökan om besöksförbud behöver åklagaren en väl underbyggd utredning för att kunna fatta rättssäkra beslut. Det är polisen som förser åklagaren med det materialet. I utredningen bör polisen uppge om den person som eventuellt ska åläggas besöksförbud tidigare har begått våldsbrott. Socialtjänsten bör, om samtycke lämnas från den enskilde, vara behjälplig vid polisens hantering av ansökningar om besöksförbud. Polisen bör även ange om personen varit aktuell någon annanstans. Utveckling av rutiner och arbetssätt är en uppgift för stadsdelsförvaltningarna.

Grov fridskränkning

Sedan den 1 juli 1998 ingår grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning i brottsbalkens 4. kapitel. Ett viktigt begrepp i lagen är ”upprepad kränkning” som visar vikten av att misshandeln polisanmäls. Även om den sedan inte leder till åtal – till exempel om kvinnan/flickan/ partnern inte orkar eller vågar medverka i polisutredningen för åtalet – finns ändå polisanmälan kvar och utgör kanske senare ett bevis på att misshandeln inte är en enstaka händelse utan att det finns flera. Den här delen av lagen är även tillämplig när det är frågan om brott mot barn, brott mot syskon eller annan familjemedlem, när det handlar om hedersrelaterade brott, brott mot föräldrar och brott i samkönade relationer.

Grov kvinnofridskränkning

Samma lag tar även upp grov kvinnofridskränkning. Här anges att brott som har ”begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, skall i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff.” (lag 1999:845).

De kränkningar som avses är exempelvis misshandel, ofredande, hemfridsbrott och sexuellt tvång. Genom denna bestämmelse ska upprepade fall av sådana brott bedömas tillsammans och resultera i ett stängare straff än vad de enskilda gärningarna bedömda var och en för sig skulle medföra.

Stöd till våldsutsatta kvinnor

I det här avsnittet redovisas först allmänt vad som gäller våldsutsatta kvinnor i staden och därefter beskrivs de grupper som har speciella behov. Äldre kvinnor ses inte som en särskild grupp.

Stadsdelsnämnderna* ansvarar för att utveckla rutiner för handläggning av våldsutsatta kvinnor och deras barn; rutinerna ska även fortsättningsvis beskrivas i lokala handlingsplaner.

Stadsdelsnämnderna* ansvarar för att personalen är utbildad i kvinnofridsfrågor och känner till anmälningsrutiner.

* I begreppet innefattas även Enheten för hemlösa och Socialjouren vid Socialtjänstförvaltningen i tillämpliga delar.

Våldsutsatta kvinnor och deras barn ska erbjudas placering där de kan få stöd och hjälp. Vid placering i en stadsdelsförvaltnings jourlägenhet ska kvinnan, och eventuella barn, garanteras samtalsstöd och barnens skolgång.

När en våldsutsatt kvinna har barn är det vanligt att även barnens situation behöver utredas. Om barnen bevittnat våld och/eller själva utsatts för våld ska detta utredas och dokumenteras. Det är vanligt att personakter enligt socialtjänstlagen samsorteras i samhörigheter i ärendehanteringssystemet Paraplyet. Det kan i dessa fall vara lämpligt att istället lägga upp separata akter på mamman, barnet/barnen och maken/sambon.

I stadsdelsnämndernas handlingsplaner bör följande särskilt uppmärksammas: psykiskt våld, behovet av olika handläggare för mannen och kvinnan, tillgänglighet vid placering av äldre och funktionshindrade kvinnor, stöd vid polisanmälan, delegationsfrågor för handläggare, behovet av ekonomiskt bistånd, stödinsatser, boende, samtalsstöd mm.

Rätten till bistånd

Vid bedömning av rätten till bistånd i form av exempelvis skyddat boende får kvinnans ekonomi inte avgöra om behövliga biståndsinsatser ska beviljas eller inte. Vid prövning av rätten till ekonomiskt bistånd ska däremot alltid behovsbedömningen kompletteras med en ekonomisk prövning, dvs. om kvinnan själv har inkomster eller tillgångar som kan tillgodose hennes behov. Att hänvisa till mannens försörjningsskyldighet är olämpligt i detta akuta skede.

Stöd och hjälp till funktionshindrade kvinnor

En funktionshindrad kvinna kan utsättas för samma typer av våld som alla andra kvinnor, men eftersom hon kanske är beroende av andra för att klara sitt dagliga liv, finns det ytterligare sätt att kränka eller våldföra sig på henne. Det kan t.ex. handla om att:

Någon utger sig felaktigt för att företräda den funktionshindrade och kan därmed komma över pengar eller andra tillgångar från henne.

Försummelse som vanvård, att den funktionshindrade inte får hjälp med sin hygien, otillräckligt med mat, felaktig mediciner, inte får tillgång till telefon m.m.

Sexuellt utnyttjande genom att anhörig eller vårdare eller andra kräver sexuella tjänster för att ge den funktionshindrade den hjälp hon behöver.

Stadsdelsnämnderna ansvarar för att den personal som arbetar med funktionshindrade har tillräcklig kunskap för att uppmärksamma när någon blir utsatt för våld.

Stadsdelsnämnderna ansvarar för att det finns rutiner för hur personal, som uppmärksammar våld mot en funktionshindrad, ska föra vidare sina misstankar till en chef, eller annan resursperson, som har mandat och delegation att utreda ytterligare och besluta om åtgärder.

Stadsdelsnämnden ska erbjuda våldsutsatta, funktionshindrade kvinnor skyddat boende med utbildad personal och som är anpassat till funktionshindrade kvinnors behov.

Socialtjänstens erfarenhet är att majoriteten av våldet utförs av en nära anhörig eller någon annan som kvinnan är beroende av. Våldet utförs av både män och kvinnor, men männen dominerar och våldet som begås av män är oftast betydligt grövre. Alla som i sin yrkesutövning kommer i kontakt med funktionshindrade kvinnor, oavsett funktionshindrets art, måste vara uppmärksamma på tecken som kan visa att kvinnan

inte behandlas väl. Övergrepp ska anmälas enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) 24§, (trädde i kraft den 1 juli 2005).

Stöd och hjälp till drogmissbrukande kvinnor

Ett fåtal studier har gjorts i Sverige angående våldsutsatta kvinnor med missbruksproblematik och deras situation. Dessa studier visar att de missbrukande kvinnorna som utsätts för mäns våld är en mycket utsatt grupp. När kvinnor utsätts för våld är det oftast av en nuvarande, eller före detta, manlig partner. Detta gäller även för missbrukande kvinnor. Men studier har visat, att de missbrukande kvinnorna utöver detta, även utsätts för våld i det offentliga rummet.

Stadsdelsnämnderna och socialtjänstnämnden ansvarar för att erbjuda kvinnor behandling för sitt drogmissbruk samt boende i en miljö med enbart kvinnor. Rehabiliteringen ska också omfatta bearbetning av det våld som kvinnorna utsatts för. Personalen ska ha kunskap om mäns våld mot kvinnor i nära relationer.

Stadsdelsnämnderna rekommenderas att erbjuda varje enskild person med alkohol- eller narkotikamissbruk en egen handläggare. Gifta par och samboende, där båda söker hjälp, rekommenderas att inte ha en gemensam handläggare.

Kvinnojourer tar inte emot kvinnor med missbruksproblematik, vilket innebär att kvinnan oftast inte har någonstans att ta vägen. En kvinna som utsatts för våld av sin partner har behov av akut skydd och stöd. Det är ingen skillnad om hon är missbrukare och vid tillfället påverkad av alkohol eller droger. För närvarande kan socialtjänstnämnden erbjuda skyddade platser på Hvilan.

Det är bra att kvinnan och mannen har olika handläggare, så att vars och ens behov kan utredas och bedömas på ett adekvat sätt. Socialtjänsten bör ställa krav på behandlingshem för missbrukare att arbeta med samtliga hinder för rehabilitering, dvs. även våldsproblematiken.

Stöd och hjälp till flickor/unga kvinnor och pojkar som är/har blivit utsatta för hedersrelaterat våld

Problemen kring hedersrelaterat våld mot kvinnor uppmärksammas allt mer i Stockholms stad. Staden har haft en ambition att utveckla sina egna verksamheter inom socialtjänsten och skolan samt att samarbeta med frivilliga organisationer för att motverka detta.

Stadsdelsnämnderna ansvarar för att ha en handlingsplan för arbetet med hedersrelaterat våld.

Stadsdelsnämnderna ansvarar för att i första hand erbjuda dem som utsätts för hedersrelaterat våld skyddat boende som erbjuder stöd och har kunskaper om hedersrelaterat våld.

Utbildningsnämnden och stadsdelsnämnderna ansvarar för att flickor och kvinnor inte uteblir från obligatorisk undervisning i grundskolan.

I socialtjänstens regi finns ett skyddat boende för flickor (13-20 år) på institutionen Kruton. Ett stöd- och rådgivningscenter som är knutet till Kruton öppnades i april 2005. Det är även en resurs och kunskapsbank för stadsdelsnämnder och andra fackförvaltningar i frågor kring hedersrelaterat liv och våld.

Tvång, förtryck/hot och våld i hederns namn förekommer i samhällen som följer det patriarkala familjesystemets sedvänjor och traditioner. Alla familjemedlemmar samt släkt/klan ingår i detta system och bidrar genom sitt beteende till familjens heder. Kännetecknande för våldet är bl.a. enligt FN att det är ett systematiskt hot mot flickors och kvinnors liv.

Resultatet av att leva under dessa förhållanden blir ett extremt begränsat handlingsutrymme. Villkoren och möjligheter att ta del av det som skolan erbjuder och i förlängningen att integreras i det svenska samhället är begränsade. Här finns även en könsspecifik skillnad mellan ungdomar. Ju äldre flickorna blir, desto mindre handlingsutrymme har de – det motsatta gäller för pojkarna.

Detta våld kan även drabba pojkar t.ex. om de inte vill gifta sig med någon som föräldrarna/släkten har valt. Pojken/mannen kan bli utstött och förföljd om han lierar sig med och beskyddar flickor som inte fogar sig. Det kan också bli problem om han inleder en relation med en flicka mot flickans familjs vilja eller om han inleder en relation med en flicka som anses höra till en annan man. Homosexualitet och samkönade relationer är inte heller accepterade i patriarkala familjesystem och anses bringa skam över familjen. Alla dessa situationer kan leda till hedersrelaterat våld.

I Stockholm har både socialtjänsten i stadsdelsnämnderna och skolorna på alla stadier en viktig roll att våldet upptäcks och att stöd och hjälpinsatser sätts in i tid. Det är viktigt att se till att samarbete kring individärenden mellan skolläda, elevvård och socialtjänst fungerar. Socialtjänsten behöver uppmärksamma att nätverksmöten, som kan vara en bra utredningsmetod i andra sammanhang kan bli ett hot och öka pressen att återställa familjens heder när det rör sig om hedersrelaterade frågor.

Stöd och hjälp till barn i våldsutsatta familjer

Programmet tar sin utgångspunkt i förslag till ny lagstiftning om ökat stöd till barn som lever i våldsutsatta hem. Lagändringen föreslås träda i kraft den 15 november 2006. Förslagets innebörd i korthet:

I socialtjänstlagen slås det fast att barn som bevittnar våld eller andra övergrepp, av eller mot närstående vuxna, är offer för brott.

Barn som bevittnar ett brott som är ägnat att skada barnets trygghet och tillit i förhållande till en närstående person ska ha rätt till brottsskadeersättning från staten.

Personer som utsatts för brott ska i fler situationer än i dag få information om vilka bestämmelser som gäller för meddelande av besöksförbud.

Stadsdelsnämnderna ansvarar för att utreda och besluta om stödåtgärder för barn i våldsutsatta familjer. Personalen ska ha specialkunskap om samtal med barn.

Stadsdelsnämnden ansvarar för att ha rutiner så att barn i våldsutsatta familjer får ett eget ärende i stadens ärendehanteringssystem.

Stadsdelsnämnden ansvarar för att anlita experter om barnens situation om det behövs.

Tio procent av alla barn har upplevt våld i hemmet, fem procent upplever det ofta, dvs. vart 20:e barn i Sverige (Hällberg 2004, FoU – Södertörn och Rädda Barnen). Att alla barn som levt med och bevittnat våld mot mamman ska beaktas och stödjas som psykiska brottsoffer får även stöd från Rädda Barnen, Barnombudsmannen och barnpsykiatrien.

Lagstiftningen i Sverige förbjuder barnaga, men den direkta eller indirekta våldsrisk som barn utsätts för i familjer där mamman misshandlas har ofta förbisetts. Istället har fokus riktats mot mammans situation och hennes förhållande till mannen. Att barn far illa av misshandel är väl känt. Barnen påverkas dock alltid på något sätt i familjer där våld förekommer.

Enligt t.ex. Brottsoffermyndigheten visar forskningen att barnens svåraste upplevelser är knutna till:

- tystnaden och hemlighållandet av övergreppen,

- att ingen ingripit,

- barnen känner ansvar för att skydda mamman,

- skuld för att ha orsakat våldet,

- oro för att själv bli utsatt för likartade övergrepp,

- existentiell kris i ångest för att pappa ska döda mamma så att barnet blir helt övergivet, många barn utvecklar psykosomatiska symptom.

Barnen i dessa familjer känner så gott som alltid till våldet. Även mycket små barn kan känna att någonting är fel och uppleva att det finns en hotfull situation i familjen. De allra minsta barnen kan drabbas genom att mamman får svårare att knyta an till barnet när hon själv är rädd och befinner sig i en hotfull situation. Barn i förskoleåldern riskerar att bli försummade. Ett viktigt stöd till barnen är att deras mamma får hjälp så att hon blir kapabel att ta tillbaka sin föräldraroll

De lite äldre barnen och ungdomarna har ofta problem i skolan och svårt att koncentrera sig. Det är också vanligt att dessa barn har svårt med kamratrelationer och ibland mobbas; alternativt att de själva tar till våld. Många kostnadskrävande insatser för barn har misslyckats därför att man inte förstått att grundproblematiken ligger i våldet mot mamman och dem själva. Mannens isoleringsprocess som drabbar kvinnan, gäller även barnen. De kan inte (vågar inte) ta kompisar hem och inte heller deras kontakter med släkt och andra vuxna i närheten är tillåtna. Därmed har de begränsade möjligheter att jämföra sitt liv med livet i en ”vanlig” familj.

Stadens arbete med våldsutövande män

Det finns en bred enighet om att våld mot kvinnor är ett komplext problem med sammansatta orsaker på strukturell och individuell nivå. Våldet är könsspecifikt – 90

procent av alla former av misshandel utövas av män. När det gäller grov misshandel (8 procent av totalt 9 626 lagförda fall under 2003) var 92 procent av gärningsmännen män och 8 procent kvinnor. ("Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003", Lagföringsstatistiken, BRÅ-rapport).

Stadsdelsnämnderna ansvarar för att utveckla stödet för behandling av våldsutövande män.

Stadsdelsnämnderna rekommenderas ha olika handläggare för mannen och kvinnan och de ska ha separata akter och ärenden.

Stadsdelsnämnderna ansvarar för att de handläggare som bemöter och behandlar våldsutövande män har en adekvat utbildning och kunskap om mäns våld mot kvinnor i nära relationer.

Operation Kvinnofrids faktafolder ("Ta ställning för kvinnofrid", 2004) beskriver varningssignaler i ett förhållande – de kan komma tidigt i förhållandet – eller ta tid innan de blir tydliga. Varningssignalerna är: synen på kvinnor, överdriven svartsjuka, våldsamhet mot saker, isolering, den totala kontrollen.

Initiativ till debatt om attitydpåverkan bland män är ett nödvändigt inslag i arbetet med att minska våldet mot kvinnor. Sådana initiativ har tagits av olika manliga nätverk och mansjourer. Papparollen är också viktig att diskutera vid behandling av våldsutövande män. De behöver arbeta igenom våldets konsekvenser och våldets påverkan på barnens liv. De har ansvaret också för det våldet, inte bara för våldet mot barnens mamma.

Familjerätten på stadsdelsnämnderna som träffar dessa pappor i samband med begäran från tingsrätten om yttrande i vårdnadsmål bör nogsamt pröva lämpligheten i att föreslå gemensam vårdnad. I detta arbete är det angeläget att barnens bästa beaktas. Staden har 2004-09-20 antagit ett reviderat handlingsprogram för FN:s barnkonvention som slår fast hur arbetet med barnens rättigheter och behov av skydd ska bedrivas.

Eftersom våldsutövande män inte är någon homogen grupp så kan såväl orsaken till våldet som möjligheten till förändring variera. Det finns en del framgångsrika behandlingsmetoder och påverkansprogram för män. Föregångsländer i behandlingsmetoder är bl.a. Kanada och Norge. I Sverige finns 7 st professionella manscentra, tre av dessa är i huvudsak kommunalt finansierade (Göteborg, Lund och Haninge). Manscentrum i Stockholm drivs i stiftelseform och får verksamhetsstöd från Stockholms stad. Det har också startats projekt i kompetenshöjande syfte i några stadsdelsförvaltningar ("Järva-kvinnofrid") för att bemöta män som har utövat våld mot sin partner. Dessa projekt skulle efter utvärdering kunna användas som exempel för övriga stadsdelsnämnder.

Samverkansfrågor

Många instanser möter problemet med våld mot kvinnor i nära relationer: socialtjänst, hälso- och sjukvård, rättsväsendet samt kvinno- och brottsofferjourer. Även elevvården, psykiatri, familjerådgivningen och flera andra möter våldets konsekvenser, eftersom våldet har flera aspekter: sociala, juridiska, psykologiska och fysiska.

Sverige har en omfattande lagstiftning för att skydda och hjälpa kvinnor som utsätts för våld. Flera olika instanser ska utföra delar av detta arbete. I lagstiftningen om våld mot kvinnor återkommer behovet av samverkan mellan olika myndigheter.

Det finns en allmän lagstadgad skyldighet för myndigheter att samverka med stöd av 6 § förvaltningslagen, FL, (1986:283). I socialtjänstlagen, SoL (2001:453) och

polislagen, PolisL, (1984:387) finns det särskilda bestämmelser om skyldighet att samverka.

Intern samverkan i staden

Stadsdelsnämndernas samverkan regleras bland annat i olika riktlinjer för socialtjänsten. Undersökningar av Barnombudsmannen, länsstyrelsen och Socialstyrelsen menar att samarbetet mellan skola och socialtjänst i kommunerna har brister när det är frågan om att anmäla barn som far illa. För att komma tillrätta med bristerna bör initiativ tas i stadsdelsnämnderna för att utveckla rutiner och interna samverkansformer. De lokala handlingsplanerna i kvinnofridsfrågor bör omfatta alla berörda kommunala verksamheter.

I Stockholms stad finns, som redan nämnts, myndighetssamverkan i Operation Kvinnofrid med flera mycket viktiga uppgifter, inte minst den opinionsskapande och kompetenshöjande. Dessutom finns det s. k. chefssamråd, där stadsdelsförvaltningschefer och polismästarna i de tre polismästardistrikten som omfattar Stockholms stad möts regelbundet för gemensamma satsningar och strategiska beslut. I alla stadsdelsförvaltningar finns också idag lokala brottsförebyggande råd. I dessa sammanhang bör frågor om kvinnofrid och rutiner för samverkan behandlas.

Stöd till kvinnofridsarbete i Stockholms stad

Under hela programperioden är socialtjänstförvaltningens enhet Preventionscentrum Stockholm (Precens) en resurs i genomförandet av det stadsövergripande programmet. Genomförandet sker i samverkan med Operation Kvinnofrid och i samråd med de frivilligorganisationer som erhåller stöd från socialtjänstnämnden. Den stadsövergripande organisationen för kvinnofridsfrågor ska utvecklas i samverkan med stadsledningskontoret och socialtjänstförvaltningens avdelningar. Genomförande och uppföljning av programmet hanteras inom ramen för stadens integrerade ledningssystem (ILS).

Inom socialtjänstförvaltningen finns redan verksamheter och uppdrag som rör kvinnofridsfrågor och utsatta barn. Som exempel kan nämnas skyddat boende och rådgivning, krisjourer, stöd till hemlösa, prostituerade och personer utsatta för människohandel samt stöd till missbrukare.

Tidsplan

Programmets spridning och implementering föreslås börja under hösten 2006. Programmet omfattar verksamheter och uppdrag som i huvudsak gäller stadsdelsnämnderna och socialtjänstnämnden. En del frågor, huvudsakligen av förebyggande karaktär, rör framför allt utbildningsnämnden.

Ett viktigt instrument i kvinnofridsfrågor är den lokala handlingsplan som stadsdelsnämnderna har för sin personal och den information som planerna ger om ärendehantering och ansvarsfördelning inom förvaltningen. Arbetet med att uppdatera dessa handlingsplaner bör påbörjas under 2006.

Stadsdelsnämnderna bör utveckla det lokala myndighetssamarbetet. I detta sammanhang är kontakterna med landstingets verksamheter angelägna. Hälso- och sjukvården på det lokala planet ska ta fram handlingsplaner enligt landstingets program "Omhändertagande av våldsutsatta kvinnor" (beslut i landstingsfullmäktige 2005-12-13). Programmet handlar också om våldsutsatta barns situation.

År 2007

Implementering av kvinnofridsprogrammet fortsätter i stadens nämnder och styrelser. Socialtjänstnämnden är därvid en resurs för andra nämnder och styrelser. En mediekampanj i kvinnofridsfrågor genomförs på länsnivå inom ramen för Operation Kvinnofrid.

År 2008 - 2010

Kommunstyrelsen, socialtjänstnämnden och andra nämnder fortsätter att samordna och utveckla sina egna verksamheter. Kompetenshöjande utbildningar genomförs inom myndighetssamverkan Operation Kvinnofrid i Stockholms län samt i stadens egen regi med socialtjänstnämnden som resurs.

Socialtjänstnämnden gör i samråd med kommunstyrelsen en översyn och revidering av "Stockholms stads program för kvinnofrid". Detta görs år 2010.

Referenser

Inspiration och texter har hämtats ur:

Budget 2006 för Stockholms stad.(2005), Stockholm, stadskansliet.

Garcia-Moreno, C & Henrica A.F.M.& Jansen, M & Ellsberg, L & Heise, C & (2005), WHO, "Multi-country study on Women's health and Domestic Violence against Women": Initial results on prevalence, health outcomes and women's responses' 24 000 women were interviewed in 10 different countries.

Brottsförebyggande rådet, (2003) "Besöksförbud – en utvärdering av lagen och dess tillämpning". Stockholm: Rapport 2003:2.

Brottsförebyggande rådet "Brottsutvecklingen i Sverige 2001-2003". Lagföringsstatistiken. Rapport 2004:3.

Brottsförebyggande rådet, "Nya regler i lagen om besöksförbud". Stockholm. 2005.Delrapport.

Brottsförebyggande rådet, "Våld mot kvinnor i nära relationer. En kartläggning. Stockholm. Rapport 2002:14.

Socialstyrelsen: "Våldsutsatta kvinnor".(2003) Kunskapsöversikt

Nationellt Råd för Kvinnofrid, (2002) "Man slår! Vad gör man? Bengtsson - Tops, A (2004)"Vi är många" rapport, Malmö högskola.

Arnell, A & Ekblom, I (1999) "och han sparkade mamma...". Möte med barn som bevittnar våld i sina familjer. Rädda Barnen.

Eriksson, M (2003), "I skuggan av Pappa.", Gondolin: Stehag Familjerätten och hanteringen av faders våld.

Holmberg, C, (2003). "Med husbondens röst – om våldshandlingar i misshandelsrelation", studie, Ystad, Kabusa böcker.

Holmberg, C & Enander, V, (2004) "Varför går hon?", Om misshandlade kvinnor uppbrottsprocess. Ystad, Kabusa böcker.

Hällberg, Carina "När pappa misshandlar mamma". Barns berättelser om våld i hemmet. (2004), Tullinge, FoU-Södertörn.

Isdal, Per "Meningen med våld", (2001) Den svenska upplagan, Stockholm, Förlagshuset Gothia AB.

Operation Kvinnofrid, (2004), "Tar ställning för kvinnofrid", Stockholm, faktafolder.

Schlytter, Astrid (2005) "Rätten att själv få välja: Arrangerade äktenskap, kön och socialt arbete, Lund, Studentlitteratur.

Bilagor till Stockholm stads program för kvinnofrid

Bilaga 1.

Nationella lagar som bl.a. tillämpas i kvinnofridsfrågor samt vid brott mot barn

Utdrag 1. Kommunallagen (1991:900 2§):

”Kommuner och landsting skall behandla sina medlemmar lika, om det inte finns sakliga skäl för något annat.”

Utdrag 2. Socialtjänstlagen (2 kap. 2 §):

”Kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och hjälp de behöver. Detta ansvar innebär ingen inskränkning i det ansvar som vilar på andra huvudmän”

Utdrag 3. Socialtjänstlagens (2001:453) 1 kap.

Målen för socialtjänsten är att på demokratins och solidaritetens grund främja människors

ekonomiska och sociala trygghet,

jämlikhet i levnadsvillkor,

aktiva deltagande i samhällslivet.

Verksamheten skall bygga på respekt för människors självbestämmanderätt och integritet.

Utdrag 4. Socialtjänstlagen (5 kap.11§) som är s.k. ”brottsofferlag” anges det att:

”Socialnämnden bör verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden bör härvid särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation”

Utdrag 5. Brottsbalken 4 kap. (4 a §) ”frihetskränkning” och ”grov kvinnofridskränkning”:

”Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 Kap. mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. För grov fridskränkning till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Har gärningarna som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, skall i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff (lag (1999:845).

Utdrag 6. Ändringar i lagen om besöksförbud

Regeringens proposition ”Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer”

(prop. 2002/03:70) ledde till ändringar och nya bestämmelser i lagen om besöksförbud, äktenskapsbalken och sambolagen, vilka trädde i kraft den 1 september 2003.

De nya bestämmelserna som infördes innebär bl.a. att besöksförbud kan meddelas avseende gemensam bostad om det på grund av särskilda omständigheter finns en påtaglig risk för att den som förbudet avser kommer att begå brott mot en sammanboendes liv, hälsa, frihet eller frid. Ett sådant besöksförbud får meddelas för högst 30 dygn. När ett sådant besöksförbud kan vara aktuellt skall den som beslutet avser på tillsägelse av en polisman vara skyldig att följa med till förhör som hålls omedelbart därefter.

Vidare infördes en bestämmelse som innebär att besöksförbud kan utvidgas till större geografiska områden än tidigare (särskilt utvidgat besöksförbud). Sådant förbud kan meddelas om överträdelse av ett s.k. utvidgat besöksförbud. (BRÅ, 2005)

Utdrag 7. : Föräldrabalken 6 kap.

1 § Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

2 a § Barnets bästa skall komma i främsta rummet vid avgörande enligt detta kapitel av alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. Vid bedömning av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Risker för att barnet utsätts för övergrepp, olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa skall beaktas.

2 b § Vid avgörande enligt detta kapitel av frågor som rör vårdnad, boende och umgänge skall hänsyn tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

11 § Vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren skall därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.

15 § (1 och 2 st.) Barnet skall ha rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med. Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses. Särskilt förordnade vårdnadshavare har ett motsvarande ansvar.

Barnkonventionen artikel 19:

”Barnet har rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld och mot vanvård eller utnyttjande av föräldrar eller andra vårdnadshavare.”

Ett barn riskerar att fara illa och barnets personliga utveckling riskerar att skadas när det utsätts för fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar eller när den som vårdar barnet försummar att tillgodose barnets grundläggande behov.

Att ett barn tvingas bevittna (se eller höra) våld i sin närhet eller leva i en miljö där våld och hot om våld förekommer ofta, kan också göra att ett barn far psykiskt illa.

Bilaga 2.

Samordning med andra styrdokument

Stockholm stads program för kvinnofrid anger under olika avsnitt ett antal mål och metoder i handläggning av ärenden för stadens nämnder och styrelser. Nämnderna ska följa målen och metoderna i sina verksamheter när det är frågan om mäns psykiska, fysiska och sexuella våld mot kvinnor i närstående relationer. Detsamma gäller våldet mot barn inom dessa relationer och mot andra nämnda grupper i programmet.

Detta program samordnas främst med "Stockholms folkhälsoprogram" och med "Stockholms stads brottsförebyggande program" samt i lämpliga delar med andra styrdokument nedan.

Det övergripande målet för "Stockholms folkhälsoprogram" är att skapa förutsättningar för god hälsa på lika villkor för boende och anställda i staden. Det är en målsättning som även gäller kvinnor som utsätts för mäns våld.

Det brottsförebyggande programmets mål är att stärka den informella och formella sociala kontrollen, minska brottsbenägenheten, försvåra genomförandet av brott, lindra brottens skadeverkningar, samt att minska rädslan för brott. Arbetet ska koordineras med det drogförebyggande arbetet och andra tvärsektoriella relaterade arbetsområden som t.ex. jämställdhetsarbetet och integrationsarbetet. För att skapa förutsättningar för att uppnå målen ger det brottsförebyggande programmet fyra generella förslag. Stadens nämnder och bolagsstyrelser ska:

- öka engagemanget i, och prioritet på, det gemensamma brottsförebyggande arbetet,

- förbättra beslutsunderlagen för det brottsförebyggande arbetet,

- öka kunskaperna om vad som orsakar brott och effektiva brottsförebyggande metoder,

- främja samverkan med andra brottsförebyggande aktörer.

Alla dessa förslag kan tillämpas även i verksamheter kring kvinnofridsbrott för att motverka våld i nära relationer och genomsyrar detta program.

Det bör nämnas i sammanhanget att det sedan tidigare finns ett uppdrag som beslutats i "Socialt program för att minska prostitution": Socialtjänstnämnden ska tillse att inom ramen för samarbetet kring kvinnofridsfrågor utforma en informationskampanj med syfte att sprida kunskap om sexköpslagen (KS-2006-02-22).

Förutom folkhälsoprogrammet och det brottsförebyggande programmet är det främst dessa dokument som berör mäns våld mot kvinnor/barn i nära relationer:

- Kommunallagen (1991:900).

- Socialtjänstlagen (2001:453).

- Sekretesslagen (1980:100)

- Förvaltningslagen (1986:223).

- Riktlinjer för ärendeansvar mellan stadsdelsnämnderna (KS, 2003-03-19)

- Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten (KS 1997-10-29)

- Riktlinjer för handläggning och dokumentation inom individ –och familjeomsorgen (KS 2004-02-18)

- Riktlinjer för socialtjänstens barn- och ungdomsutredningar (KS 2004-02-18).

Riktlinjer för handläggning av ekonomiskt bistånd i stadsdelsförvaltningarna (KS-2004-06-02)

Riktlinjer för ”Hem för vård eller boende”(KF-2004-01-19) och reviderade riktlinjer för egenavgifter för vuxna i HVB, familjehem,

Riktlinjer för insatser till vuxna missbrukare (KS 2002-11-13)

Riktlinjer: Stadens insatser för psykiskt funktionshindrade (KS 2003-04-09)

Stockholms stads handlingsprogram kring FN:s konvention om barnets rättigheter: ”En god stad för barnet” (KF-2004-09-20).

”BUS” – Gemensam policy med riktlinjer för barn och ungdomar med behov av skärskilt stöd från såväl kommun som landstinget (KF-2002-02-04).

Socialtjänstens stöd till människor som utsatts för trafficking (KF 2004-01-19).

Socialt program för att minska prostitution (SotN 2005-01-13).

Stockholms stads brottsförebyggande program (SotN 200506-14, KF våren 2006).

Stockholms stads folkhälsoprogram (SotN, 2006-01-20 och KF våren 2006).

Strategin för skolhälsan (KF-2004-09-26).

Jämställdhetspolicy för Stockholms stad (KF-1998-09-07).

Lika möjligheter – allas ansvar. Plan för jämlikhet, integration och mångfald (KF 2005-05-09).